

PRAVILNIK

O PLANU NASTAVE I UČENJA ZA PRVI CIKLUS OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA I PROGRAMU NASTAVE I UČENJA ZA PRVI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 10/2017, 12/2018, 15/2018, 18/2018 i 1/2019)

Član 1

Ovim pravilnikom utvrđuje se plan nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i program nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja, koji su odštampani uz ovaj pravilnik i čine njegov sastavni deo.

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku RS - Prosvetnom glasniku", a **primenjivaće se na učenike koji upisuju prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja počev od školske 2018/2019. godine.**

Samostalni član Pravilnika o dopunama

Pravilnika o planu nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(*"Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 12/2018*)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku RS - Prosvetnom glasniku", a primenjuje se počev od školske 2018/2019. godine.

Samostalni član Pravilnika o dopunama

Pravilnika o planu nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(*"Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 15/2018*)

Član 3

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a primenjivaće se počev od školske 2018/2019. godine.

Samostalni član Pravilnika o izmeni

Pravilnika o planu nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(*"Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 18/2018*)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku".

Samostalni član Pravilnika o dopuni

Pravilnika o planu nastave i učenja za prvi ciklus osnovnog obrazovanja i vaspitanja i programu nastave i učenja za prvi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja
(*"Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 1/2019*)

Član 2

Ovaj pravilnik stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku Republike Srbije - Prosvetnom glasniku", a **primenjivaće se počev od školske 2019/2020. godine.**

SADRŽAJ PRAVILNIKA

PLAN NASTAVE I UČENJA ZA PRVI CIKLUS OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Oblici obrazovno-vaspitnog rada kojima se ostvaruju obavezni nastavni predmeti, izborni programi i aktivnosti

PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA PRVI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. CILJEVI OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA SU:

2. PROGRAMI NASTAVE I UČENJA ORIJENTISANI NA ISHODE

Preporuke za planiranje obrazovno-vaspitne prakse

Preporuke za praćenje i vrednovanje obrazovno-vaspitne prakse

3. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

SRPSKI JEZIK

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

ALBANSKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK

BUGARSKI JEZIK

MAĐARSKI JEZIK

RUMUNSKI JEZIK

RUSINSKI JEZIK

SLOVAČKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

SRPSKI KAO NEMATERNJI JEZIK

STRANI JEZIK

ENGLESKI JEZIK

ITALIJANSKI JEZIK

NEMAČKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

MATEMATIKA

SVET OKO NAS

LIKOVNA KULTURA

MUZIČKA KULTURA

FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE

4. IZBORNI PROGRAMI

GRADANSKO VASPITANJE

MATERNJI JEZICI SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAKEDONSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNEKULTURE

UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNEKULTURE

SLOVENAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNEKULTURE

BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNEKULTURE

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

VLAŠKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

NEMAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

5. PREPORUKE ZA PRIPREMU INDIVIDUALNOG OBRAZOVNOG PLANA ZAUČENIKE KOJIMA JE POTREBNA DODATNA OBRAZOVNA PODRŠKA

5.1. Individualni obrazovni plan za socijalno uskraćeneučenike i učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

5.2. Individualni obrazovni plan za učenike sa izuzetnim sposobnostima

6. NAČIN PRILAGOĐAVANJA PROGRAMA

6.1. Način prilagođavanja programa predmeta od značaja za nacionalnu manjinu

7. UPUTSTVO ZA REALIZACIJU PROJEKTNE NASTAVE

8. UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE VANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

PLAN NASTAVE I UČENJA ZA PRVI CIKLUS OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Red. broj	A. OBAVEZNI PREDMETI	PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED		TREĆI RAZRED		ČETVRTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.
1.	Srpski jezik _____ jezik ¹	5	180	5	180	5	180	5	180
2.	Srpski kao nematernji jezik ²	2	72	2	72	3	108	3	108
3.	Strani jezik	2	72	2	72	2	72	2	72
4.	Matematika	5	180	5	180	5	180	5	180
5.	Svet oko nas	2	72	2	72	-	-	-	-
6.	Priroda i društvo	-	-	-	-	2	72	2	72
7.	Likovna kultura	1	36	2	72	2	72	2	72
8.	Muzička kultura	1	36	1	36	1	36	1	36
9.	Fizičko i zdravstveno vaspitanje	3	108	3	108	3	108	3	108
U K U P N O: A		19 - 21*	684 - 756*	20 - 22*	720 - 792*	20 - 23*	720 - 828*	20 - 23*	720 - 828*
Red. broj	B. IZBORNI PROGRAMI								
1	Verska nastava/Građansko vaspitanje ³	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Maternji jezik/govor sa elementima nacionalne kulture ⁴	2	72	2	72	2	72	2	72
U K U P N O: B		1 - 3*	36 - 108*	1 - 3*	36 - 108*	1 - 3*	36 - 108*	1 - 3*	36 - 108*
U K U P N O: A + B		20 - 22*	720 - 792*	21 - 23*	756 - 828*	21 - 24*	756 - 864*	21 - 24*	756 - 864*

Oblici obrazovno-vaspitanog rada kojima se ostvaruju obavezni nastavni predmeti, izborni programi i aktivnosti

Red. broj	OBLIK OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA	PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED		TREĆI RAZRED		ČETVRTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.
1.	Redovna nastava	20 - 22*	720 - 792*	21 - 23*	756 - 828*	21 - 24*	756 - 864*	21 - 24*	756 - 864*
2.	Projektna nastava ⁵	1	36	1	36	1	36	1	36
3.	Dopunska nastava	1	36	1	36	1	36	1	36
4.	Dodatna nastava							1	36
5.	Nastava u prirodi**	7-10 dana godišnje		7-10 dana godišnje		7-10 dana godišnje		7-10 dana godišnje	

Red. broj	OSTALI OBLICI OBRAZOVNO-VASPITNOG RADA	PRVI RAZRED		DRUGI RAZRED		TREĆI RAZRED		ČETVRTI RAZRED	
		ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.	ned.	god.
1.	Čas odeljenjskog starešine	1	36	1	36	1	36	1	36
2.	Vannastavne aktivnosti ⁶	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72	1-2	36-72
3.	Ekскурzija	1-3 dana godišnje		1-3 dana godišnje		1-3 dana godišnje		1-3 dana godišnje	

¹ Naziv jezika nacionalne manjine u školama u kojima se nastava održava na maternjem jeziku nacionalne manjine.

² Realizuje se u školama u kojima se nastava održava na maternjem jeziku nacionalne manjine.

³ Učenik bira jedan od ponuđenih izbornih programa.

⁴ Učenik pripadnik nacionalne manjine koji sluša nastavu na srpskom jeziku može da izabere ovaj program ali nije u obavezi.

⁵ Projektna nastava je obavezna za sve učenike.

⁶ Škola realizuje vannastavne aktivnosti u oblasti nauke, tehnike, kulture, umetnosti, medija i sporta.

* Broj časova za učenike pripadnike nacionalnih manjina.

** Nastava u prirodi organizuje se u skladu sa odgovarajućim pravilnikom.

PROGRAM NASTAVE I UČENJA ZA PRVI RAZRED OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

1. CILJEVI OSNOVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA SU:

- 1) obezbeđivanje dobrobiti i podrška celovitom razvoju učenika;
- 2) obezbeđivanje podsticajnog i bezbednog okruženja za celoviti razvoj učenika, razvijanje nenasilnog ponašanja i uspostavljanje nulte tolerancije prema nasilju;
- 3) sveobuhvatna uključenost učenika u sistem obrazovanja i vaspitanja;
- 4) razvijanje i praktikovanje zdravih životnih stilova, svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, potrebe negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti;
- 5) razvijanje svesti o značaju održivog razvoja, zaštite i očuvanja prirode i životne sredine i ekološke etike, zaštite i dobrobiti životinja;
- 6) kontinuirano unapređivanje kvaliteta procesa i ishoda obrazovanja i vaspitanja zasnovanog na proverenim naučnim saznanjima i obrazovnoj praksi;
- 7) razvijanje kompetencija za snalaženje i aktivno učešće u savremenom društvu koje se menja;
- 8) pun intelektualni, emocionalni, socijalni, moralni i fizički razvoj svakog učenika, u skladu sa njegovim uzrastom, razvojnim potrebama i interesovanjima;
- 9) razvijanje ključnih kompetencija za celoživotno učenje, razvijanje međupredmetnih kompetencija za potrebe savremene nauke i tehnologije;
- 10) razvoj svesti o sebi, razvoj stvaralačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja, motivacije za učenje, sposobnosti za timski rad, sposobnosti samovrednovanja, samoinicijative i izražavanja svog mišljenja;
- 11) osposobljavanje za donošenje valjanih odluka o izboru daljeg obrazovanja i zanimanja, sopstvenog razvoja i budućeg života;
- 12) razvijanje osećanja solidarnosti, razumevanja i konstruktivne saradnje sa drugima i negovanje drugarstva i prijateljstva;
- 13) razvijanje pozitivnih ljudskih vrednosti;
- 14) razvijanje kompetencija za razumevanje i poštovanje prava deteta, ljudskih prava, građanskih sloboda i sposobnosti za život u demokratski uređenom i pravednom društvu;
- 15) razvoj i poštovanje rasne, nacionalne, kulturne, jezičke, verske, rodne, polne i uzrasne ravnopravnosti, razvoj tolerancije i uvažavanje različitosti;
- 16) razvijanje ličnog i nacionalnog identiteta, razvijanje svesti i osećanja pripadnosti Republici Srbiji, poštovanje i negovanje srpskog jezika i maternjeg jezika, tradicije i kulture srpskog naroda i nacionalnih manjina, razvijanje interkulturalnosti, poštovanje i očuvanje nacionalne i svetske kulturne baštine;
- 17) povećanje efikasnosti upotrebe svih resursa obrazovanja i vaspitanja, završavanje obrazovanja i vaspitanja u predviđenom roku sa minimalnim produžetkom trajanja i smanjenim napuštanjem školovanja;
- 18) povećanje efikasnosti obrazovanja i vaspitanja i unapređivanje obrazovnog nivoa stanovništva Republike Srbije kao države zasnovane na znanju.

2. PROGRAMI NASTAVE I UČENJA ORIJENTISANI NA ISHODE

Struktura programa svih predmeta je koncipirana na isti način. Na početku se nalazi cilj učenja predmeta za prvi ciklus obrazovanja i vaspitanja. U tabeli koja sledi, u prvoj koloni, definisani su predmetni ishodi za kraj prvog razreda, u drugoj koloni date su oblasti i/ili teme, a u trećoj se nalaze predmetni sadržaji. Iza tabele nalaze se preporuke za ostvarivanja nastave i učenja konkretnog predmeta pod naslovom *Uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa*.

Programi nastave i učenja zasnovani su na opštim ciljevima i ishodima obrazovanja i vaspitanja i potrebama i mogućnostima učenika prvog razreda. Usmereni su na proces i ishode učenja, a ne na same sadržaje koji sada imaju drugačiju funkciju i značaj. Sadržaji više nisu cilj sami po sebi, već su u funkciji ostvarivanja ishoda koji su definisani kao funkcionalno znanje učenika tako da pokazuju šta će učenik biti u stanju da učini, preduzme, izvede, obavi zahvaljujući znanjima, stavovima i veštinama koje je gradio i razvijao tokom jedne godine učenja konkretnog predmeta. Ovako koncipirani programi podrazumevaju da ostvarenost ishoda vodi ka razvijanju kompetencija, i to kako opštih i specifičnih predmetnih, tako i ključnih.

Pregledom ishoda koji su dati u okviru pojedinih programa nastave i učenja može se videti kako se postavljaju temelji razvoja ključnih i opštih međupredmetnih kompetencija koje želimo da naši učenici imaju na kraju osnovnog obrazovanja. Ta potreba da se obrazovanje i vaspitanje usmere ka razvijanju kompetencija jedan je od razloga uvođenja i projektne nastave kao oblika obrazovno-vaspitanog rada. Projektna nastava se u današnje vreme sve više fokusira na ostvarivanje obrazovnih standarda i ishoda i, kako pokazuju rezultati najnovijih istraživanja, prati društvene promene svojom usmerenošću na razvijanje znanja i sposobnosti učenika kroz aktivnosti planiranja, istraživanja i timskog rada u okviru predmetnog i međupredmetnog povezivanja sadržaja. Pored toga, jedna od bitnih osobina savremenog pristupa projektnom radu u nastavi odnosi se na korišćenje IKT u projektnim aktivnostima što obezbeđuje efikasnije učenje i razvijanje znanja, ali i razvijanje ponašanja pravilnog i bezbednog korišćenja računara i interneta. Detaljnije preporuke za planiranje i ostvarivanje projektne nastave date su u poglavlju 7 - *Uputstvo za realizaciju projektne nastave*.

Na putu ostvarivanja cilja i ishoda ključna je uloga nastavnika koji dobija značajan prostor za slobodu izbora i povezivanje sadržaja, metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika. Orijentacija na proces učenja i ishode briga je ne samo o rezultatima, već i načinu na koji se uči, odnosno kako se gradi i povezuje znanje u smislene celine, kako se razvija mreža pojmova i povezuje znanje sa praktičnom primenom.

Programi nastave i učenja namenjeni su, pre svega, nastavnicima koji neposredno rade sa učenicima, ali i onima koji na posredan način uzimaju učešće u obrazovanju i vaspitanju. Zato treba imati u vidu da terminologija, koja je korišćena u programima nastave i učenja, nije namenjena učenicima i treba je prilikom definisanja konkretnih nastavnih jedinica, bilo za neposredan rad sa učenicima, bilo za potrebe udžbeničkih i didaktičkih materijala, prilagoditi uzrastu učenika. Programi nastave i učenja su nastavnicima polazna osnova i pedagoško polazište za razvijanje obrazovno-vaspitne prakse: za planiranje godišnjih i operativnih planova, neposrednu pripremu za rad kao i okvir za preispitivanje prakse razvijanja planova, ostvarivanja i vrednovanja nastave i učenja kroz sopstvena promišljanja i razgovor sa kolegama.

Preporuke za planiranje obrazovno-vaspitne prakse

Obrazovno-vaspitna praksa je složena, promenljiva i ne može se do kraja i detaljno unapred predvideti. Ona se odvija kroz dinamičnu spregu međusobnih odnosa i različitih aktivnosti u socijalnom i fizičkom okruženju, u jedinstvenom kontekstu konkretnog odeljenja, konkretne škole i konkretne lokalne zajednice. Zato, umesto izraza realizovati program, bolje je reći da se na osnovu datog programa planira i ostvaruje nastava i učenje koje odgovara konkretnim potrebama odeljenja.

Rad sa učenicima prvog razreda zahteva uvažavanje njihovih uzrasnih karakteristika kao i činjenice da je to njihov prvi susret sa školom. Treba imati u vidu da su ta ista deca, sada učenici prvog razreda, u predškolskom periodu učila kroz igru, u interakciji sa socijalnim i fizičkim okruženjem. Oni imaju znanja koja su razvili u svakodnevnim životnim situacijama, umeju da izvedu različite aktivnosti, umeju nešto da naprave, neke zadatke da reše, mogu i žele da postavljaju pitanja, da saopšte ono što znaju, što su iskusili i doživeli. Ta njihova spontana iskustvena znanja treba povezivati sa naučnim znanjima koja se sadržajima školskih predmeta uvode u nastavu. U tom povezivanju moguće je i potrebno birati sadržaje i metode rada kojima se stvaraju situacije koje su pogodne da se učenik vodi kroz zonu narednog razvoja u različitim oblastima znanja i funkcionisanja. Nastava treba da obezbedi sigurnu, podsticajnu i podržavajuću sredinu za učenje u kojoj se neguje atmosfera interakcije i odnos uvažavanja, saradnje, odgovornosti i zajedništva.

Polazeći od datih predmetnih ishoda i sadržaja od nastavnika se očekuje da dati program kontekstualizuje prema potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu karakteristike učenika, udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti, tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže kao i druge resurse škole i lokalne sredine.

Prilikom planiranja nastave i učenja potrebno je rukovoditi se:

- individualnim razlikama među učenicima u pogledu načina, tempa učenja i brzine napredovanja;
- integrisanim pristupom u kojem postoji horizontalna i vertikalna povezanost unutar istog predmeta i različitih predmeta;
- participativnim i kooperativnim aktivnostima koje omogućavaju saradnju;
- prevashodno aktivnim i iskustvenim metodama nastave i učenja;

- uvažavanjem svakodnevnog iskustva i znanja koje je učenik izgradio van škole, povezivanjem aktivnosti i sadržaja učenja sa životnim iskustvima učenika i podsticanjem primene naučenog i svakodnevnom životu;
- negovanjem radoznalosti, održavanjem i podsticanjem interesovanja za učenje i kontinuirano saznavanje;
- redovnim i osmišljenim prikupljanjem relevantnih podataka o napredovanju učenika, ostvarivanju predmetnih ishoda i postignutom stepenu razvoja kompetencija učenika.

Polazeći od datih ishoda i sadržaja nastavnik najpre, kao i do sada, kreira svoj godišnji (globalni) plan rada iz koga kasnije razvija svoje operativne planove. Kako su ishodi definisani za kraj nastavne godine, nastavnik treba da ih operacionalizuje prvo u operativnim planovima, a potom i na nivou konkretne nastavne jedinice. Od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu definiše piramidu ishoda na tri nivoa: one koje bi svi učenici trebalo da dostignu, one koje bi većina učenika trebalo da dostigne i one koje bi trebalo samo neki učenici da dostignu. Na ovaj način postiže se indirektna veza sa standardima na tri nivoa postignuća učenika.

Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju. Neki se lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena i više različitih aktivnosti (to se posebno odnosi na veštine).

Nakon iskustva korišćenja različitih didaktičkih materijala u predškolskom vaspitanju i obrazovanju, učenici se u prvom razredu po prvi put susreću sa udžbenicima. Zato je važno osposobljavati ih od početka za njihovo pravilno korišćenje, kao i upućivati ih na druge izvore informacija, a sve u cilju dostizanja definisanih ishoda.

Takođe, prvi razred daje osnovu za izgradnju kompetencije za učenje učenja. Učenik korišćenjem prethodnih znanja i veština postepeno ovladava i veštinama planiranja, korišćenja različitih informacija kao i primenom znanja i veština u različitim situacijama.

Preporuke za praćenje i vrednovanje obrazovno-vaspitne prakse

Praćenje napredovanja i ocenjivanje postignuća učenika, koje je u prvom razredu opisno, samo je deo praćenja i vrednovanja obrazovno-vaspitne prakse. Rezultate celokupnog praćenja i vrednovanja nastavnik uzima kao osnovu za planiranje narednih koraka u radu sa učenicima i razvijanju svoje obrazovno-vaspitne prakse.

Praćenje napredovanja i ocenjivanje postignuća učenika je formativno i sumativno i realizuje se u skladu sa *Pravilnikom o ocenjivanju učenika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju*. Potrebno je da nastavnik kontinuirano i na primeren način ukazuje učeniku na kvalitet njegovog postignuća tako što će povratna informacija biti prilagođena, dovoljno jasna i informativna kako bi imala ulogu podsticajne povratne informacije. Povratna informacija treba da bude uvremenjena, data tokom ili neposredno nakon obavljanja neke aktivnosti; treba da bude konkretna, da se odnosi na aktivnosti i produkte učenika, a ne na njegovu ličnost i da bude pozitivno intonirana, odnosno da prvo sadrži one elemente koji su za pohvalu, a tek potom one koje bi učenik trebalo da razvija i unapređuje. Ono započinje inicijalnom procenom nivoa na kome se učenik nalazi i u odnosu na koji će se procenjivati njegov dalji tok napredovanja. Svaka aktivnost je dobra prilika za procenu napredovanja i davanje povratne informacije, a učenike treba osposobljavati i ohrabrivati da procenjuju sopstveni napredak u ostvarivanju ishoda predmeta, kao i napredak drugih učenika.

3. OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI

Naziv predmeta	SRPSKI JEZIK
Cilj	Cilj nastave srpskog jezika jeste da učenici ovladaju osnovnim zakonitostima srpskog književnog jezika radi pravilnog usmenog i pisanog izražavanja, negujući svest o značaju uloge jezika u očuvanju nacionalnog identiteta; da se osposobe za tumačenje odabranih književnih i drugih umetničkih dela iz srpske i svetske baštine, radi negovanja tradicije i kulture srpskog naroda i razvijanja interkulturalnosti.
Razred	prvi
Godišnji fond časova	180 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
- razlikuje izgovoreni glas i napisano slovo; izgovorene i napisane reči i rečenice; - vlada osnovnom tehnikom čitanja i pisanja ćiriličkog teksta; - razume ono što pročita; - aktivno sluša i razume sadržaj književnoumetničkog teksta koji mu se čita; - prepozna pesmu, priču i dramski tekst; - odredi glavni događaj, vreme (redosled događaja) i mesto dešavanja u vezi sa pročitanim tekstom; - uoči likove i pravi razliku između njihovih pozitivnih i negativnih osobina; - izrazi svoje mišljenje o ponašanju likova u književnom delu; - prepozna zagonetku i razume njeno značenje; - prepozna basnu i razume njeno značenje; - razlikuje slovo, reč i rečenicu; - pravilno izgovori i napiše kratku i potpunu rečenicu jednostavne strukture sa odgovarajućom intonacijom, odnosno interpunkcijskim znakom na kraju; - pravilno upotrebi veliko slovo; - učtivo učestvuje u vođenom i slobodnom razgovoru; - oblikuje usmenu poruku služeći se odgovarajućim rečima; - usmeno prepričava; usmeno priča prema slici/slikama i o doživljajima; - usmeno opisuje stvari iz neposrednog okruženja; - bira i koristi odgovarajuće reči u govoru; na pravilan način koristi nove reči u svakodnevnom govoru; - napamet govori kraće književne tekstove; - učestvuje u scenskom izvođenju teksta; - pažljivo i kulturno sluša sagovornike; - sluša, razume i parafrazira poruku;	POČETNO ČITANJE I PISANJE KNJIŽEVNOST	Glas i slovo; štampana i pisana slova ćiriličkog pisma. Reči i rečenice kao govorne i pisane celine. Tekstovi zasićeni slovima koja se obrađuju/tekstovi predviđeni za globalno čitanje. Sve vrste tekstova koji su napisani štampanim ili pisanim slovima. Jezičke igre. Analitičko-sintetička vežbanja; leksička i sintaksička vežbanja; motoričke vežbe. Pisanje (prepisivanje, samostalno pisanje i diktat). Čitanje (ščitavanje/globalno čitanje, glasno i tiho čitanje); pitanja kojima se proverava razumevanje pročitano. Izgovor i pisanje glasova koji učenicima pričinjavaju teškoće (npr. đ, ć; dž, č; j, lj). ŠKOLSKA LEKTIRA Poezija Narodna pesma, <i>Ja sam čudo video</i> Jovan Jovanović Zmaj, <i>Zimska pesma</i> Vojislav Ilić, <i>Proletnja zora/Voja Carić</i>, <i>Proleće/Mira Alečković</i>, <i>Vetar sejač</i> Desanka Maksimović, <i>Prvak</i>; <i>Hvalisavi zečevi/U gostima/Livadsko zvonce</i> Gvido Tartalja, <i>Kitova beba/Mravi/Postelja za zeku</i> Branko Ćopić, <i>Ježeva kućica</i> (čitanje u nastavcima) Dušan Radović, <i>Jesenja pesma/Srećna Nova godina</i> Ljubivoje Ršumović, <i>Au što je škola zgodna; Dete/Deca su ukras sveta</i> Stevan Raičković, <i>Crtanka/Branislav Lazarević, Slikar</i> Pero Zubac, <i>Dobar drug ti vredi više</i> Dragomir Đorđević, <i>Nije lako biti dete</i> Proza Narodna priča, <i>Sveti Sava i đaci</i> Narodna priča, <i>Deda i repa /Golub i pčela</i> Narodna basna, <i>Lisica i gavran</i>

- sluša interpretativno čitanje i kazivanje književnih tekstova radi razumevanja i doživljavanja; - primenjuje osnovna pravopisna pravila; - piše čitko i uredno; - pismeno odgovara na postavljena pitanja; - spaja više rečenica u kraću celinu; - piše rečenice po diktatu primenjujući osnovna pravopisna pravila; - glasno čita, pravilno i sa razumevanjem; - tiho čita (<i>u sebi</i>) sa razumevanjem pročitanog; - pronade informacije eksplicitno iznete u tekstu.		Dositej Obradović, <i>Dva jarca; Dve koze</i> Lav Nikolajevič Tolstoj, <i>Dva druga</i> Dragan Lukić, <i>Joca vozi trolejbus</i>/Igor Kolarov, <i>Dum-dum Oliver i njegov bubanj</i> Đuro Damjanović, <i>Dan kad je jutro bilo slovo</i>/Vesna Ćorović Butrić, <i>Noćni čošak</i> Izbor iz narodnih i autorskih zagonetki (Desanka Maksimović, <i>Zagonetke lake za prvake đake</i>, <i>Zagonetke</i> Grigora Viteza i Brane Cvetkovića) Dramski tekstovi Gvido Tartalja, <i>Zna on unapred</i> Dušan Radović, <i>Tužibaba</i> Aleksandar Popović, <i>Neće uvek da bude prvi</i> Bora Oljačić, <i>Prvi dan u školi</i> Popularni i informativni tekstovi Izbor iz ilustrovanih enciklopedija i časopisa za decu o značajnim ličnostima srpskog jezika, književnosti i kulture (Sveti Sava, Vuk Stefanović Karadžić, znamenita zavičajna ličnost i dr.); Milan Šipka: <i>Bukvar</i> DOMAĆA LEKTIRA Jovan Jovanović <i>Zmaj</i>, <i>Pesme za decu</i> (izbor) Izbor iz basni i slikovnica za decu Književni pojmovi: - pesma; - priča; - događaj; mesto i vreme zbivanja; - književni lik - izgled, osnovne osobine i postupci; - dramski tekst za decu; - šaljiva pesma; - basna; - zagonetka.				
	JEZIK Gramatika, pravopis i ortoepija	Rečenica; reč; slovo. Uloga glasa/slova u razlikovanju značenja izgovorene odnosno napisane reči. Rečenice kao obaveštenje, pitanje i zapovest. Veliko slovo na početku rečenice, u pisanju ličnih imena i prezimena, imena naselja (jednočlanih) i naziva mesta i ulice u kojoj učenik živi, kao i naziv škole koju pohađa. Pravilno potpisivanje (ime, pa prezime). Tačka na kraju rečenice; mesto i funkcija upitnika i uzvičnika u rečenici.				
	JEZIČKA KULTURA	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="770 1644 906 1995"> Govorenje </td> <td data-bbox="906 1644 1495 1995"> Vođeni i slobodni razgovor. Govorni predlošci. Usmena poruka. Pričanje, prepričavanje i opisivanje. Kazivanje književnog teksta. Dramski, dramatizovani tekstovi, scenska improvizacija. Scensko izvođenje teksta (dramsko i lutkarsko). Bogaćenje rečnika: leksičke i sintaksičke vežbe. Razgovorne, situacione i jezičke igre. </td> </tr> <tr> <td data-bbox="770 1995 906 2074"> Slušanje </td> <td data-bbox="906 1995 1495 2074"> Stvarne i simulirane situacije. Slušna poruka. </td> </tr> </table>	Govorenje	Vođeni i slobodni razgovor. Govorni predlošci. Usmena poruka. Pričanje, prepričavanje i opisivanje. Kazivanje književnog teksta. Dramski, dramatizovani tekstovi, scenska improvizacija. Scensko izvođenje teksta (dramsko i lutkarsko). Bogaćenje rečnika: leksičke i sintaksičke vežbe. Razgovorne, situacione i jezičke igre.	Slušanje	Stvarne i simulirane situacije. Slušna poruka.
Govorenje	Vođeni i slobodni razgovor. Govorni predlošci. Usmena poruka. Pričanje, prepričavanje i opisivanje. Kazivanje književnog teksta. Dramski, dramatizovani tekstovi, scenska improvizacija. Scensko izvođenje teksta (dramsko i lutkarsko). Bogaćenje rečnika: leksičke i sintaksičke vežbe. Razgovorne, situacione i jezičke igre.					
Slušanje	Stvarne i simulirane situacije. Slušna poruka.					

		Audio-vizuelni zapisi. Igre za razvijanje slušne pažnje.
	Pisanje	Pitanja o sopstvenom iskustvu, bićima, predmetima, pojavama, slikama, o književnom i neknjiževnom tekstu. Pisana poruka. Kraća tekstualna celina: o sopstvenom iskustvu, o doživljaju, o slikama, povodom književnog teksta. Rečenice/kratak tekst pogodan za diktiranje.
	Čitanje	Književni tekstovi. Tekstovi sa praktičnom namenom: pozivnica, uputstvo, spisak za kupovinu i dr. Nelinearni tekstovi: tekst u tabeli, raspored časova, strip, ulaznica i dr. Informativni tekstovi: 1. udžbenički: Milan Šipka, <i>Bukvar</i> ; tekstovi o znamenitim ličnostima srpske kulture; 2. vanudžbenički: o pravilima učtivog ponašanja (bonton); o mestu u kojem učenici žive; o životinjama itd.

Ključni pojmovi: početno čitanje i pisanje, književnost, jezik i jezička kultura.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program predmeta *Srpski jezik* u prvom razredu osnovne škole čine četiri predmetne oblasti: Početno čitanje i pisanje, Književnost, Jezik i Jezička kultura. Preporučena distribucija časova po predmetnim oblastima je sledeća: Početno čitanje i pisanje - 90 časova, Književnost - 45 časova, Jezik - 10 časova i Jezička kultura - 35 časova. Sve oblasti se prožimaju i nijedna se ne može izučavati izolovano i bez sadejstva sa drugim oblastima.

POČETNO ČITANJE I PISANJE

Nastava početnog čitanja i pisanja izvodi se u prvom polugodištu prvog razreda osnovne škole, ali, ako je potrebno, nastavlja se i u drugom polugodištu. *Početno čitanje i pisanje* realizuje se samostalno, ali obuhvata i sadržaje iz *Književnosti*, *Jezika* i *Jezičke kulture*.

Pripremni period

U pripremnom periodu učitelji treba da ispitaju sposobnosti učenika, i to: pričanje, prepričavanje, poznavanje slova, poznavanje čitanja i pisanja, spretnost u rukovanju priborom za pisanje i crtanje. U toku ovog perioda ispitivanje učenika se obavlja kroz aktivnosti koje se međusobno prožimaju.

Usmeno izražavanje se izvodi kroz igre i aktivnosti gde se vežba komunikacija (pozdravljanje u konkretnim situacijama: *dobro jutro*, *dobar dan* i *doviđenja*; zahvaljivanje, izvinjavanje). Učenici mogu pričati na osnovu posmatranja slika i niza slika. Mogu prepričavati slušani tekst, pozorišne ili lutkarske predstave razgovetnim prirodnim govorom i pravilnim izgovorom. Učitelji treba da vode računa o pravilnoj artikulaciji glasova i da sa učenicima komentarišu odslušano.

Vežbe u posmatranju se odnose na uočavanje celine i detalja, posmatranje predmeta, pojava i okoline. Treba ih tematski organizovati. Prvo se posmatra učionica, pa se kasnije ta aktivnost proširuje na okolinu. Učenici mogu posmatrati predmete, ljude, životinje, događaje, slike, slike u nizu, fotografije, objekte iz okoline i sl. Pažnju učenika treba usmeriti na celinu, zatim na najvažnije pojedinosti i na kraju na manje važne pojedinosti. Opažaju se: oblici, boje, odnosi, pokreti, mimika i gestovi, skriveni detalji i sl.

Vežbe u slušanju počinju slušanjem onoga što govore učitelji, drugi učenici, glumci i spikeri. Slušani govor se komentariše da bi se odredile govorne karakteristike govornika. Slušanje treba da bude povezano sa mimikom i gestovima koji prate ono što se govori. Obavezno insistirati na podražavanju pravilnog govora. Tokom slušanja odvajati bitno od nebitnog, negovati pažnju i koncentraciju. Slušaju se i zvukovi onomatopjejskog tipa, šumovi, artikulisani i neartikulisani zvukovi.

Analitička vežbanja treba da budu zanimljiva i podsticajna jer su jedan od najvažnijih preduslova za učenje čitanja i pisanja. Ne izvode se izolovano već su povezana sa vežbama slušanja i posmatranja. Uočava se pozicija glasova u reči koja je izgovorena i pozicija slova u reči koja je napisana. Kada učenici savladaju uočavanje glasova i njihovu poziciju u rečima, prelazi se na rastavljanje reči na glasove. Za početak se preporučuju reči od dva glasa, a zatim od tri, četiri i više.

Sintetička vežbanja se organizuju uporedo sa analitičkim. Reči koje su već rastavljene na glasove opet se slivaju u celinu. Počinje se od najlakših i ide ka sve težim. Učenici se na taj način pripremaju za čitanje i razumevanje pročitano.

Vežbe u otklanjanju dijalekatskih i žargonskih karakteristika govora se izvode polako i sistematično. Učitelji posebnu pažnju treba da obrate na izgovor glasova đ, ć; dž, č; j, lj.

Motoričke vežbe za razvijanje ruke, šake i prstiju se razvijaju kroz igru. Preporučuje se vezivanje čvorova od kanapa, vezivanje pertli, zakopčavanje dugmića, nizanje perlica (mogu se izvoditi i na časovima fizičkog vaspitanja). Grafomotoričke vežbe su veoma važne u pripremi za pisanje. Svaka grafomotorička vežba treba da se poveže sa nekim događajem, vežbom slušanja, posmatranja, pričanja i sl. Takve vežbe, odnosno pisanje elemenata slova, izvode se na različite načine, kroz crteže, *ramove za slike* u prostoru predviđenom za pisanje. Učenike treba podsticati da upotpune crtež dodajući svoje elemente (korelacija sa likovnom kulturom). Vežbe pisanja linija izvoditi bez podizanja ruke, iz jednog poteza. Učenike usmeravati na pravilno držanje olovke (grafitne olovke, hemijske olovke, naliv pera, flomastera). Upotrebu gumice treba svesti na minimum, jer smanjuje odgovornost učenika u pisanju. Paziti na pravilno držanje tela, udaljenost od stola, pravilan položaj tela u odnosu na sto i na ugao pisanja. Pri pisanju učiti učenike da ne žure, da ruka bude opuštena.

Učenje čitanja i pisanja

Didaktičko-metodička organizacija nastave početnog čitanja i pisanja zavisi od mnogo faktora, a najvažniji je onaj koji se odnosi na predznanja učenika. Učitelji biraju postupak koji će koristiti u nastavi početnog čitanja i pisanja - kombinaciju monografskog i grupnog postupka, grupni ili kompleksni postupak.

Nastavu početnog čitanja i pisanja treba izvoditi na više nivoa uz primenu principa individualizacije. U svakom odeljenju postoje učenici koji znaju da čitaju i oni koji samo poznaju slova ili ne znaju da čitaju. Sadržaji, metode i oblici rada treba da se prilagode mogućnostima i potrebama učenika.

U ovom periodu učenici treba da vežbaju čitanje odgovarajućih tekstova, pravilno izgovaraju sve glasove i pravilno naglašavaju reči i rečenice. Treba obratiti pažnju na individualne sposobnosti učenika. Svako dete čita svojim tempom i prema svojim sposobnostima. Poželjno je često proveravati stepen savladanosti tehnike čitanja i razumevanja pročitano. Pri učenju čitanja mogu se koristiti igre slovima i rečima, jezičke igre (rebusi, ispunjalke, ukrštene reči). Učenici tako upoznaju nove sadržaje, situacije imaju veću motivisanost, a atmosfera je prijatna i opuštena. Podsticati učenike da svakodnevno vežbaju čitanje kod kuće. Sarađivati sa roditeljima učenika i pružiti im neophodne informacije vezane za čitanje (motivacija dece, čitanje u svakodnevnim životnim situacijama, udaljenost teksta od očiju je 30 centimetara i sl.).

Učenici uče da pišu pojedinačna štampana i pisana slova, reči i rečenice; cifre. Razmak između štampanih slova u rečima mora da bude ravnomeran. Kod učenja pisanih slova posebnu pažnju treba posvetiti grafičkom uvezivanju slova u rečima. Slova treba da budu iste visine i debljine, a razmak između reči ujednačen. Pisanje uvežbavati kroz prepisivanje, dopunjavanje rečenica, sastavljanje rečenica na osnovu slike, sastavljanje rečenica na osnovu niza slika, diktate i samostalno pisanje rečenica i kraćih tekstualnih celina. Pored usvajanja oblika slova, smeru pisanja samog slova, posebnu pažnju treba obratiti na prostornu orijentaciju u svesci. Pojedinačno pisanje slova se ograničava na jedan do dva reda u svesci. Dnevna opterećenost pisanjem ne treba da je duža od 25 minuta. Levoruka deca pišu levom rukom.

Usavršavanje čitanja i pisanja

U ovom periodu učenik treba da vlada osnovnom tehnikom čitanja i pisanja. Usavršavanje čitanja treba vežbati na tekstovima koji su kratki, dinamični, interesantni i primereni uzrastu učenika, kao i na tekstovima školske i domaće lektire. Posebnu pažnju obratiti na razumevanje pročitanih reči, rečenica i tekstova. Redovnim vežbanjem učenici automatizuju proces čitanja i pisanja.

KNJIŽEVNOST

Preporučeni sadržaji iz oblasti *Književnost* savladavaju se tokom cele školske godine, iz bukvara/početnice i uz pomoć čitanke kao osnovnih nastavnih sredstava, tako što učitelj planira njihovu realizaciju u skladu sa individualnim karakteristikama učenika i ukupnim mogućnostima kolektiva, rukovodeći se ishodima učenja.

Prilikom osposobljavanja učenika da uz pomoć učitelja razumeju tekstove iz školske lektire, ali i popularne, informativne tekstove iz časopisa za decu, enciklopedija i sl. važno je nastojati da se uoče događaji, prostorni i vremenski odnosi i bitne pojedinosti u opisima bića i prirode. Kako se tekstovi iz školske lektire koriste za usavršavanje čitanja i pisanja i uvođenje učenika u osnovne pojmove o književnosti, tako se učenici podstiču da uoče likove u književnom delu, njihove osobine i postupke; njihova emocionalna stanja (radosno, tužno, smešno) i da razlikuju pojmove dobra i zla.

U propisanim tekstovima iz školske lektire ponuđen je izbor, odnosno opredeljivanje učitelja da u nekim slučajevima izabere između dva, odnosno tri dela (npr. bira se jedna narodna priča - *Deda i repa* ili *Golub i pčela*, bira se jedna od tri ponuđene pesme Gvida Tartalje, a od Ljubivoja Ršumovića obavezno je obraditi pesmu *Au što je škola zgodna*, a pored nje bira se još jedna od dve koje su ponuđene - *Dete* ili *Deca su ukras sveta*, itd.).

Prvi put se uvodi čitanje teksta u nastavcima, na primeru *Ježeve kućice* Branka Ćopića. To podrazumeva da učitelj, prema planu koji sam osmisli i odgovarajućom dinamikom, čita deo po deo Ćopićevog teksta i razgovara sa učenicima o pročitanoj na nekoliko planiranih časova motivišući ih da delo pročitaju i sami.

Pošto su tekstovi predviđeni programom jednostavni, kratki i zasnovani na hronološkom nizanju događaja, učenik treba da odredi *gde se* i *kada* dešava radnja i da razume uzročno-posledični raspored događaja, odnosno šta se u fabulativnom tekstu desilo prvo, a šta sledeće, šta je prethodilo nekom događaju a šta iz njega sledi.

Učenik treba da uoči formalnu različitost poezije, proze i dramskog teksta (razlikovanje stiha od proznog i dramskog teksta pisanog po ulogama) i njihove osnovne genološke karakteristike (npr. odsustvo fabule u lirskom delu, ritmičnost stihova ili nizanje događaja u epskom i dramskom delu), ali ne na nivou definisanja genoloških pojmova. Učenik treba da razlikuje pesmu (i šaljivu pesmu - po tonu pevanja) od priče (basne) i dramskog teksta, ali bez uvođenja definicija književnoteorijskih pojmova. Detaljnije terminološko određivanje uvodi se postupno u starijim razredima.

Učenik treba da bude u stanju da razume preneseno značenje zagonetke bez formulisanja u njoj postojećih stilskih postupaka; da prepoznae žanr basne kao priče sa prenesenim značenjem (bez uvođenja pojma alegorije), da bude upoznat sa postojanjem narodne i autorske basne (koje mogu biti u stihu ili u prozi), da u basnama likovi mogu biti ne samo životinje, već i biljke, predmeti, antropomorfizovana bića (Sreća, Nada) ili ljudi i, konačno, da bude u stanju da razume njeno preneseno značenje i izdvoji njenu pouku. Pošto se u ovom uzrastu integralni tekst basne neretko adaptira, skraćuje, u ishodima nisu navedeni strukturni žanrovski elementi basne (fabula i pouka), pogotovo što pouka u narodnoj basni i kod nekih autora nije izdvojena (a naravoučenijska Dositeja Obradovića su u nekim adaptacijama skraćena ili izostavljena).

Učenici se osposobljavaju da uoče nepoznate i manje poznate reči u tekstu i da pitaju učitelja za njihovo objašnjenje kako bi što bolje razumeli značenje teksta. Vođeni pitanjima (*ko?*, *šta?*, *gde?*, *kada?*, *zašto?*) o pročitanoj sadržaju, učenici se osposobljavaju da kao odgovore formulišu: rečenice, odeljke, kraće tekstovne celine, zavisno od individualnih sposobnosti. Tokom obrade književnih tekstova učenici stiču prva literarno-estetska iskustva i formiraju svoje stavove o delu koje slušaju ili čitaju. Učitelj podstiče učenike da svoje stavove i iskažu.

Prilikom čitanja lirskih pesama učenici postupno uče da prepoznaju i dožive melodičnost pesama i da ih izražajno čitaju i recituju (po izboru). Uspostavljanje razlike između dela u stihu i dela u prozi ne vrši se na teorijskom nivou.

Prilikom obrade dramskih tekstova za decu učenici se motivišu na čitav niz stvaralačkih aktivnosti koje nastaju povodom dela (scenski nastup, dramska igra, lutkrška igra, dramski dijalozi, gledanje dečje pozorišne predstave, snimanje i komentarisanje dramatisovanih odlomaka). Pritom učenici usvajaju i pravila ponašanja u pozorištu u okviru vaspitnog delovanja škole. Uz aktivno slušanje, a potom i samostalno čitanje jednostavnih književnih i ostalih tipova tekstova učenici se osposobljavaju da sadržaje dovode u vezu sa ilustracijama koje prate književni, popularni i informativni tekst.

Od prvog razreda sadržajima programa se sugerše sistematično i postupno usvajanje književnih pojmova, a učiteljima se preporučuje da kontinuirano uvode nove reči u rečnički fond učenika, kako bi se on obogatio. Usvajanje književnih pojmova ne podrazumeva učenje njihovih definicija, već njihovo imenovanje i opisno obrazlaganje pojma, uočavanje njegove uloge u književnoumetničkom tekstu.

Sticanju čitalačkih navika doprinosi ponovno vraćanje domaće lektire u školske programe. U prvom razredu časovi domaće lektire realizuju se u drugom polugodištu. U nameri da se učenici od prvog razreda navikavaju na čitanje lektire u obaveznom i slobodnom izboru, uspostavlja se saradnja sa školskim bibliotekarom, a nekoliko časova se tokom godine može realizovati u školskoj biblioteci.

Veština čitanja i razumevanja pročitano g stiče se i u okviru *Jezičke kulture* i pri obradi književnoumetničkih tekstova. Učenici se podstiču da čitaju tekstove u slikovnicama (na primer, basne, bajke i priče).

JEZIK

U nastavi jezika učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim srpskim jezikom. Otuda zahtevi u ovom programu nisu usmereni samo na jezička pravila i gramatičke norme već i na njihovu funkciju. Na primer, rečenica se ne upoznaje samo kao gramatička jedinica (sa stanovišta njene strukture) već i kao komunikativna jedinica (sa stanovišta njene funkcije u komunikaciji).

Gramatika

Osnovni programski zahtev u nastavi gramatike jeste da se učenicima jezik predstavi i tumači kao sistem. Nijedna jezička pojava ne bi trebalo da se izučava izolovano, van konteksta u kojem se ostvaruje njena funkcija.

U okviru vežbi slušanja, govorenja, čitanja i pisanja učenici zapažaju jezičke pojave bez njihovog imenovanja. Tako se postavlja osnova za proširivanje jezičkih sadržaja u starijim razredima.

Potrebno je ukazivati na razlikovnu funkciju glasa u okviru reči (npr. *đak*, *džak*). Tako se posredno skreće pažnja na važnost pravilnog pisanja slova, odnosno pravilnog izgovaranja glasova.

Elementarne osnove iz morfologije učenici stiču uočavajući reč kao jezičku jedinicu između glasa i rečenice. Reči uvek treba uočavati i obrađivati u okviru rečenice. U pisanju treba skrenuti pažnju na to da je reč odvojena belinama sa obe strane, a u govoru učitelj treba da naglasi pravilan akcenat neke reči (ukoliko je učenici pogrešno izgovaraju).

Rečenice treba uočavati, kad god je to moguće, u okviru teksta. U pisanju posebno treba skrenuti pažnju na to da rečenice počinju velikim slovom i završavaju se tačkom, znakom pitanja ili znakom uzvika (na ovaj način se povezuju gramatika i pravopis). Kada se rečenica izgovara, učenicima se skreće pažnja na njenu intonaciju, naročito ako se radi o pitanju.

Vežbe za usvajanje i utvrđivanje znanja iz gramatike do nivoa njegove praktične primene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahteva, ali su u velikoj meri uslovljene konkretnom situacijom u odeljenju - govornim odstupanjima od književnog jezika, kolebanjima, greškama koje se javljaju u pismenom izražavanju učenika. Stoga se sadržaj vežbanja u nastavi jezika mora određivati na osnovu sistematskog praćenja govora i pisanja učenika.

Pravopis

Pravopisna pravila učenici treba da savladaju putem sistematskih vežbanja (elementarnih i složenih). Ova vežbanja treba da budu što raznovrsnija i treba ih organizovati što češće.

JEZIČKA KULTURA

Oblast *Jezička kultura* obuhvata razvijanje osnovne pismenosti učenika, odnosno usavršavanje govorenja, slušanja, čitanja i pisanja. Ove četiri programske podoblasti usmerene su na negovanje kulture govora, pismenog izražavanja, bogaćenje rečnika i, u širem smislu, na razvijanje komunikativnih sposobnosti učenika. Nastavni rad u oblasti *Jezička kultura* realizuje se u prožimanju sa drugim oblastima predmeta, kao i kroz samostalne nastavne jedinice.

Govorenje učenika razvija se u razgovoru u kojem ih učitelj usmerava da usavršavaju svoju komunikaciju. U vođenom razgovoru o književnom tekstu ili o određenoj temi, učenici odgovaraju na pitanja, postavljaju pitanja, iznose svoja mišljenja i stavove. Slobodni, odnosno društveni razgovor, osnova je svakodnevne komunikacije i zato je potrebno učenike usmeravati kako da učtivo započnu razgovor, razmenjuju informacije i koriste osnovne forme učtivosti. U toku razgovora mogu se izdvajati situacioni govorni predlošci koji se koriste u svakodnevnom komunikativnim situacijama. Učenici se ohrabruju da oblikuju usmenu poruku u kojoj će izneti informacije na primerima iz svakodnevnog školskog života. U toku svakog razgovora učenici se podstiču da govore, odnosno da iznose informacije, svoja mišljenja, imenuju osećanja, uz odabir odgovarajućih reči.

Preporučeni oblici usmenog izražavanja jesu pričanje, prepričavanje i opisivanje. To su sadržaji programa, odnosno sadržaji učenja. Učenik se postepeno uvodi u usmeno izražavanje i uči kako da prepriča tekst, kako da priča ili kako da opisuje. Izražavanje se realizuje kroz govorne vežbe uz pomoć datog ili zajedničkog plana. Plan pomaže učenicima da osmisle sadržinu govora, ali ne treba sputavati one koji mogu da govore samostalno sa individualnim planom, pa i bez njega. Usmeno se prepričava kraći tekst, deo pozorišne predstave ili filma.

Preporučene vrste pričanja su: pričanje o slici ili po nizu slika (priča u slikama), pričanje o doživljajima i događajima. Opisuju se godišnja doba, biljke i životinje, najbolji drug ili drugarica, članovi porodice, kućni ljubimci i sl. Učenici se upućuju na pravilno govorno izražavanje.

Učenje napamet i govorenje odabranih tekstova ili njihovih kratkih odlomaka usmereno je na bogaćenje rečnika i pravilan govor. Govore se napamet naučene odabrane pesme, uz uvođenje učenika u pravila recitovanja. Takođe, mogu se napamet naučiti i govoriti kratki odlomci iz priča i delovi dramskog teksta (lice). Cilj ove vrste govorenja je izražajni govor, a ne samo memorisanje teksta. Zato treba pažljivo odabrati šta će deca učiti napamet, a neki od kriterijuma su umetnička vrednost teksta i njegova prilagođenost uzrastu. Scenski se izvode dramski tekstovi iz školske lektire i dramatizovani tekstovi. Scenske igre najbolje je realizovati na osnovu književnih dela koja su pogodna za scensku improvizaciju.

Bogaćenje rečnika u funkciji jasnog izražavanja realizuje se kroz korišćenje adekvatnih reči u govoru, usvajanje i korišćenje novih reči, kao i proširivanje opsega značenja u okviru jedne reči. Nove reči se usvajaju iz pravilnog govora i iz književnih i neknjiževnih tekstova. Učenici se upućuju da iz svog aktivnog rečnika, uz aktiviranje pasivnog, koriste reči koje što preciznije prenose željenu informaciju, ali i da rečima mogu govor učiniti lepšim.

Jezička kultura učenika neguje se i kroz igrovne aktivnosti, posebno kroz jezičke igre. Vrste igara potrebno je odabrati prema interesovanjima učenika ili u kontekstu nastavnog sadržaja. To mogu biti razgovorne igre, na primer, razgovor sa neposlušnom lutkom, razgovor sa književnim likom, zatim situacione igre, odnosno stvarne situacije, na primer, razgovor u prodavnici, razgovor kod lekara. Takođe, mogu se odabrati i premetaljke, rebusi, palindromi, ulančavanje, dopunjalke, jednostavne ukrštene reči.

Slušanje je važna aktivnost u komunikaciji. Učenici se u razgovoru upućuju da pažljivo i kulturno slušaju sagovornike. U nastavnom kontekstu učenici slušaju šta drugi govore i to potvrđuju reprodukcijom ili parafraziranjem slušne poruke, kao i postupanjem po molbama i usmenim instrukcijama odraslih i vršnjaka. Pažljivo slušanje praktikuje se i u simuliranim situacijama (razgovorne i situacione igre). Učenici slušaju čitanje učitelja, vršnjaka, spikera.

Zapis po slušanju podrazumeva diktat, kojim se vežba i pisanje. Međutim, prvi korak u realizaciji diktata je slušanje i uočavanje granice između reči i rečenica u zavisnosti od intonacije, čime se razvija jezičko povezivanje izgovorene i zapisane reči.

Igre za razvijanje slušne pažnje izvode se u nastavnom kontekstu: pažljivo slušanje sa zadatkom, na primer, *Prepoznaj ko govori, Slušaj kako govorim* (tiho, brzo), *Čujem glas t...*

Pisanje i čitanje se uvežbavaju u nastavi početnog čitanja i pisanja, a zatim u oblastima *Književnost, Jezik i Jezička kultura*. U sadržajima programa iz oblasti *Jezička kultura* dati su osnovni elementi koji se odnose na pismenost učenika, s tim da se oni ne mogu posmatrati izolovano, već u sadejstvu sa ishodima i preporučenim sadržajima u svim oblastima predmeta. Dakle, čitanje i pisanje se ne uče posebno u okviru nastavnih oblasti, već kroz sve nastavne sadržaje.

U prvom razredu učenici pišu rečenice i kraće tekstualne celine. Posebno se vodi računa o individualnom pristupu učeniku, što podrazumeva podsticanje prema sposobnostima i mogućnostima u pisanju. Ako dete ima teškoća u pisanju, potrebno je pažljivo i postepeno ga uvoditi u pisanje, dok dete koje napreduje treba podsticati adekvatnim zahtevima. Učenici pismeno odgovaraju na jednostavna pitanja o sopstvenom iskustvu, bićima, predmetima, pojavama, slikama, kao i na pitanja o književnom i neknjiževnom tekstu. Osim toga, učenici samostalno osmišljavaju i pišu rečenice o sopstvenom iskustvu, bićima, predmetima, pojavama. Takođe, zapisuju naslov slike ili naslove slika u nizu i rečenice na osnovu slike ili niza slika (priča u slikama). Učenici se osposobljavaju da zapišu kraću pisanu poruku kojom prenose informacije i koja ima praktičnu namenu. Ove poruke nemaju klasičnu formu, već služe za svakodnevne namene, na primer, informacije o školskim obavezama (informacije o vannastavnim aktivnostima, spisak školskog pribora, potrebnog materijala za školske predmete).

Učenje samostalnog pisanja teksta počinje spajanjem više rečenica u celinu. Učenici pišu o svom iskustvu, o doživljaju, o slici ili po nizu slika (priča u slikama). Prema svojim sposobnostima učenik će napisati dve, tri povezane rečenice ili kraći tekst.

U pisanju se primenjuju naučena pravopisna pravila koja se uče u okviru oblasti *Jezik*. Potrebno je da se pravopis u pisanju dosledno primenjuje od početnog čitanja i pisanja. Učenici se upućuju da biraju adekvatne reči i da ih upotrebljavaju nove dok pišu.

Čitanje se uvežbava na delima školske i domaće lektire, i na drugim književnim i neknjiževnim tekstovima. Posebna pažnja treba da je usmerena na čitanje informativnih tekstova, prema interesovanjima učenika i u društvenom kontekstu, prema preporučenim sadržajima programa. Potrebno je praktikovati sledeće vrste

čitanja: glasno čitanje (celog teksta, štafeto, fleksibilno, dramskog teksta po ulogama); tiho čitanje (*u sebi*). Razumevanje teksta pokazuje se pomoću podsticaja ili pitanja i iskazivanjem teme/poente teksta (u skladu sa predznanjem), kao i predstavljanjem ključnih delova teksta slikom (ilustracija teksta). Informacije u tekstu pronalaze se vođeno (odgovaranjem na reproduktivna pitanja *ko?*, *gde?*, *kako?*, *kada?*) i samostalno, bez detaljno datih uputstava.

MATERNJI JEZICI PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA
Godišnji fond časova 180 časova

ALBANSKI JEZIK

BOSANSKI JEZIK

BUGARSKI JEZIK

MAĐARSKI JEZIK

RUMUNSKI JEZIK

RUSINSKI JEZIK

SLOVAČKI JEZIK

HRVATSKI JEZIK

PROGRAM A
ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA NESLOVENSKIM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U
HOMOGENIM SREDINAMA
(osnovni nivo standarda)

Cilj **Cilj** učenja *srpskog kao nematernjeg jezika* jeste osposobljavanje učenika da se služi srpskim jezikom na osnovnom nivou u usmenoj i pisanoj komunikaciji radi kasnijeg uspešnog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i uvažavanje srpske kulture i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.

Razred **Prvi**
Godišnji fond časova **72 časa**

ISHODI Po završenoj oblasti /temi učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI	
- razume i verbalno koristi predviđeni leksički fond; - imenuje predmete i bića iz bliskog okruženja; - iskaže radnju koja se dešava u momentu govorenja; - razume osnovne prostorne odnose;	JEZIK	Oko 150 punoznačnih i pomoćnih reči; Present glagola u 1, 2. i 3. licu jednine (potvrđni i odrični oblik); Prosta rečenica sa imenskim delom predikata; Lične zamenice 1, 2. i 3. lica jednine u funkciji subjekta; Prosta rečenica sa glagolskim predikatom; Imenice u lokativu jednine sa predlozima <i>u</i> i <i>na</i> uz glagol <i>jesam</i> - na nivou razumevanja;	
- razume sadržaj kratke literarne forme; - napamet kazuje kratke pesme (i prigodne, adaptirane dijaloge); - ilustruje tekst koji mu je pročitao, ističući neke od motiva (uz pomoć auditivnih i vizuelnih sredstava);	KNJIŽEVNOST	Dečije razbrajalice i igre: "Ringe, ringe raja" "Eci, peci, pec" "1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, izašao beli mesec" "Danas nam je divan dan" (rođendanska pesma) Duško Trifunović: "Voće" (odlomak), ili: "Kruška, jabuka, šljiva" (nepoznati autor - pesma koja se peva) Ljubivoje Ršumović: "Slon" "Deda Mraze" ("Preko brda, preko brega..." - nepoznat autor)	
- razume polako i jasno izgovorena jednostavna pitanja koja se odnose na ličnu identifikaciju i identifikaciju predmeta i osoba iz neposrednog okruženja; - postavi jednostavno pitanje (Ko je ovo/to?, Šta je ovo/to?) ili odgovori na njega; - adekvatno koristi osnovne izraze za pozdravljanje; - predstavi se i traži istu informaciju od sagovornika.	JEZIČKA KULTURA	Osnovni sadržaji tematskih oblasti:	Preporučena leksika
		I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi - ime i prezime	zvati se
		II. Porodica: članovi uže porodice	mama, tata, dečak, devojčica, brat, sestra, baba, deda, porodica
		III. Život u kući: kuća/stan, osnovne prostorije, osnovni nameštaj, rođendan	kuća, soba, kuhinja, kupatilo, vrata, prozor, spavati, sto, ormar, krevet, velik, mali, gledati, kuvati, rođendan, torta, slaviti, srećan, izvoli, hvala, godina
		IV. Hrana i piće: osnovne namirnice	voda, hleb, mleko, meso, jaje, jesti, piti, sok, čokolada, jabuka, banana, pomorandža
		V. Odeća i obuća: osnovni odevni predmeti i obuća	majica, pantalone, suknja, haljina, cipele, patike, čarape
		VI. Obrazovanje: učionica, osnovni školski pribor	škola, učenik, učenica, učionica, čas, učitelj, učiteljica, deca, drug, drugarica, ići, stajati, sedeti, učiti, čitati, pisati, crtati, pevati, bojiti, torba, knjiga,

			sveska, olovka, bojica, gumica, rezač, tabla, kreda, klupa, stolica
		VII. Priroda: doba dana, biljke i životinje (tipični primeri iz okruženja)	noć, mesec, sunce, pas, mačka, ptica, riba, cvet, drvo, trava, lep
		VIII. Sport i igre: igra, igračke	igrati se, trčati, lopta, lutka, automobil
		IX. Naselja, saobraćaj i javni objekti: selo, grad	selo, grad, ulica, park, raditi
		X. Netematizovana leksika: dani u nedelji, brojevi do 10, osnovne boje, pomoćni glagol, lične zamenice, pokazne zamenice, predlozi, veznici, prilozi, upitne reči, rečce	ponedeljak, utorak, sreda, četvrtak, petak, subota, nedelja; jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam, osam, devet, deset; žuta, plava, crvena, zelena, crna, bela; sam, si, je; ja, ti, on, ona; ovo, to; u, na; i; tu, sada; ko, šta, kako (se zoveš), gde; li, da, ne
		XI. Komunikativni modeli: pozdravljanje, predstavljanje	zdravo, doviđenja, dobar dan

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao nematernalni jezik, slušanje, razumevanje, govor

PROGRAM B

ZA UČENIKE ČIJI MATERNJI JEZIK PRIPADA SLOVENSКИM JEZICIMA I KOJI ŽIVE U VIŠENACIONALNIM SREDINAMA (srednji - napredni nivo standarda)

Cilj učenja *srpskog kao nematernalnog jezika* jeste osposobljavanje učenika da vodi usmenu i pisanu komunikaciju sa govornicima srpskog kao maternjeg jezika radi kasnijeg punog uključivanja u život zajednice i ostvarivanja građanskih prava i dužnosti, kao i upoznavanje srpske kulturne baštine i razvijanje interkulturalnosti kao temeljne vrednosti demokratskog društva.

Razred

Prvi

Godišnji fond časova **72 časa**

ISHODI Po završenoj temi/oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST/ TEMA	SADRŽAJI
- razume i verbalno koristi predviđeni leksički fond; - imenuje bića i predmete iz bliskog okruženja i pripiše im tipične osobine; - iskaže radnju koja se dešava u momentu govorenja; - sastavi rečenice sa pravim objektom; - iskaže osnovne prostorne odnose;	JEZIK	200-250 punoznačnih i pomoćnih reči; Prosta rečenica sa glagolskim predikatom; Prosta rečenica sa imenicom i pridevom u imenskom delu predikata; Prezent glagola u oba broja i sva tri lica; Imenica u akuzativu u funkciji pravog objekta (oba broja); Imenice u akuzativu sa predlozima <i>u</i> i <i>na</i> sa glagolom <i>ići</i> ; Imenice u lokativu sa predlozima <i>u</i> i <i>na</i> ; Lične zamenice sva tri lica i oba broja u funkciji subjekta;
- razume kratke pesme i odabrane odlomke prozних tekstova uz pomoć raznovrsnih nastavnih sredstava; - napamet kazuje pesme i prigodne kratke dijaloge iz odabranih prozних tekstova;	KNJIŽEVNOST	Dečije razbrajalice i igre: "Kruška, jabuka, šljiva" "1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, izašao beli mesec"; Ranko Simović: "Gde se sunce noću skriva" "Deda Mraze" ("Preko brda, preko brega..." - nepoznat

- ilustruje tekst koji mu je pročitao, ističući neke od motiva (uz pomoć audio i vizuelnih sredstava); - uočava melodiju reči koje se rimuju; - povezuje ilustracije uz tekst ili prigodni animirani film sa tekstem koji sluša;		autor) Jovan Jovanović Zmaj: "Evo nam roda doleće" Dragan Lukić: "Lutka bez glave" Ljubivoje Ršumović: "Au, što je škola zgodna"
- razume jednostavna pitanja koja se odnose na ličnu identifikaciju i identifikaciju predmeta i osoba iz neposrednog okruženja; - predstavi sebe i osobe iz svog okruženja i traži iste informacije od sagovornika; - koristi osnovne izraze za pozdravljanje i zahvaljivanje u skladu sa situacijom; - učestvuje u kratkom dijalogu sa vršnjacima i porodicom na poznatu temu.	JEZIČKA KULTURA	Osnovni sadržaji tematskih oblasti: I. Lično predstavljanje: osnovne informacije o sebi - ime i prezime, adresa II. Porodica i ljudi u okruženju: članovi uže porodice III. Život u kući: kuća/stan, prostorije, nameštaj, dvorište, rođendan IV. Hrana i piće: osnovne namirnice V. Odeća i obuća: osnovni odevni predmeti i obuća VI. Obrazovanje: prostorije u školi (učionica), školski nameštaj, školski pribor VII. Priroda: doba dana, biljke i životinje (tipični predstavnici) VIII. Sport i igre: igra i igračke IX. Naselja, saobraćaj i javni objekti: selo i grad X. Netematizovana leksika: dani u nedelji, brojevi do 10, osnovne boje, lične zamenice, pokazne zamenice, predlozi, veznici, prilozi, upitne reči, rečce XI. Komunikativni modeli: pozdravljanje, predstavljanje

Ključni pojmovi sadržaja: srpski kao nematernalni jezik, slušanje, razumevanje, govor

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Predmet *srpski kao nematernalni jezik* pohađaju učenici koji nastavu slušaju na nekom od jezika nacionalnih manjina. Među tim učenicima postoje izrazite razlike u stepenu ovladanosti srpskim jezikom prilikom polaska u školu i u tempu i obimu kojim mogu napredovati tokom školovanja. Ova razlika uslovljena je različitim maternjim jezicima od kojih su jedni bliski srpskom jeziku (razlike među njima su takve da ne moraju ometati komunikaciju), dok su drugi strukturno toliko različiti da, bez elementarnog poznavanja jednog od njih, komunikacija među govornicima nije ostvariva. Osim toga, na nivo kojim učenici realno mogu ovladati srpskim jezikom utiče i sredina u kojoj žive (pretežno homogena ili heterogena sredina).

Imajući ovo u vidu, za predmet *srpski kao nematernalni jezik* sačinjena su dva programa.

Prema postavljenom cilju, očekivanim ishodima i datim sadržajima, prvi program (A) primeren je učenicima čiji se maternji jezici izrazito razlikuju od srpskog, koji žive u pretežno jezički homogenim sredinama i imaju malo kontakata sa srpskim jezikom, a u školu polaze gotovo bez ikakvog predznanja srpskog jezika.

Drugi program (B) predviđen je za učenike koji žive u jezički mešovitim sredinama, koji mogu brže i u većem obimu da savladavaju srpski jezik, odnosno da, u skladu s uzrastom, dostignu viši nivo vladanja srpskim jezikom.

Oba programa za predmet *srpski kao nematernalni jezik* sadrže tri oblasti: Jezik, Književnost i Jezičku kulturu. One su funkcionalno povezane, prožimaju se i međusobno dopunjuju. Stoga ih treba razumeti kao delove kompleksne celine koji doprinose ostvarivanju ishoda ovog predmeta, svaki sa svojim specifičnostima.

Nastavnik je obavezan da se upozna sa ishodima i programskim sadržajima prvog ciklusa obrazovanja ili prethodnih razreda.

I. PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Nastavni program orijentisan na ishode nastavniku daje veću slobodu u kreiranju i osmišljavanju nastave i učenja. Uloga nastavnika je da kontekstualizuje dati program potrebama konkretnog odeljenja imajući u vidu: sastav odeljenja i mogućnosti učenika; udžbenike i druge nastavne materijale koje će koristiti; tehničke uslove, nastavna sredstva i medije kojima škola raspolaže; resurse, mogućnosti, kao i potrebe lokalne sredine u kojoj se škola nalazi. Polazeći od datih ishoda i sadržaja, nastavnik najpre kreira svoj globalni plan rada, na osnovu koga će kasnije razvijati svoje operativne planove. Ishodi definisani po oblastima olakšavaju nastavniku dalju operacionalizaciju ishoda na nivo konkretne nastavne jedinice. Sada nastavnik za svaku oblast ima definisane ishode. Od njega se očekuje da za svaku nastavnu jedinicu, u fazi planiranja i pisanja pripreme za čas, definiše piramidu ishoda na tri nivoa: one koje bi svi učenici trebalo da dostignu, one koje bi većina učenika trebalo da dostigne i one koje bi trebalo samo neki učenici da dostignu.

Na ovaj način postiže se indirektna veza sa standardima na tri nivoa postignuća učenika. Pri planiranju treba, takođe, imati u vidu da se ishodi razlikuju, da se neki lakše i brže mogu ostvariti, ali je za većinu ishoda potrebno više vremena, više različitih aktivnosti. U fazi planiranja nastave i učenja veoma je važno da nastavnik pristupi udžbeniku kao jednom od nastavnih sredstava koje je poželjno bogatiti i proširivati dodatnim, samostalno izrađenim nastavnim materijalima. Pored udžbenika, kao jednog od izvora informacija, na nastavniku je da učenicima omogući uvid i iskustvo korišćenja i drugih izvora saznavanja.

II. OSTVARIVANJE NASTAVE I UČENJA JEZIK

Oblast **Jezik** obuhvata leksiku i gramatičke modele srpskog jezika. U sadržajima i ishodima ove oblasti nalaze se okvirni broj reči i gramatički elementi kojima učenik treba da ovlada u svakom razredu. U ovoj oblasti programa težište je na postepenom usvajanju sistema srpskog jezika počev od 1. razreda. Jezik počinje da se usvaja pomoću minimalnog broja reči upotrebljenih u osnovnim rečeničnim modelima s jasnim komunikativnim kontekstom. Odnosno, reči i njihovi oblici ne usvajaju se izolovano, već u rečeničnom, odnosno komunikativnom kontekstu. Za produktivnu upotrebu jezika nefunkcionalno je vankontekstualno učenje paradigmi (učenje samih oblika reči).

Usvajanje gramatike srpskog jezika u početnim fazama na mlađem uzrastu pretežno je nesvesno - u raznovrsnim aktivnostima učenici slušaju iskaze na srpskom jeziku, ponavljaju ih i kombinuju u odgovarajućim poznatim i bliskim kontekstima. U narednim fazama nastavnik pomaže učenicima da uoče jezička pravila i počnu da ih primenjuju.

Da bi učenik ovladao određenim fondom reči i gramatičkim elementima, neophodno je da ih razume i dugotrajno uvežbava. Na taj način stvaraju se preduslovi da ih primeni u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. Formalno poznavanje gramatičkih pravila ne podrazumeva i sposobnost njihove primene, te je takvo znanje korisno samo ukoliko pomaže boljem razumevanju nekih pravilnosti sistema. Odnosno, savladavanje gramatičkih pravila nije samo sebi cilj. Objašnjenje gramatičkih pravila, ukoliko nastavnik proceni da je korisno, treba da bude usklađeno s uzrastom učenika, njegovim kognitivnim sposobnostima, predznanjima u maternjem jeziku i svedeno na ključne informacije neophodne za primenu. Učenikovo poznavanje gramatičkih pravila procenjuje se i ocenjuje na osnovu upotrebe u kontekstu, bez insistiranja na njihovom eksplicitnom opisu.

Na nižem nivou vladanja jezikom (sredine u kojima se realizuje A program) važno je da se kod učenika razvije sposobnost razumevanja i konstruisanja iskaza koji sadrže elemente određene programom. Pritom je u produkciji (sastavljanju i kazivanju iskaza) na ovom nivou bitno da značenje poruke bude razumljivo, dok se gramatička ispravnost postiže postepeno. Na tom nivou očekuju se tipične greške izazvane interferencijom i nedovoljnom savladanošću materije. Greške nisu samo znak nepoznavanja gradiva, već su upravo pokazatelj da je učenik spreman da se upusti u komunikaciju, što nastavnik treba da podstiče. To ne znači da greške uopšte ne treba ispravljati. Nastavnik odlučuje o tome kada će, na koji način i koje greške ispravljati, vodeći računa istovremeno i tome da učenika motiviše za komunikaciju i o tome da se greške postepeno redukuju.

Upravo su časovi iz oblasti Jezik pogodni za usmereno, ciljano usvajanje pojedinih segmenata, gramatičkih elemenata srpskog jezika. Tokom ovih časova preporučuje se dinamičko smenjivanje različitih aktivnosti: različiti tipovi vežbi slušanja, provera razumevanja slušanog, ponavljanje, gramatičko i leksičko variranje modela, dopunjavanje, preoblikovanje potvrđnih u upitne i negirane forme i sl.

Realizacija nastave *srpskog kao nematernjeg jezika* prema B programu podrazumeva određeno vladanje srpskim jezikom od početka školovanja, odnosno mogućnost bržeg napredovanja u toku školovanja. U takvim okolnostima očekuje se manja zastupljenost grešaka i njihovo brže ispravljavanje. Primena B programa podrazumeva ovladanost sadržajima A programa i podizanje jezičke kompetencije na viši nivo, te je nastava

jezika u funkciji osposobljavanja učenika za pravilno komuniciranje savremenim standardnim srpskim jezikom u skladu s jezičkim i vanjezičkim kontekstom.

Budući da učenici koji pohađaju nastavu *srpskog kao nematarnjeg jezika*, pohađaju i nastavu maternjeg jezika, svrsishodno je u odgovarajućim prilikama koristiti transfer znanja stečenih na maternjem jeziku i o maternjem jeziku. Nastava *srpskog kao nematarnjeg jezika* treba da bude u korelaciji s nastavom maternjeg jezika.

Jezička građa se iz razreda u razred postepeno proširuje i usložnjava, ona je kumulativna i nadovezuje se na prethodnu. Uvođenje novog elementa podrazumeva ovladanost prethodnim, što znači da se nova građa oslanja na prethodnu koja se kontinuirano uvežbava. Sledeći primeri kraćih tekstova ilustruju primenu jezičke materije poštujući postupnost i uvođenje novih jezičkih sadržaja u svakom razredu u A programu:¹

¹ U zagradi su navedeni sadržaji oblasti Jezik za svaki razred.

1. razred (prezent glagola u 1, 2. i 3. licu jednine (potvrdni i odrični oblik); prosta rečenica s imenskim delom predikata; lične zamenice 1, 2. i 3. lica jednine u funkciji subjekta; prosta rečenica s glagolskim predikatom; imenice u lokativu jednine s predlozima *u* i *na* uz glagol *jesam*): *Zdravo! Ja se zovem Marija. Ja sam u školi. Ovo je učionica. Učenik je u učionici. On crta. To je učiteljica. Ona sedi na stolici.*

2. razred (prosta rečenica s pridevom u imenskom delu predikata; akuzativ imenica bez predloga; lokativ s predlozima *u* i *na*; akuzativ s predlozima *u* i *na* sa glagolom *ići*; prezent glagola za sva tri lica i oba broja; lične zamenice 1, 2. i 3. lica množine u funkciji subjekta; prisvojne zamenice za 1. i 2. lice jednine sva tri roda u funkciji atributa i imenskog dela predikata): *Ovo je moja škola. Mi smo učenici. Idemo u školu. Imamo torbe. Torbe su velike. Dečaci se igraju u dvorištu. Oni imaju loptu. Oni vole fudbal.*

3. razred (perfekat glagola (sva tri lica i oba broja); prisvojne zamenice za treće lice jednine sva tri roda; prilozima *sada*, *danas* i *juče*): *Marija danas slavi rođendan. Ovo je njena mama. Ona je juče pravila tortu. Ovo je njen tata. Tata je pravio sendviče. Došli su gosti. Marija je vesela.*

4. razred (futura I glagola (sva tri lica i oba broja); imperativ (2. lice jednine i množine najfrekventnijih glagola); imenica u dativu u funkciji nepravog objekta uz glagole davanja i govorenja; prisvojne zamenice za sva tri lica jednine i množine -slaganje s imenicom u jednini; prilozima *sutra*, *ujutru*, *uveče*; uzročna rečenica s veznicima *jer* i *zato što*; frekventni prilozima za način (*brzo*, *polako*, *lepo*); tvorba imenica sa značenjem vršioaca radnje, imaoca zanimanja izvedenih sufiksima: *-ar*, *-ac*, *-ač*; imenice koje označavaju žensku osobu izvedene sufiksima: *-ica*; *-ka*): *Moj razred će sutra ujutru ići na izlet. Ja ću ustati u sedam sati. Napraviću sendvič. Učiteljica je rekla učenicima: "Ponesite vodu jer će biti toplo". Brzo ću se spakovati. Vozač Ivan će voziti autobus.*

5. razred (uzročna rečenica s veznicima *jer* i *zato što*; odredbe za način iskazane frekventnim načinskim prilozima; složeni glagolski predikat s modalnim glagolima: *trebati*, *morati*, *moći*, *smeti*, *želeti*; imenice u genitivu s predlozima *ispred*, *iza*, *iznad*, *ispod*, *pored* u funkciji odredbe za mesto; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; tvorba imenica kojima se označavaju nazivi sportista; tvorba priloga od prideva): *Ja želim da igram košarku. Treba mnogo trenirati. Jednog dana biću košarkaš. Pored moje kuće je košarkaški klub. Upisuju nove članove. Moja starija sestra trenira plivanje. Ona je dobra plivačica i vredno trenira.*

6. razred (imenice u genitivu s predlozima *od* i *do* u funkciji odredbi za mesto i vreme; prilozima *rano*, *kasno*, *uvek*, *nikad*, *ponekad*, *često*, *retko*, *ceo* (dan), *dugo*, *zimi*, *leti*; kongruencija atributa i imenice u nominativu i akuzativu; imenica u instrumentalu sa značenjem sredstva i društva; komparativ i superlativ prideva i priloga; prisvojni pridevi na *-ov/ev*, *-in* (u nominativu); nazivi zemalja i regija izvedeni sufiksima: *-ija*, *-ska*): *Imam dvanaest godina i idem u šesti razred. Volim modernu muziku. Sviram gitaru od četvrtog razreda. U junu ću ići na takmičenje u Italiju. Imam dobre drugove i drugarice. S njima idem u školu autobusom jer je škola daleko. Uvek se dobro zabavljam. Leti često idemo na bazen biciklima. Moj najbolji drug se zove Marko. On je niži od mene i bolji je učenik jer više uči. Markova sestra se zove Mirjana.*

7. razred (imenice u genitivu s predlozima *sa*, *iz*, *oko*, *između* u funkciji odredbe za mesto; imenice u genitivu s predlozima *pre* i *posle* u funkciji odredbe za vreme; lokativ u funkciji nepravog objekta uz glagole govorenja i mišljenja; imeničke, brojne i priloške sintagme sa značenjem količine; kongruencija atributa i imenice u dativu, instrumentalu i lokativu; najfrekventnije zbirne imenice sa sufiksom *-je*; tvorba imenica za označavanje mesta (prostora i prostorija) na kojem se vrši radnja: *-ište/-lišće*, *-onica*); tvorba imenica sa značenjem etnika (primeri iz okruženja): *Moja porodica živi u kući. Oko kuće imamo cveće. Naš sused je Mađar. Između naše i njegove kuće nalazi se malo igralište. S drugovima često idem tamo posle škole. Ponekad kupimo flašu soka i nekoliko kesica semenki, sedimo na drvenim klupama i razgovaramo o novim*

filmovima, strogim nastavnicima, muzici i raznim drugim stvarima. Prošle nedelje smo pomagali našem starom susedu da popravi ljuljaške i klackalice. Tako će i mlađoj deci biti lepše.

8. razred (zavisne rečenice: vremenska (s veznikom *kad*), namerna (s predikatom u prezentu), izrična (s veznikom *da*) i odnosna (sa zamenicom *koji* u funkciji subjekta); tvorba prideva sufiksima *-ski* i *-(i)ji*): *Juče sam imala mnogo domaćih zadataka. Kad sam ih završila, uključila sam televizor. Posle pola sata u sobu je ušao moj brat i promenio kanal. Hteo je da gleda utakmicu. Rekla sam mu da ja želim da gledam omiljenu seriju koja počinje za pet minuta. On je rekao da je utakmica veoma važna, jer igraju srpska i mađarska reprezentacija. Nismo hteli da se svađamo. Dogovorili smo se da on ide u dnevnu sobu i tamo gleda utakmicu.*

KNJIŽEVNOST

Program A predmeta *srpski kao nematernji jezik* namenjen je homogenoj sredini, učenicima koji veoma retko imaju kontakata sa govornicima čiji je maternji jezik srpski. Poznavanje jezika je na osnovnom (elementarnom) nivou, komunikacija na srpskom jeziku se teško ostvaruje, gramatički modeli su neuvežbani pošto učenici nemaju prilike da koriste srpski jezik, njihov rečnik ne sadrži veliki broj reči, reči veoma lako iz aktivnog fonda prelaze u pasivni i budu zaboravljene, leksika se usvaja sporije nego kod učenika heterogene sredine, interferencijske greške se često pojavljuju u tolikom obimu da ometaju razumevanje rečenice; iz ovih razloga bi akcenat trebalo da bude na leksici i jezičkim obrascima (modelima) koji će im obezbediti temelj za jednostavnu komunikaciju na srpskom jeziku.

U svakom razredu učenicima je ponuđeno više tekstova od broja koji je obavezujući. Osnovni kriterijum za izbor tekstova je nivo poznavanja jezika. Pored odabranih tekstova, obrađuju se i tekstovi po slobodnom izboru, pri čemu se vodi računa o nivou poznavanja jezika i interesovanjima učenika. Uz originalne književne tekstove planirana je i obrada konstruisanih tekstova koji treba da budu u funkciji obogaćivanja leksike neophodne za svakodnevnu komunikaciju na osnovnom nivou. Predlaže se da nastavnik planira najmanje tri časa za obradu jednog teksta kroz teme. Pesme koje se pevaju ne zahtevaju obavezno obradu, gramatička i leksička objašnjenja jezičkih pojava.

Oblast nastavnog programa Književnost doprinosi postizanju komunikativne funkcije jezika. Osnovna funkcija književnoumetničkih tekstova, odnosno adaptacija, pored osposobljavanja učenika za komunikativnu upotrebu jezika, jeste i upoznavanje učenika sa kulturom, istorijom i tradicijom srpskog naroda, kao i s književnim delima značajnim za srpsku književnost.

Funkcije adaptiranog književnog teksta u A programu:

- usvajanje leksike određenog tematskog kruga potrebne za svakodnevnu komunikaciju;
- čitanje, odnosno slušanje teksta u funkciji uvežbavanja razumevanja pisanog i govornog jezika - uvežbava se čitanje u sebi i čitanje sa razumevanjem;
- zadaci u vezi sa tekstom razvijaju umenje razumevanja teksta, uvežbava se veština pisanja, sastavljanje i pisanje rečenica koje sadrže poznatu leksiku uz uvežbavanje osnovnih jezičkih obrazaca, kao i razvijanje sposobnosti sastavljanja rečenica govornog jezika (prilikom pisanih i govornih vežbi tolerišu se interferencijske greške koje ne ometaju razumevanje rečenice);
- odgovori na pitanja (usmeno i pismeno) pomažu učeniku da razvije mehanizme sastavljanja rečenica na srpskom jeziku, odnosno izlaganje na srpskom jeziku uz vidno prisustvo interferencijskih grešaka - uputno je da nastavnik vrši korekcije ukazujući na pravilne oblike;
- reprodukcija teksta ili prepričavanje razvijaju sposobnost upotrebe jezika - učenik treba da se izrazi koristeći više rečenica, da formira i razvija govorne sposobnosti.

Književnoumetnički, adaptirani i konstruisani tekstovi pogodni su za tumačenje, pri čemu se uzimaju u obzir uzrast i predznanja učenika. Tekstovi su ujedno i polazna osnova za uvežbavanje novih reči i izraza, jezičkih modela, čitanja, pisanja, govora; stoga tri časa namenjena jednom tekstu predstavljaju istovremeno i obradu i uvežbavanje gradiva.

Rad na tekstu obuhvata:

1. Semantizaciju nepoznatih reči: semantizacija može da se izvede pomoću sinonima koji su poznati učenicima, vizuelnim prikazivanjem reči, postavljanjem reči u kontrastne parove (*mali-veliki*), opisivanjem reči jednostavnim rečenicama. Nastavnik mora da vodi računa da rečenica kojom opisuje nepoznatu reč sadrži učenicima poznate reči. Prevod je opravdan samo u slučaju kada ne postoje druga sredstva za objašnjenje značenja reči. Preporučuje se upotreba rečnika na času.

2. Slušanje ili čitanje teksta: savetuje se da nastavnik prvi put pročita tekst - na ovaj način učenici čuju pravilan izgovor reči, pošto učenici homogene sredine retko imaju prilike da čuju srpski jezik, nastavnikovo glasno čitanje je od izuzetne važnosti. Preporučuje se upotreba audio-vizuelnih sredstava. Zahtevi koji se u programu

tiču učenja odlomaka iz poezije i proze napamet podstiču usvajanje modela govorenja, kao i intonaciju reči i rečenica.

Dramatizacija tekstova vezuje se i za javni nastup, ali i za razgovor o književnom delu pošto predstavlja vid njegove interpretacije. Saživljavanjem sa likovima dela, učenici mogu ispoljiti osećanja koja prepoznaju u ponašanju junaka i o kojima zaključuju.

3. Kontekstualizacija nove leksike: neophodno je da učenici nove reči postave u rečenični kontekst kako bi se leksika uvežbavala paralelno sa konstruisanjem rečenica. Rečenice treba da budu jednostavne da bi se izbegao veliki broj grešaka koje neminovno nastaju u složenijim konstrukcijama. Ukoliko rečenica sadrži previše grešaka, postaje nerazumljiva slušaocu. Kontekstualizacija novih reči je bitan element funkcionalne upotrebe jezika pošto navodi učenika da sastavlja rečenice i aktivira rečnički fond i jezičke modele.

4. Pitanja u vezi s tekstom (u pisanoj formi i usmeno): proces razumevanja teksta ima više etapa. Tek kada se nova leksika usvoji i primeni u rečenicama može da se pređe na nivo razumevanja teksta. Nivo na kojem je učenik razumeo tekst može da se utvrdi postavljanjem pitanja u vezi s tekstom. Pitanja treba da se zasnivaju na leksici koju su ranije usvojili uz upotrebu novih reči obrađenih u tekstu. Uputno je da pitanja budu kratka (*Šta je u Vesninoj torbi?* - tekst *Vesna i torba*). Korisno je da deo pitanja bude u pisanoj, a deo u govornoj formi. Značajno je da se primarno uvežbava govor, a zatim i pisanje.

5. Pitanja povodom teksta (u pisanoj formi i usmeno): učenici uvežbavaju i ostvaruju komunikaciju na srpskom jeziku zasnovanu na poznatoj leksici, uz tolerisanje grešaka koje ne ometaju razumevanje. Pitanja treba da budu u skladu s leksičkim fondom kojim učenici raspolažu (na primer: *Ko je junak priče?*; *Gde se odigrava radnja?*; *Kako izgleda junak priče?*; *Šta oseća devojčica u pesmi?*). Ovo je sledeći nivo u procesu usvajanja jezičkih veština čiji je cilj navođenje učenika da ostvare komunikaciju na srpskom jeziku. Ovaj cilj je često veoma teško postići kod učenika homogene sredine, ali je neophodno navesti učenika da usmeno, a potom i u pisanoj formi upotrebi određene reči ili izraze na srpskom jeziku.

6. Razgovor o tekstu: u skladu sa leksikom kojom učenici raspolažu razgovor se zasniva na prepoznavanju glavnih likova, aktivnostima koje se vezuju uz njih, na isticanju osobina likova iz teksta. Kao deo procesa uvođenja učenika u upotrebu jezika uputno je da se učenici, prema modelima iz tekstova podstiču da sastavljaju rečenice potrebne u govornim situacijama. Na primer, dramatizacija teksta *Vesna i torba - Vesna: Moja torba je stara. Olovka: Šta radiš, Vesna? Zašto stavljaš puno stvari u torbu? U torbi nema mesta. Tata: Vesna, treba da kupim novu torbu. Vesna: Tata, molim te, kupi mi novu torbu. Učenici se podstiču da povodom teksta zaključuju o idejama prepoznatim u tekstu (Šta tekst kazuje o Vesninim osobinama?).*

Prilikom obrade poezije ne insistira se na književnoj teoriji, već na doživljaju lirске pesme. Podsticanje učenika da razume motive, pesničke slike i jezičkostilska izražajna sredstva dovodi se u vezu sa ilustrovanjem značajnih pojedinosti, kao i s uvežbavanjem intonacije stiha i uočavanjem rime u pesmi.

7. Komparativni pristup: nastavnik planira uključivanje tekstova maternjeg jezika koji se porede sa predloženim delima srpske književnosti (ukoliko je to moguće) i sa primerima vezanim za film, pozorišnu predstavu, različite audio-vizuelne zapise; u obradu književnog dela uključuje i sadržaje iz likovne i muzičke kulture, strip i različite vrste igara (osmosmerke, rebusi, ukrštene reči, asocijacije...).

Prilikom uočavanja bitnih poetskih elemenata u strukturi književnoumetničkog teksta, koristeći znanje stečeno na časovima maternjeg jezika, nastavnik se trudi da kod učenika (u skladu sa njihovim mogućnostima) objasni osnovne oblike pripovedanja (naracija, deskripcija, dijalog); pojam sižea i fabule, funkciju pesničke slike; ulogu jezičkostilskih sredstava i druge osnovne poetičke odlike teksta.

8. Oblikovanje kratkog teksta u pisanoj formi ili usmeno na osnovu adaptiranog književnog teksta: ovaj nivo upotrebe srpskog jezika u govornoj ili pisanoj formi predstavlja glavni cilj oblasti Književnost u A programu. Pokušaj samostalnog sastavljanja kraćeg teksta od pet ili šest rečenica (u paru ili u grupi) predstavlja viši nivo u ostvarivanju komunikativne funkcije jezika. Učenici razvijaju mehanizam upotrebe jezičke građe i jezičkih modela; spajaju reči u rečenice uz poštovanje gramatičkih struktura, zatim spajaju više rečenica u kraći tekst. Proces se odnosi i na govoreni i na pisani tekst.

Program B:

Književnoumetnički tekstovi u nastavi *srpskog kao nematernjeg jezika* imaju višestruku funkciju. Čitajući i tumačeći književnoumetnička dela i izabrane odlomke najznačajnijih dela srpskih pisaca, učenici će imati priliku da se upoznaju sa srpskom kulturnom baštinom i tako bolje razumeju sličnosti i razlike koje postoje između kulture naroda kojem pripadaju i kulture naroda čiji jezik uče. Tekstovi istovremeno predstavljaju izvor nove leksike i polaznu osnovu za dalji rad - razgovore, čitanje, interpretaciju, različite vrste govornih i pismenih vežbi i druge aktivnosti.

U oblasti nastavnog programa Književnost navedeni tekstovi usklađeni su s uzrasnim karakteristikama i jezičkim mogućnostima učenika. Dati predlog dela nastavnik će prilagođavati potrebama svojih učenika. Od predloženih dela, nastavnik samostalno bira ona koja će obrađivati, kao i dela kojima će proširiti spisak. Za svaki tekst je predviđeno po tri časa.

Za učenike koji *srpski kao nematernji jezik* budu savlađivali po programu koji je namenjen onima koji uče i žive u heterogenim jezičkim sredinama ili im je maternji jezik jedan od slovenskih jezika, predloženi su autentični književnoumetnički tekstovi ili odlomci iz njih. Ipak, postoje značajne razlike između učenika koji žive u heterogenoj sredini, a čiji je maternji jezik neslovenski, i učenika čiji je maternji jezik slovenski. Ove razlike je neophodno uzeti u obzir prilikom izbora tekstova za obradu i pri izradi udžbenika. Stoga se preporučuje autorima udžbenika i nastavnicima da neka od predloženih dela adaptiraju, skrate i prilagode jezičkom znanju i mogućnostima učenika čiji je maternji jezik neslovenski. Nastavnici koji rade s učenicima čiji maternji jezik pripada grupi slovenskih jezika, mogu se opredeljivati za autentična dela.

Bavljenje književnoumetničkim tekstom podrazumeva različite metodičke postupke koji će biti usmereni na njegovo što bolje razumevanje i tumačenje. Rad na tekstu sastoji se iz nekoliko etapa: uvodnog razgovora sa semantizacijom manje poznatih reči i izraza (ova etapa je posebno važna za učenike čiji jezik nije slovenski); prostorne i vremenske lokalizacije teksta; izražajnog čitanja; kratke provere umetničkog doživljaja i razumevanja teksta; razgovora o tekstu i njegovog tumačenja (različitih analitičko-sintetičkih postupaka kojima će se otkrivati estetske vrednosti dela, važne pojedinosti u njemu i mesta s posebnom ekspresivnošću); povezivanja dela s ličnim doživljajima i iskustvima učenika. Svaka od navedenih etapa zavisi od prirode teksta kao i od predznanja i mogućnosti učenika.

Uvodni razgovor i semantizacija manje poznatih reči i izraza biće za neke učenike od izuzetne važnosti za razumevanje dela i stoga im je potrebno posvetiti posebnu pažnju. O izboru reči za semantizaciju odlučuje nastavnik uvažavajući predznanja svojih učenika. Leksiku je najbolje semantizovati tokom uvodnog razgovora i pre prvog čitanja teksta kako bi se obezbedilo razumevanje sadržaja teksta nakon prvog čitanja. Reči se mogu semantizovati na različite načine - vizuelnim nastavnim sredstvima, demonstracijom, posredstvom sinonima i antonima, različitim opisnim definicijama i, ukoliko je to neophodno, reč se može i prevesti na maternji jezik učenika. Nije potrebno da sve reči koje se semantizuju uđu u aktivan leksički fond učenika, pojedine mogu ostati u pasivnom fondu. Leksika za koju se proceni da treba da uđe u aktivan leksički fond učenika, treba da bude zastupljena tokom razgovora o tekstu i njegove interpretacije, a korisno je osmisliti i različite leksičke vežbe koje će doprineti ostvarivanju ovog cilja. Učenike ovog uzrasta treba uvoditi i u korišćenje rečnika jer je ono sastavni deo čitanja. Važno je da se služe i dvojezičnim i jednojezičnim rečnicima i da ovladaju tehnikom pronalaženja reči i značenja koje reč ostvaruje u datom kontekstu. Rečnici predstavljaju veliku pomoć za čitanje i razumevanje tekstova različitih žanrova, naročito su korisni prilikom samostalnog čitanja.

Mnogi tekstovi, posebno odlomci iz obimnijih književnih dela, zahtevaće i lokalizaciju kako bi bili pravilno shvaćeni i doživljeni. Lokalizacija će u nekim slučajevima podrazumevati prepričavanje sadržaja koji prethode odlomku koji se obrađuje ili, na primer, davanje podataka o autoru. Nekad će biti neophodno delo smestiti u prostorne i vremenske okvire i protumačiti društvene, istorijske i druge okolnosti u kojima se radnja odvija. Čitanje teksta je od velike važnosti za njegovo razumevanje i doživljavanje. U nastavi književnosti javljaju se različiti oblici čitanja. Razumevanje, doživljavanje i tumačenje teksta uslovljeno je kvalitetom čitanja. Važno je da prvo interpretativno čitanje teksta obavi nastavnik ili da učenici poslušaju kvalitetan zvučni zapis. Ovakvo će se obezbediti pravilno razumevanje i bolji umetnički doživljaj teksta. Mnoga dela zahtevaće jedno ili više ponovljenih čitanja naglas ili u sebi, usmerenih ka određenom cilju. Potrebno je da učenici ovladaju tehnikama glasnog čitanja i čitanja u sebi. Čitanje u sebi može biti u funkciji boljeg razumevanja teksta i ono uvek treba da bude usmereno od strane nastavnika, istraživačko. Učenici će, čitajući u sebi, pronalaziti u tekstu različite informacije kojima će potkrepljivati i svoje mišljenje i stavove, uvežbavaće brzo čitanje i osposobljavaće se za samostalno učenje. Cilj čitanja naglas jeste ovladavanje tehnikom čitanja i savlađivanje važnih činilaca glasnog čitanja (izgovora i intonacije reči i rečenice, jačine glasa, pauza). Ovim putem učenici se postepeno uvode u izražajno čitanje. Ono se uvežbava na pažljivo odabranim epskim, lirskim i dramskim tekstovima. Izražajno čitanje uvežbava se na prethodno obrađenim tekstovima, planski i uz dobru pripremu. Nastavnik treba da osposobi učenike da usklade jačinu glasa, intonaciju, ritam, tempo, pauze s prirodom i sadržinom teksta kako bi izražajno čitanje bilo što uspešnije.

Jedan od važnih oblika rada jeste učenje napamet i izražajno kazivanje kratkih odlomaka iz odabranih književnoumetničkih tekstova u stihu i prozi (lirskih pesama, odlomaka iz proznih i dramskih tekstova).

Učenike treba postepeno voditi od glasnog čitanja ka izražajnom čitanju i kazivanju napamet naučenih odlomaka.

Tumačenje teksta umnogome će zavisiti od sredine u kojoj se nastava realizuje, predznanja učenika i njihovog maternjeg jezika. S učenicima koji savladaju program za srednji nivo, tumačenje teksta imaće više obeležja razgovora o važnim pojedinostima u njemu - događajima, likovima, mestu i vremenu odvijanja radnje. Razgovori o tekstu treba da obezbede pravilno razumevanje događaja, uočavanje veza između događaja i likova, tumačenje postupaka glavnih junaka i njihovih osobina. Bez obzira na to što za ove razgovore nije nužno da učenici znaju stručnu terminologiju (osnovni motiv, epitet, opisna lirski pesma), oni se ne smeju svesti na puko prepričavanje sadržaja teksta. Razgovor o tekstu nastavnik treba da vodi tako da omogući učenicima da u njemu ispolje što veću kreativnost, da im postavlja problemske zadatke, navodi ih da razmišljaju o uzročno-posledničnim vezama u delu, podstiče ih da slobodno maštaju i iznose svoje utiske o umetničkim slikama u delu.

S naprednijim učenicima nastavnik može ostvariti kompleksniju analizu i interpretaciju dela tokom koje će učenici izvoditi složenije zaključke o događajima i likovima, otkrivati ekspresivna mesta u delu i iznositi svoje utiske o njima služeći se osnovnom terminologijom teorije književnosti. U nastavi *srpskog kao nematernjeg jezika* nastavnik treba da se oslanja na književnoteorijska znanja koje su učenici stekli na svom maternjem jeziku i da ih aktivira kad god je to moguće. Tako, na primer, prilikom obrade književnih dela i odlomaka, treba računati na to da su učenici u maternjem jeziku usvojili osnovne književnoteorijske pojmove: tema, motiv, glavni lik i dr. U skladu sa Opštim standardima postignuća za Srpski kao nematernji jezik; poznavanje terminologije iz teorije književnosti očekuje se samo od učenika naprednog nivoa. Oni će, na primerima izabranih dela i odlomaka iz srpske književnosti, proširivati saznanja koja su stekli na svom maternjem jeziku i bogatiti ih novom primerima.

Nakon razgovora o sadržaju dela i njegove interpretacije, potrebno je s učenicima razgovarati i o ličnim doživljajima koji su izazvani delom - podsticati ih da dovode u vezu delo sa svojim ličnim iskustvima, dopustiti im da postavljaju pitanja, stvoriti u učionici uslove u kojima će se razvijati dijalog i diskusija.

Veoma je važno da učenici aktivno učestvuju u svim etapama rada, da iznose svoja osećanja, zapažanja, mišljenja, zaključke i da ih obrazlažu. Učeničke aktivnosti ne smeju biti ograničene samo na rad na času. U obradu teksta učenike treba uvoditi zadavanjem različitih pripremnih zadataka, koje će oni rešavati kod kuće. Nakon obrade teksta važno je da učenici stečena znanja funkcionalno primenjuju u daljem radu - prilikom izrade domaćih zadataka, samostalnog čitanja i usvajanja znanja iz drugih nastavnih predmeta. Nastavniku i učenicima će stečena znanja i veštine biti dragocena za interpretaciju novih književnih dela.

Kad god je to moguće, nastavu književnosti potrebno je povezivati s nastavom jezika, uspostavljati unutarpredmetnu i međupredmetnu korelaciju. Ona će doprineti svestranijem sagledavanju sadržaja, a učenici će steći kvalitetnija i trajnija znanja.

JEZIČKA KULTURA

Realizacija nastavnih sadržaja *srpskog kao nematernjeg jezika* podrazumeva kontinuitet u bogaćenju učeničke jezičke kulture. To je jedna od primarnih metodičkih obaveza nastavnika. Nastavnik treba da proceni sposobnosti svakog učenika za odgovarajući nivo komunikativne kompetencije i u skladu sa tim prilagodi jezički materijal. Ovo treba da dovede do funkcionalne upotrebe jezika u nastavi, ali i u svim ostalim životnim okolnostima, u školi i van nje, gde je valjano jezičko komuniciranje uslov za potpuno sporazumevanje. Jezička komunikacija podrazumeva vladanje receptivnim i produktivnim jezičkim veštinama, a to su: slušanje, čitanje, pisanje i govorenje. Osnovno obeležje savremenog metodičkog pristupa nastavi jezika i jezičke kulture jeste razvijanje učeničkih sposobnosti u sve četiri aktivnosti uporedo i njihovo prilagođavanje kognitivnim sposobnostima i jezičkom okruženju učenika. Ishodi u oblasti Jezička kultura koncipirani su tako da, s jedne strane, obezbede ostvarivanje minimuma jezičkih kompetencija, ali i da, s druge strane, ne ograniče učenike koji su u mogućnosti da ostvare veći napredak. Zbog specifičnosti ove nastave, predviđene ishode (pre svega kada su u pitanju homogena jezičke sredine) potrebno je ostvarivati kroz jezičke aktivnosti (kompetencije) koje su, s metodičkog aspekta, sličnije nastavi stranog nego maternjeg jezika.

Slušanje je prva jezička aktivnost s kojom se učenici susreću u nastavi *srpskog kao nematernjeg jezika*. Ona omogućava učeniku da upozna melodiju jezika, a zatim i njegov glasovni sistem, intonaciju reči i rečenice. Konačni cilj slušanja treba da bude razumevanje, kao preduslov za verbalnu produkciju, odnosno - komunikaciju.

Govorenje je najslabija jezička veština, koja podrazumeva vladanje svim elementima jezika (fonetsko-fonološkim, morfološkim, sintaksičkim i leksičkim). Govorenje se najčešće realizuje u dijaloškoj formi, te

prema tome podrazumeva razumevanje (sagovornika). Pored toga, govorenje je veština koja zahteva određenu brzinu i pravovremenu reakciju. Kao produktivna veština, zajedno sa pisanjem, omogućava učeniku da se izrazi na srpskom jeziku, postavi pitanje, interpretira neki sadržaj i učestvuje u komunikaciji sa drugima.

Čitanje je jezička aktivnost koja podrazumeva poznavanje grafijskog sistema jezika (slova), njihove glasovne realizacije, povezivanje glasova u reči i spajanje reči u rečenicu, uz poštovanje odgovarajućih ritmičkih i prozodijskih pravila. Cilj čitanja mora da bude razumevanje pročitanoj jer samo tako ono predstavlja jezičku kompetenciju, a ne puku verbalizaciju slovnih karaktera.

Pisanje je produktivna jezička veština koja podrazumeva iskazivanje jezičkog sadržaja pisanim putem, upotrebom odgovarajućih slovnih karaktera i poštovanjem pravopisnih pravila. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti grafemama za koje ne postoje ekvivalenti u maternjim jezicima učenika. Takođe je važno obratiti pažnju na pravila fonetskog pravopisa (pisanje ličnih imena stranog porekla itd.). Pored toga, srpski jezik ima dva pisma - ćirilicu i latinicu, a učenik, još u prvom ciklusu obrazovanja, treba da usvoji oba. Cilj pisanja je jezičko izražavanje pisanim putem, te, prema tome, podrazumeva razumevanje.

Ove četiri veštine su kroz ishode dva programa vertikalno povezane tako da jasno opisuju gradaciju postignuća učenika u oblasti Jezička kultura.

Sadržaji po temama predstavljaju leksičko-semantički okvir unutar koga se funkcionalno realizuju jezički sadržaji. Tematske jedinice prezentuju realne, svakodnevne okolnosti u kojima se ostvaruje komunikacija. Za svaku tematsku jedinicu predložene su tematske grupe koje treba da se popune odgovarajućom leksikom, u okviru preporučenog broja novih reči.

Npr. u drugoj tematskoj jedinici, *Porodica i ljudi u okruženju*, u sadržaju A programa predviđeno je da učenici u prvom razredu ovladaju rečima kojima se imenuju članovi uže porodice i upotrebe ih u odgovarajućoj komunikativnoj situaciji. U svakom sledećem razredu ova tematska jedinica se proširuje novom leksikom i novim komunikativnim situacijama. Tako u sledećim razredima učenici ovladavaju nazivima za članove šire porodice, daju osnovne informacije o njima, njihovim fizičkim i karakternim osobinama, zanimanjima, međusobnim odnosima itd.

Ovakva horizontalna vrsta gradacije primenjena je u svim tematskim jedinicama.

Izbor leksike je delimično uslovljen sadržajem iz oblasti Jezik i Književnost, ali zavisi i od procene nastavnika o potrebnosti odgovarajućih leksema i njihove frekventnosti, radi postizanja informativnosti i prirodnosti u komunikaciji. Mnoge reči nisu vezane samo za jednu tematsku jedinicu već se preklapaju i povezuju u nove semantičke nizove, što nastavnik treba da podstiče dobro osmišljenim govornim i pismenim vežbama.

Tematske jedinice se uglavnom ponavljaju u svim razredima, ali se u svakom sledećem razredu broj leksema u okviru tematskih grupa ponavlja i proširuje. Pored selektivnog pristupa leksici, treba voditi računa i o broju leksema koje se usvajaju u jednoj nastavnoj jedinici. Na jednom času ne bi trebalo uvoditi više od pet novih reči, čije značenje će se objasniti i provežbati u tipičnim realizacijama unutar rečenice (kontekstualizacija leksike). Najefikasnije bi bilo da za novu reč svaki učenik osmisli (minimalni) kontekst, odnosno rečenicu. Na ovaj način nastavnik ima uvid u učenikovo razumevanje značenja reči, pored novih sadržaja podstiče upotrebu i ranije stečenih znanja iz leksike i gramatike, a učenici stiču samopouzdanje jer mogu da izgovore ili napišu rečenice na srpskom jeziku.

Pored datih tematskih jedinica, u prva četiri razreda osnovne škole navodi se i netematizovana leksika koja je potrebna za komunikaciju, nezavisno od teme. U svakodnevnoj komunikaciji veliki značaj imaju ustaljene komunikativne forme kojima učenici postepeno i kontinuirano treba da ovladavaju od prvog razreda osnovne škole. One su izdvojene u posebnu oblast jezičke kulture i usklađene su potrebama i uzrastom učenika. Tako u prvom razredu učenici usvajaju modele za pozdravljanje i predstavljanje, zatim se dalje usvajaju modeli za čestitanje, zahvaljivanje, iskazivanje želje, molbe itd. do najsloženijih modela kao što su iskazivanje psihološkog stanja i raspoloženja i davanje saveta.

Funkcionalno i ekonomično povezivanje podoblasti predmeta *srpski kao nematernji jezik* (Jezik, Književnost i Jezička kultura) omogućava savladavanje njihovih sadržaja i ostvarivanje predviđenih ishoda na prirodan i spontan način, čineći da jedni sadržaji proizlaze iz drugih, dopunjuju se i preklapaju. Na odabranim delovima književnoumetničkih, neumetničkih i konstruisanih tekstova mogu se razvijati različite komunikativne veštine; govornim vežbama se definišu smernice za izradu pismenih sastava; kreativne aktivnosti u nastavi doprinose razvoju usmenog i pismenog izražavanja, čitanje s razumevanjem utiče na bogaćenje leksike i fluentnost govora, itd. Usklađenost ishoda s jezičkim kompetencijama omogućava nastavniku ne samo kumulativno praćenje napretka svakog učenika nego i uočavanje problema u razvijanju pojedinih kompetencija, što umnogome olakšava proces nastave i učenja jezika.

III. PRAĆENJE I VREDNOVANJE NASTAVE I UČENJA

Na početku procesa učenja, odnosno na početku školske godine, neophodno je sprovesti dijagnostičko vrednovanje kompetencija učenika. Ovo je izuzetno važan zadatak nastavnika, budući da postoje velike razlike u vladanju srpskim jezikom učenika jednog odeljenja. Dijagnostičko ocenjivanje se može realizovati pomoću inicijalnog testiranja koje služi da se ustanove veštine, sposobnosti, interesovanja, iskustva, nivoi postignuća ili poteškoće pojedinačnog učenika ili čitavog odeljenja. Inicijalno testiranje osmišljava nastavnik na osnovu ishoda i sadržaja programa iz prethodnih razreda. Na osnovu toga moguće je efikasno planirati i organizovati proces učenja i individualizovati pristup učenju.

Pored standardnog, sumativnog vrednovanja koje još uvek dominira u našem sistemu obrazovanja (procenjuje znanje učenika na kraju jedne programske celine i sprovodi se standardizovanim mernim instrumentima - pismenim i usmenim proverama znanja, esejima, testovima, što za posledicu ima kampanjsko učenje orijentisano na ocenu), savremeni pristup nastavi pretpostavlja formativno vrednovanje - procenu znanja tokom savladavanja nastavnog programa i sticanja odgovarajuće kompetencije. Rezultat ovakvog vrednovanja daje povratnu informaciju i učeniku i nastavniku o tome koje kompetencije su dobro savladane, a koje ne (npr. učenik zadovoljavajuće razume pročitani tekst, ali slabo razume govoreni tekst; zadovoljavajuće piše u skladu s pravilima, ali u govoru ne poštuje pravila kongruencije itd.), kao i o efikasnosti odgovarajućih metoda koje je nastavnik primenio za ostvarivanje cilja. Formativno merenje podrazumeva prikupljanje podataka o učeničkim postignućima, a najčešće tehnike su: realizacija praktičnih zadataka, posmatranje i beleženje učenikovih aktivnosti tokom nastave, neposredna komunikacija između učenika i nastavnika, registar za svakog učenika (mapa napredovanja) itd. Rezultati formativnog vrednovanja na kraju nastavnog ciklusa treba da budu iskazani i sumativno - brojčanom ocenom. Ovakva ocena ima smisla ako su u njoj sadržana sva postignuća učenika, redovno praćena i objektivno i profesionalno beležena.

Rad svakog nastavnika sastoji se od planiranja, ostvarivanja, praćenja i vrednovanja. Važno je da nastavnik kontinuirano prati i vrednuje, osim postignuća učenika, i proces nastave i učenja, kao i sebe i sopstveni rad. Sve što se pokaže dobrim i korisnim nastavnik će koristiti i dalje u svojoj nastavnoj praksi, a sve što se pokaže kao nedovoljno efikasnim i efektivnim trebalo bi unaprediti.

Pri vrednovanju učeničkih postignuća nastavnik se rukovodi ishodima definisanim za svaki razred vodeći računa o individualnom napredovanju učenika u skladu sa njihovim mogućnostima i sposobnostima. Pri ocenjivanju pažnja treba da bude usmerena na nivo razvoja reproduktivnih sposobnosti učenika, obim proširivanja leksičkog fonda, nivo smanjivanja različitih tipova grešaka.

Treba imati u vidu nivo poznavanja jezika: učenici homogene sredine sporadično ostvaruju direktan kontakt s govornicima kojima je srpski maternji jezik, sa srpskim jezikom se sreću samo na časovima srpskog kao nematernjeg jezika. Rezultat je da učenici srpski jezik koriste na elementarnom nivou. Jezičke modele usvajaju sporije, gramatičke kategorije koriste uz mnogo grešaka, imaju problema pri slušanju, odnosno razumevanju srpskog jezika čak i onda kada su im sve reči govornog teksta poznate.

Naziv predmeta

STRANI JEZIK

Cilj

Cilj učenja stranog jezika u osnovnom obrazovanju i vaspitanju je da se učenik usvajanjem funkcionalnih znanja o jezičkom sistemu i kulturi i razvijanjem strategija učenja stranog jezika osposobi za osnovnu usmenu i pisanu komunikaciju i stekne pozitivan odnos prema drugim jezicima i kulturama, kao i prema sopstvenom jeziku i kulturnom nasleđu.

Razred

prvi

Godišnji fond časova

72 časa

ENGLISKI JEZIK

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA Komunikativne funkcije	SADRŽAJI
- pozdravi i otpozdravi, primenjujući najjednostavnija jezička sredstva; - predstavi sebe i drugog; - razume jasno postavljena jednostavna pitanja lične prirode i odgovara na njih; - razume kratka i jednostavna uputstva i naloge i reaguje na njih; - daje kratka i jednostavna uputstva i naloge; - razume poziv i reaguje na njega; - uputi poziv na zajedničku aktivnost; - razume kratke i jednostavne molbe i reaguje na njih; - uputi kratke i jednostavne molbe; - iskaže i prihvati zahvalnost i izvinjenje na jednostavan način; - razume jednostavno iskazane čestitke i odgovara na njih; - uputi jednostavne čestitke; - prepozna i imenuje živa bića, predmete i mesta iz neposrednog okruženja; - razume jednostavne opise živih bića, predmeta i mesta; - opiše živa bića, predmete i mesta koristeći jednostavna jezička sredstva; - razume svakodnevne iskaze u vezi sa neposrednim potrebama, osetima i osećanjima i reaguje na njih; - izrazi osnovne potrebe, osećanja kratkim i jednostavnim jezičkim sredstvima; - razume jednostavna obaveštenja o položaju u prostoru i reaguje na njih;	POZDRAVLJANJE	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Reagovanje na usmeni impuls sagovornika (nastavnika, vršnjaka, i slično); uspostavljanje kontakta pri susretu. Sadržaji <i>Hi! Hello. Good morning/afternoon/evening/night. How are you? I'm fine, thank you, and you? Goodbye. Bye. See you (later/tomorrow). Have a nice day/weekend! Thanks, same to you!</i> (Inter)kulturni sadržaji: Formalno i neformalno pozdravljanje; ustaljena pravila učtivosti.
	PREDSTAVLJANJE SEBE I DRUGIH; DAVANJE OSNOVNIH INFORMACIJA O SEBI; DAVANJE I I TRAZENJE OSNOVNIH INFORMACIJA O DRUGIMA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih i jednostavnih tekstova u kojima se neko predstavlja; predstavljanje sebe i drugih osoba, prisutnih i odsutnih. Sadržaji <i>My name's Maria/I'm Maria. What's your name? This is my friend. His name's/name is Marko. Maria, this is Barbara. Barbara, this is Maria. This is Miss Ivona. She's my teacher. That is Mr Jones. He's your teacher. How old are you? I'm seven. He's ten. Who's this/that? It's my father. Is Tom your brother/friend? Yes, he is/No, he isn't. Is Jane your sister/friend? Yes, she is/No, she isn't. Who's in the picture? It's my sister. Her name's Susan.</i> Lične zamenice u funkciji subjekta - <i>I, you ...</i> Prisvojni pridevi - <i>my, your ...</i> Pokazne zamenice - <i>this, that</i> Glagol <i>to be</i> - <i>the Present Simple Tense</i> Pitanja sa <i>Who/How (old)</i> Osnovni brojevi (1-10) (Inter)kulturni sadržaji: Prepoznavanje najosnovnijih sličnosti i razlika u načinu upoznavanja i predstavljanja u našoj zemlji i zemljama engleskog govornog područja.
	RAZUMEVANJE I DAVANJE JEDNOSTAVNIH UPUTSTAVA I NALOGA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje naloga i uputstava i reagovanje na njih; davanje kratkih i jednostavnih uputstava (komunikacija u učionici - uputstva i nalozi koje razmenjuju učesnici u nastavnom procesu, uputstva za igru i slično). Sadržaji <i>Let's start. Quiet, please. Listen to me! Look! Look at</i>

- traži i pruži kratka i jednostavna obaveštenja o položaju u prostoru; - razume jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje i reaguje na njih; - traži i daje jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje; - razume jednostavne iskaze za izražavanje dopadanja/nedopadanja i reaguje na njih;		<i>me/the picture! Sit down. Stand up. Turn around. Jump. Say hello/goodbye to your friend. Open/Close your books/notebooks. Put down your pencils. Pick up the rubber. Wash your hands. Open the window, please. Come in. Come here/to the board. Give me your book, please. Don't do that. Listen and say/sing/do/number/match/draw/repeat... Cut out/stick/touch/point to... Colour the door yellow. Count from ... to .... My turn now.Hurry up! Quick! Watch out! I understand/I don't understand. I'm finished.</i> Imperativ (Inter)kulturalni sadržaji: Poštovanje osnovnih normi učtivosti; dečje pesme odgovarajućeg sadržaja.
- traži mišljenje i izražava dopadanje/nedopadanje jednostavnim jezičkim sredstvima.	POZIV I REAGOVANJE NA POZIV ZA UČEŠĆE U ZAJEDNIČKOJ AKTIVNOSTI	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih jednostavnih poziva na zajedničku aktivnost i reagovanje na njih (poziv na rođendan, igru, druženje...); upućivanje i prihvatanje/odbijanje poziva na zajedničku aktivnost, uz korišćenje najjednostavnijih izraza. Sadržaji <i>Let's play football/the memory game/go to the park/sing. Come and play with me! Come to my birthday party. Cool! Super! Great! OK. All right. Sorry, I can't.</i> Imperativ (Inter)kulturalni sadržaji: Prikladno prihvatanje i odbijanje poziva; proslava rođendana, igre, zabava i razonoda.
- traži i pruži kratka i jednostavna obaveštenja o položaju u prostoru; - razume jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje i reaguje na njih; - traži i daje jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje; - razume jednostavne iskaze za izražavanje dopadanja/nedopadanja i reaguje na njih;	ISKAZIVANJE MOLBE, ZAHVALNOSTI I IZVINJENJA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje jednostavnih iskaza kojima se traži pomoć, usluga ili obaveštenje; davanje jednostavnog, usmenog odgovora na iskazanu molbu; izražavanje i prihvatanje molbi, zahvalnosti i izvinjenja. Sadržaji <i>Can I have an apple, please? Yes, here you are. Thank you/Thank you, Maria/Thanks. You're welcome. No, sorry/Not now/No, you can't. Can you help me, please? Can/May I have some water, please? Can/May I go to the toilet/go out/come in? Excuse me, Teacher, ...? I can't see. Can you move, please? Sorry, can you repeat that, please? I'm sorry I'm late. It's OK. No problem.</i> Modalni glagoli za izražavanje molbe - <i>can/may</i> (Inter)kulturalni sadržaji: Pravila učtve komunikacije.
- traži i pruži kratka i jednostavna obaveštenja o položaju u prostoru; - razume jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje i reaguje na njih; - traži i daje jednostavne iskaze kojima se izražava pripadanje/nepripadanje, posedovanje/neposredovanje; - razume jednostavne iskaze za izražavanje dopadanja/nedopadanja i reaguje na njih;	ČESTITANJE	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih i jednostavnih ustaljenih izraza kojima se čestita praznik, rođendan; reagovanje na upućenu čestitku i upućivanje kratkih prigodnih čestitki. Sadržaji <i>Happy birthday to you! Merry Christmas! Happy New Year! Happy Easter! Thanks, same to you!</i> (Inter)kulturalni sadržaji: Najznačajniji praznici i način obeležavanja/proslave i čestitanja; prigodne dečje pesme i igre.

	OPISIVANJE ŽIVIH BIĆA, PREDMETA, MESTA I POJAVA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kraćih jednostavnih opisa živih bića, predmeta i mesta u kojima se pojavljuju informacije o spoljnom izgledu, pojavnim oblicima, dimenzijama i ostalim najjednostavnijim karakteristikama; davanje kratkih usmenih opisa živih bića, predmeta i mesta. Sadržaji <i>It's a/an... It's short/long/small/big/blue... It's a blue ruler. I can see one red apple and two yellow bananas/three blue and four orange balloons. Here's a crayon. What colour is it? It's blue/The crayon is blue.</i> Glagoli <i>have got, to be</i> za davanje opisa Pravilna množina imenica: <i>book - books, apple - apples...</i> Modalni glagol <i>can</i> uz glagol <i>see</i> (Inter)kulturalni sadržaji: Dečje pesme i priče odgovarajućeg sadržaja.
	ISKAZIVANJE POTREBA, OSETA I OSEĆANJA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje iskaza u vezi sa potrebama, osetima, osećanjima; saopštavanje svojih potreba, oseta i osećanja i (empatično) reagovanje na tuđa. Sadržaji <i>I'm thirsty/hungry. Here's a sandwich for you. Do you want some water? Yes, please. No, thank you. Are you happy/sad/hot/cold?</i> <i>The Present Simple Tense (be, want)</i> Modalni glagol <i>can</i> za izražavanje predloga (Inter)kulturalni sadržaji: Pravila učtive komunikacije.
	ISKAZIVANJE POLOŽAJA U PROSTORU	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih tekstova u kojima se na jednostavan način opisuje položaj u prostoru; usmeno traženje i davanje informacija o položaju u prostoru. Sadržaji <i>Where's my dad? Is he in the bedroom? No, he's in the bathroom. Where's your dog? It's in the garden. Where's my bag? It's on the chair. Where's the toilet? It's here/over there.</i> Prilozi i predlozi za izražavanje položaja i prostornih odnosa - <i>here, there, in, on</i> Pitanja sa <i>Where</i> (Inter)kulturalni sadržaji: Kultura stanovanja: selo, grad.
	IZRAŽAVANJE PRIPADANJA/ NEPRIPADANJA I POSEDOVANJA/ NEPOSEDOVANJA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih tekstova s jednostavnim iskazima za izražavanje pripadanja/nepripadanja i posedovanja/neposedovanja i reagovanje na njih; usmeno iskazivanje pripadanja/nepripadanja i posedovanja/neposedovanja. Sadržaji <i>This is my ball. Is that your bike? I've got a dog. Have you got a pet? He/She's got two brothers. Who's got a/an...?</i> Prisvojni pridevi <i>my, your...</i> <i>Have got</i> za izražavanje pripadanja/posedovanja (Inter)kulturalni sadržaji: Porodica, prijatelji, kućni ljubimci, igračke.

	IZRAŽAVANJE DOPADANJA/ NEDOPADANJA	Jezičke aktivnosti u komunikativnim situacijama Slušanje kratkih tekstova s jednostavnim iskazima za izražavanje dopadanja/nedopadanja i reagovanje na njih; usmeno iskazivanje slaganja/neslaganja, dopadanja/nedopadanja Sadržaji <i>Do you like ice cream? Yes, I do/No, I don't. I like apples and oranges. I don't like milk or cheese. Do you like games?</i> <i>The Present Simple Tense</i> glagola like (Inter)kulturalni sadržaji: Hrana i piće.

Ključni pojmovi: komunikacija, rano učenje, jezička aktivnost, jezičke kompetencije i interkulturalnost.

ITALIJANSKI JEZIK

NEMAČKI JEZIK

RUSKI JEZIK

FRANCUSKI JEZIK

ŠPANSKI JEZIK

TEMATSKE OBLASTI U NASTAVI STRANIH JEZIKA ZA OSNOVNU ŠKOLU

Napomena: Tematske oblasti se prožimaju i iste su u sva četiri razreda prvog ciklusa osnovne škole. Autori udžbenika i nastavnici obrađuju ih u skladu sa zahtevima programa, uzrastom i interesovanjima učenika.

- 1) Lični identitet
- 2) Porodica i uže društveno okruženje (prijatelji, komšije, nastavnici itd.)
- 3) Geografske osobnosti
- 4) Stanovanje - forme, navike
- 5) Živi svet - priroda, ljubimci, očuvanje životne sredine
- 6) Vremensko iskustvo i doživljaj vremena (prošlost - sadašnjost - budućnost)
- 7) Škola i školski život
- 8) Mladi - život dece i omladine
- 9) Zdravlje i higijena
- 10) Emocije (ljubav prema porodici, drugovima)
- 11) Prevozna sredstva
- 12) Vremenske prilike
- 13) Umetnost za decu (naročito moderna književnost za decu; prigodne tradicionalne i moderne pesme)
- 14) Običaji i tradicija, folklor, proslave (rođendani, praznici)
- 15) Slobodno vreme - zabava, razonoda, hobiji
- 16) Ishrana i gastronomske navike
- 17) Putovanja
- 18) Moda i oblačenje
- 19) Sport
- 20) Verbalna i neverbalna komunikacija, konvencije ponašanja i ophođenja

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program predmeta strani jezik u prvom ciklusu osnovne škole usmeren je na razvoj funkcionalnih znanja i zasnovan je na komunikativno definisanim ishodima učenja, odnosno aktivnostima koje učenik uspešno realizuje koristeći strani jezik. Jezičke aktivnosti slušanja, čitanja, (raz)govora i pisanja u programu posmatraju se integrativno, kao nerazdvojive komponente autentične komunikacije pojedinca u bilo kojoj govornoj zajednici. Polazeći od ishoda, odnosno onoga što je učenik u stanju da ostvari u različitim vrstama i vidovima komunikacije (usmene, pisane, delimično i one neverbalne), formalno i sadržinski centralnu poziciju programa zauzimaju upravo komunikativne funkcije (npr. pozdravljanje; predstavljanje sebe i drugih; davanje osnovnih informacija o sebi; davanje i traženje osnovnih informacija o drugima; razumevanje i davanje jednostavnih uputstava i naloga; poziv i reagovanje na poziv za učešće u zajedničkoj igri; iskazivanje molbi, zahteva, zahvalnosti, planova, namera, saglašavanja, protivljenja, dopadanja, nedopadanja, želja, potreba i sl.).

Na osnovu komunikativnih funkcija definisane su jezičke aktivnosti pomoću kojih se one mogu ostvariti, a koje uključuju postepeno usavršavanje sposobnosti razumevanja govora, razumevanja pisanog teksta (od trećeg razreda), interaktivnog usmenog i pisanog izražavanja. Zahvaljujući cikličnoj i kontinualnoj koncepciji programa, komunikativne funkcije se prenose, usvajaju i uvežbavaju tokom čitavog obrazovnog ciklusa, s rastućim stepenom složenosti. Ishodi, komunikativne funkcije i jezičke aktivnosti definisani su kao opšte lingvističke kategorije, i stoga su za sve strane jezike identični iskazi. Kako bi se, međutim, ishodi, funkcije i aktivnosti operacionalizovali, ponuđeni su i primeri realizacije, i to za svaki pojedinačni strani jezik. Njima se ilustruju neke od najfrekventnijih i uzrasno najadekvatnijih mogućnosti za verbalnu realizaciju komunikativnih funkcija.

Komunikativna nastava posmatra jezik kao sredstvo komunikacije. Stoga je i program usmeren ka ishodima koji ukazuju na to šta je učenik u procesu komunikacije u stanju da razume i produkuje. Tabela prikaz nastavnika postepeno vodi od ishoda i komunikativne funkcije kao oblasti, preko aktivnosti koje u nastavi osposobljavaju učenika da komunicira i koristi jezik u svakodnevnom životu, u privatnom, javnom ili obrazovnom domenu. Primena ovog pristupa u nastavi stranih jezika zasniva se na nastojanjima da se dosledno sprovode i primenjuju sledeći stavovi:

- ciljni jezik upotrebljava se u učionici u dobro osmišljenim kontekstima od interesa za učenike u atmosferi zajedništva i međusobne saradnje;
- govor nastavnika prilagođen je uzrastu i znanjima učenika;
- nastavnik mora biti siguran da je shvaćeno značenje poruke, uključujući njene kulturološke i vaspitne elemente, kao i elemente socijalizacije;
- bitno je značenje jezičke poruke;
- znanja učenika mere se jasno određenim relativnim kriterijumima tačnosti i zato uzor nije izvorni govornik;
- sa ciljem da se unapredi kvalitet i obim jezičkog materijala, nastava se zasniva i na socijalnoj interakciji; rad u učionici i van nje sprovodi se putem grupnog ili individualnog rešavanja problema, kao i rešavanjem manje ili više složenih zadataka u realnim i virtuelnim uslovima sa jasno određenim kontekstom, postupkom i ciljem;
- nastavnik upućuje učenike u zakonitosti usmenog i pisanog (od trećeg razreda) koda i njihovog međusobnog odnosa;
- svi gramatički sadržaji uvode se induktivnom metodom kroz raznovrsne kontekstualizovane primere u skladu sa nivoom, a bez detaljnih gramatičkih objašnjenja, osim ukoliko učenici na njima ne insistiraju, a njihovo poznavanje se vrednuje i ocenjuje na osnovu upotrebe u odgovarajućem komunikativnom kontekstu.
- Komunikativno-interaktivni pristup u nastavi stranih jezika uključuje i sledeće kategorije:
  - usvajanje jezičkog sadržaja kroz ciljano i osmišljeno učestvovanje u društvenom činu;
  - poimanje programa kao skupa dinamičnih, zajednički pripremljenih i prilagođenih zadataka i aktivnosti;
  - nastavnik treba da omogući pristup novim idejama i njihovo prihvatanje, kao i kreiranje novih ideja;
  - učenici se posmatraju kao odgovorni, kreativni, aktivni učesnici u društvenom činu;
  - nastavni materijali predstavljaju jedan od izvora aktivnosti i moraju biti praćeni upotrebom dodatnih autentičnih materijala;
  - učionica je prostor koji je moguće prilagođavati potrebama nastave iz dana u dan;
  - rad na projektu kao zadatku koji ostvaruje korelaciju sa drugim predmetima i podstiče razvoj kognitivnih sposobnosti učenika (zapažanje, analiza, zaključivanje itd.);
  - za uvođenje novog leksičkog materijala koriste se poznate gramatičke strukture i obrnuto, a naročito na nižem uzrastu treba koristiti internacionalizme i reči koje su im poznate, kao i vizualizaciju kao sredstvo semantizacije.

Tehnike/aktivnosti

Tokom časa preporučuje se dinamično smenjivanje tehnika/aktivnosti koje ne bi trebalo da traju duže od 15 minuta.

Slušanje i reagovanje na uputstva nastavnika na stranom jeziku ili sa audio-zapisa (slušaj, piši - od trećeg razreda, poveži, odredi, pronađi, ali i aktivnosti u vezi sa radom u učionici: nacrtaj, iseci, oboj, otvori/zatvori svesku, itd.)

Rad u parovima, malim i velikim grupama (mini-dijalozi, igra po ulogama, simulacije itd.)

Manuelne aktivnosti (izrada panoa, prezentacija, zidnih novina, postera i sl.)

Vežbe slušanja (prema uputstvima nastavnika ili sa audio-zapisa povezati pojmove, dodati delove slike, dopuniti informacije, selektovati tačne i netačne iskaze, utvrditi hronologiju i sl.)

Igre primerene uzrastu i didaktičkom zahtevu (za zagrevanje, razvijanje pažnje i koncentracije, jačanje motivacije, uvođenje nove jezičke građe ili pak utvrđivanje).

Klasiranje i upoređivanje (po količini, obliku, boji, godišnjim dobima, volim/ne volim, komparacije...).

Rešavanje "tekućih problema" u razredu, tj. dogovori i mini-projekti.

"Prevođenje" iskaza u gest i gesta u iskaz.

Zajedničko pravljenje ilustrovanih i pisanih (od trećeg razreda) materijala (planiranje različitih aktivnosti, izveštaj/dnevnik sa putovanja, reklamni plakat, program priredbe ili neke druge manifestacije).

STRATEGIJE ZA UNAPREĐIVANJE I UVEŽBAVANJE JEZIČKIH VEŠTINA U PRVOM I U DRUGOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE

Prednosti nastave stranog jezika u prvom i drugom razredu osnovne škole u vezi su sa specifičnostima usvajanja jezika na ranom uzrastu. Osnovna karakteristika ranog učenja nije analitičko učenje, već usvajanje jezika na sličan način na koji se usvaja maternji jezik - dete strani jezik koristi isključivo u komunikaciji i u situacijama koje su bliske njegovim interesovanjima. Višestruke su prednosti učenja jezika u ovom uzrastu (Titone 1989)¹:

- neurofiziološke: izuzetna plastičnost mozga omogućava lakše usvajanje fonetskih elemenata, akcenta, izgovora, intonacije, kao i sintaksičkih obrazaca;
- psihološke: kod učenika se razvija motivacija budući da ne oseća strah od greške prilikom upotrebe novog jezika, lako prihvata igru i spremnije izlaze pred grupom;
- obrazovne: učenje stranog jezika pozitivno utiče na kognitivni razvoj deteta i prihvatanje drugog i drugačijeg.

¹ Titone, R. (1989). *On the bilingual person*. Ottawa, Canadian Society for Italian Studies.

Raniji početak učenja stranog jezika otvara put za dostizanje viših nivoa jezičke kompetencije i razvijanje višejezičnosti, koji su relevantni za dalje školovanje i profesionalni život.

S obzirom na to da se ishodi operacionalizuju preko jezičkih aktivnosti u komunikativnim situacijama, važno je da se one u nastavi stranih jezika permanentno i istovremeno uvežbavaju. Samo tako učenici mogu da steknu jezičke kompetencije koje su u skladu sa zadatim ciljem.

Pošto je program učenja stranog jezika u prvom i drugom razredu osnovne škole rasterećen pisanja i čitanja, kao i eksplicitnih objašnjenja gramatičkih pravila, ovo je dragocen period za podsticanje i navikavanje učenika da u svakodnevnim situacijama u učionici i van nje spontano primenjuju naučene reči i izraze u odgovarajućim situacijama usmene komunikacije (npr. pozdravljanje nastavnika na stranom jeziku u učionici, ali i van nje). Takvo spontano uspostavljanje kontakta pomaže učenicima da se oslobode govornih blokada koje mogu nastati izvan uslova simuliranih u učionici, pri susretu sa licima sa drugog govornog područja. To će, takođe, pružiti i brojne prilike učenicima da eksperimentišu sa upotrebom jezika, rasterećeni straha od neuspeha u komunikaciji. Zbog svega toga potrebno je insistirati na takvom modelu komunikacije od samog početka, jer ukoliko se učenici naviknu na drugačiji model, tj. isključivu primenu maternjeg jezika prilikom uspostavljanja kontakta i komunikacije sa nastavnikom ili vršnjakom, to će kasnije biti mnogo teže promeniti.

Sledeći korak, na kojem takođe treba insistirati od samog početka učenja stranog jezika, jeste takozvani "jezik učionice". Sva kratka i jednostavna uputstva u nastavi koja se često ponavljaju treba da budu na stranom jeziku uz obaveznu odgovarajuću gestikulaciju (ako npr. nastavnik kaže *slušaj*, poželjno je da pokaže tu aktivnost stavljajući ruku iza uha). Neka uputstva nastavnik u početku može da izgovara paralelno na stranom i na maternjem jeziku sa tendencijom da postepeno izostavlja maternji jezik, prateći da li učenici prepoznaju njihovo značenje na stranom jeziku.

Pored ovih spontanih oblika učenja potrebno je uvesti i jezičke sadržaje koji nisu deo uobičajene interakcije na času. Za ovakve oblike učenja potrebno je koristiti predmete i bića iz neposrednog okruženja, slike iz nastavnih materijala, kartice, postere i sve druge raspoložive materijale. Za njihovo savladavanje potrebno je insistirati na zajedničkim grupnim komunikativnim aktivnostima. Na ovom uzrastu se preporučuju i aktivnosti usmene reprodukcije i kontrolisane produkcije budući da su u pitanju sadržaji koji ne predstavljaju "jezik učionice" i ne ponavljaju se svakog časa. Na taj način se učenicima omogućava veći broj ponavljanja radi lakšeg i bržeg memorisanja i sticanja pouzdanja za samostalno korišćenje jezika. U tom smislu, poželjne su

vežbe govorne produkcije sa malim varijacijama modela u kojima se menjaju i kombinuju leksički i gramatički sadržaji uz postepeno usloznavanje. Takođe se podstiče interakcija sa drugim učenicima, koja se može, kao blagi vid medijacije, realizovati davanjem uputstava na maternjem jeziku (npr. pitaj druga ili drugaricu kako se zove i koliko godina ima, šta voli/ne voli da jede, itd; odgovori na pitanja druga/drugarice), ili uvođenjem pokreta kao neverbalnog sredstva komunikacije.

Potrebno je osposobiti učenike za komunikativne funkcije navedene u programu za dati nivo učenja, pri čemu predloženi jezički sadržaji služe kao preporuka i mogu biti zamenjeni sličnim sadržajima ili proširivani u skladu sa raspoloživim nastavnim materijalom, kao i potrebama i interesovanjima učenika.

Važno je da imamo na umu da je, uprkos početnom entuzijazmu sa kojim učenici ulaze u proces učenja stranog jezika u osnovnoj školi, njima to ipak još jedan u nizu obaveznih predmeta. Stoga se, na ovom nivou, ne može očekivati da oni sami, spontano, razviju interesovanje i entuzijazam za učenje stranog jezika. Neophodno je prilikom planiranja aktivnosti imati u vidu uzrast učenika i njihove individualne karakteristike. Neki učenici su introvertni, neki ekstrovertni, uče različitim brzinom i na različite načine - svim čulima, imaju različite potrebe i interesovanja. Većina učenika na tom uzrastu ima problem sa pažnjom, koncentracijom i pamćenjem tokom 45 minuta. Stoga je uputno da čas počne nekom kratkom igrom zagrevanja koja bi pozitivno uticala na razvijanje sposobnosti pažnje, koncentracije i pamćenja, kao i da se aktivnosti smenjuju odgovarajućim logičnim redosledom i da traju od 5 do 15 minuta.

PREZENTOVANJE I UVEŽBAVANJE SADRŽAJA

S obzirom na različite stilove učenja, raznovrsnost aktivnosti ključna je reč za prezentovanje nove leksičke građe. Važno je da uvažavamo predznanja učenika, jer nam ona mogu biti dobra osnova za rad i lakše razumevanje teme.

Vizuelna nastavna sredstva (kartice, posteri, stvarni predmeti iz neposrednog okruženja, kako je u opštim smernicama već napomenuto) idealna su za uvođenje i uvežbavanje vokabulara. Kada se učenicima pokaže određeni pojam - kada ga vide, važno je da nekoliko puta čuju kako se reč izgovara i da je tek na kraju izgovore. Horsko ponavljanje korisno je za osećaj sigurnosti učenika jer nije javno eksponiran, a strah od ismevanja (koji je na tom uzrastu neretko prisutan) sveden je na minimum.

Pantomima (kao vrsta dramskih tehnika), kao i metoda potpunog fizičkog odgovora, veoma su omiljene i efikasne, ne samo na ovom uzrastu već i kasnije. Naročito su pogodne za učenike kinestetičkog stila učenja (prevođenje izgovorene reči u pokret i obrnuto). Ove tehnike su pogodne za uvođenje i uvežbavanje svih vrsta reči: imenice - delovi tela, životinje, igračke...; glagoli - ustati, sedeti, podići, spustiti neki predmet...; pridevi za opisivanje stanja i osećanja - srećan, tužan, gladan, žedan...

Odgovarajući kontekst (priče u slikama, pesme, igre i sl.) bitna je pretpostavka uspešnog usvajanja vokabulara, kao i jezika uopšte. Usvajanje leksike biće utoliko efikasnije ukoliko se ostvaruje u jasnom situacionom kontekstu. Primera radi, ako se usvajaju reči koje se odnose na svet životinja, moguće je organizovati stvarni, simulirani ili virtuelni obilazak zoološkog vrta. Treba voditi računa o tome da su učenici, tokom jednog školskog časa, u stanju da usvoje 5 do 7 novih reči.

Dijaloški modeli (kao osnova za "imitiranje") veoma su efikasni za razvijanje govora. U nedostatku spontane komunikacije među učenicima nastavnik može da koristi lutke - obične plišane, pravljene od čarapa ili papira - i tako napravi odgovarajući dijaloški model. Nastavnik se može obraćati učenicima sa lutkom koja pita. Učenici će vrlo brzo i lako moći da daju odgovor, ali i da postavljaju pitanja. Naravno, potrebno je obezbediti odgovarajući kontekst koji će i stidljivijim učenicima omogućiti da se ohrabre i progovore.

Projektne aktivnosti povećavaju motivaciju, jer pružaju izbor učenicima da odgovorno u paru ili u grupi rešavaju zadatak na svoj način u dogovoru sa drugima, razvijajući i jačajući određene socijalne kompetencije. Projekat je pogodan za rad u odeljenjima mešovitog sastava, ima lični pečat, podstiče kooperativni rad i završava se uvek nekom vrstom prezentacije kako rezultata, tako i procesa rada.

Dramske aktivnosti omogućavaju učenicima da koriste jezik u odgovarajućem kontekstu i tako "oživljavaju" njegovu upotrebu. Njihov potencijal ogleda se, između ostalog, i u tome što:

- učenici ne samo da uče strani jezik na zabavan način, već kroz interakciju i različite uloge koje preuzimaju sagledavaju stvari iz različitih uglova (što doprinosi razvoju kritičkog i divergentnog mišljenja);
- učenici sarađuju i usvajaju jezik kroz smislenu interakciju na ciljnom jeziku i razvijaju sve potrebne veštine - kognitivne, komunikativne i socijalne;
- svi mogu da učestvuju - svako dobija ulogu koju može da "iznese" te su zato pogodne za rad u odeljenjima mešovitog sastava;
- odgovaraju svim stilovima učenja - vizuelni vide, auditivni čuju, kinestetični se izražavaju kroz pokret;

- podižu motivaciju i samopouzdanje;
- orijentisane su na učenika - nastavnik ima manje dominantnu ulogu;
- razvijaju maštu i kreativnost kod učenika.

Poželjno je da se dramske aktivnosti poput igranja uloga, mini skečeva, lutkarskih mini predstava, improvizacija i priča iz stvarnog života što više koriste u nastavi, ne samo na ovom uzrastu, već i kasnije.

Čitanje i pisanje su neobavezne aktivnosti u drugom razredu. S obzirom na to da se latinično pismo uvodi u nastavu srpskog jezika u drugom polugodištu drugog razreda, inicijalno pisanje i čitanje može se ponuditi kao opcija samo za učenike koji to žele i znaju, na elementarnom nivou (čitanje pojedinačnih reči i jednostavnih rečenica, dopunjavanje reči slovom i slično, nipošto samostalno pisanje i diktati). Ova aktivnost se ne ocenjuje i na času ima sporednu ulogu.

Sociokulturnu kompetenciju, kao skup znanja o svetu uopšte, sličnostima i razlikama između kulturnih i komunikativnih modela sopstvene govorne zajednice i zajednice/zajednica čiji se jezik uči, treba uvoditi od samog početka učenja stranog jezika na najnižem uzrasnom nivou, jer su ta znanja potrebna za kompetentnu, uspešnu komunikaciju u konkretnim komunikativnim aktivnostima na ciljnom jeziku.

Poseban aspekt sociokulturne kompetencije predstavlja *interkulturalna kompetencija*, koja podrazumeva razvoj svesti o drugom i drugačijem, poznavanje i razumevanje sličnosti i razlika između svetova, odnosno govornih zajednica, u kojima se učenik kreće. Interkulturalna kompetencija podrazumeva i razvijanje tolerancije i pozitivnog stava prema individualnim i kolektivnim karakteristikama govornika drugih jezika, pripadnika drugih kultura koje se u manjoj ili većoj meri razlikuju od njegove sopstvene. Dakle, postepenim uvođenjem sociokulturnih sadržaja na najnižem nivou (pozdravljanje, pevanje prigodnih prazničnih pesama i sl.) doprinosi se razvoju interkulturalne ličnosti, kroz jačanje svesti o vrednosti različitih kultura i razvijanje sposobnosti za integrisanje interkulturalnih iskustava u sopstveni kulturni model ponašanja i verovanja.

Gramatički sadržaji se na ovom uzrasnom nivou ne obrađuju eksplicitno. Gramatičke pojave treba posmatrati sa funkcionalnog aspekta (primenjujući elemente gramatike koji su neophodni za uspešno ostvarivanje komunikativne funkcije). U procesu nastave stranog jezika treba težiti tome da se gramatika usvaja putem jezičkih aktivnosti slušanja i govora, prema jasno utvrđenim ciljevima, ishodima i standardima nastave stranih jezika.

Glavni cilj nastave stranog jezika jeste razvijanje komunikativne kompetencije na određenom jezičkom nivou, u skladu sa statusom jezika i godinom učenja.

Naziv predmeta **MATEMATIKA**

Cilj Učenje predmeta *matematika* je da učenik, ovladavajući matematičkim konceptima, znanjima i veštinama, razvije osnove apstraktnog i kritičkog mišljenja, pozitivne stavove prema matematici, sposobnost komunikacije matematičkim jezikom i pismom i primeni stečena znanja i veštine u daljem školovanju i rešavanju problema iz svakodnevnog života, kao i da formira osnov za dalji razvoj matematičkih pojmova.

Razred **prvi**

Godišnji fond časova **180 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- odredi međusobni položaj predmeta i bića i njihov položaj u odnosu na tlo; - uporedi predmete i bića po veličini; - uoči i imenuje geometrijske oblike predmeta iz neposredne okoline; - imenuje geometrijska tela i figure; - grupiše predmete i bića sa zajedničkim svojstvom; - složi/razloži figuru koja se sastoji od poznatih oblika; - razlikuje: krivu, pravu, izlomljenu, zatvorenu i otvorenu liniju; - crta pravu liniju i duž pomoću lenjira; - broji unapred i unazad i sa preskokom; - pročita, zapiše, uporedi i uredi brojeve prve stotine i prikaže ih na brojevnoj pravoj; - koristi redne brojeve; - razlikuje parne i neparne brojeve, odredi najveći i najmanji broj, prethodnika i sledbenika; - koristi pojmove: sabirak, zbir, umanjenik, umanjilac, razlika; - sabira i oduzima dva jednocifrena broja ne zapisujući postupak; - sabira i oduzima do 100 bez prelaza preko desetice; - rastavi broj na sabirke i primeni zamenu mesta i združivanje sabiraka radi lakšeg računanja; - reši tekstualni zadatak sa jednom operacijom; - razlikuje novčane apoene do 100 dinara i uporedi njihovu vrednost; - uoči pravilo i odredi sledeći član započetog niza; - pročita i koristi podatke sa jednostavnijeg stubičnog i slikovnog dijagrama ili tabele; - izmeri dužinu zadatom, nestandardnom jedinicom mere; - preslika tačke i figure u kvadratnoj mreži na osnovu zadatog uputstva.	GEOMETRIJA	POLOŽAJ, VELIČINA I OBLIK PREDMETA Prostorne relacije. Veličina predmeta i bića. Geometrijska tela: lopta, kocka, kvadar, valjak, piramida i kupa. Geometrijske figure: krug, pravougaonik, kvadrat i trougao.
	LINJE	Prava, kriva i izlomljena linija. Zatvorena i otvorena linija. Tačka i linija. Duž.
	BROJEVI	Brojanje, pisanje i čitanje brojeva. Prikazivanje brojeva pomoću tačaka na brojevnoj pravoj. Upoređivanje brojeva. Redni brojevi. Sabiranje i oduzimanje brojeva u okviru 20 i prikazivanje na brojevnoj pravoj. Sabiranje i oduzimanje brojeva do 100 bez prelaza preko desetice i prikazivanje na brojevnoj pravoj. Svojstva sabiranja. Otkrivanje nepoznatog broja u jednakostima s jednom operacijom. Dinar, kovanice i novčanice do 100 dinara.
MERENJE I MERE	Merenje dužine nestandardnim jedinicama mere.	

Ključni pojmovi: odnosi u prostoru, geometrijski oblici, broj, sabiranje i oduzimanje i merenje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Radi lakšeg planiranja nastave daje se orijentacioni predlog broja časova po temama (ukupan broj časova za temu, broj časova za obradu novog gradiva + broj časova za utvrđivanje, uvežbavanje i sistematizaciju gradiva). Prilikom izrade operativnih planova nastavnik raspoređuje ukupan broj časova predviđen za pojedine teme po tipovima časova (obrada novog gradiva, utvrđivanje i uvežbavanje, ponavljanje, proveravanje i sistematizacija gradiva), vodeći računa o cilju predmeta i ishodima.

Geometrija (27; 11 + 16)

Brojevi (146; 57 + 89)

Merenje i mere (7; 3 + 4)

Predloženi redosled realizacije tema:

1. Geometrija - Položaj, veličina i oblik predmeta;
2. Brojevi - Prirodni brojevi do 10 i nula, sabiranje i oduzimanje do 10;
3. Geometrija - Linije;
4. Brojevi - Prirodni brojevi do 20, sabiranje i oduzimanje do 20;
5. Merenje i mere;
6. Brojevi - Prirodni brojevi do 100, sabiranje i oduzimanje do 100 (bez prelaska desetice).

Predložena podela tema i redosled realizacije nisu obavezni za nastavnike, već samo predstavljaju jedan od mogućih modela. Ovakav predlog je dat zbog toga što je poželjno kombinovati algebarske i geometrijske sadržaje.

Osnova za pisanje ishoda i izbor sadržaja je činjenica da se učenjem matematike učenici osposobljavaju za: rešavanje raznovrsnih praktičnih i teorijskih problema, komunikaciju matematičkim jezikom, matematičko rezonovanje i donošenje zaključaka i odluka. Sam proces učenja matematike ima svoje posebnosti koje se ogledaju u broju godina izučavanja i nedeljnog broja časova predmeta i neophodnosti kontinuiranog sticanja i povezivanja znanja.

Sadržaji programa predmeta matematike predstavljaju osnovu za ostvarivanje ishoda, jer je njima obuhvaćeno sve ono što učenik treba da izgradi na nivou znanja.

Nastavnici u svojoj svakodnevnoj nastavnoj praksi, treba da se oslanjaju na ishode, jer oni ukazuju šta je ono za šta učenici treba da budu osposobljeni tokom učenja predmeta u jednoj školskoj godini. Ostvarivanjem ishoda, učenici usvajaju osnovne matematičke koncepte, ovladavaju osnovnim matematičkim procesima i veštinama, osposobljavaju se za primenu matematičkih znanja i veština i komunikaciju matematičkim jezikom. Kroz ishode se omogućava ostvarivanje obrazovnih standarda i međupredmetnih kompetencija kao što su komunikacija, digitalna kompetencija, rad sa podacima i informacijama, rešavanje problema, saradnja i kompetencija za celoživotno učenje.

Pri obradi novih sadržaja treba se oslanjati na postojeće iskustvo i znanje učenika, i nastojati, da učenici samostalno izvode zaključke. Osnovna uloga nastavnika je da bude organizator nastavnog procesa, da podstiče, organizuje i usmerava aktivnost učenika. Učenike treba upućivati da koriste udžbenik i druge izvore znanja, kako bi usvojena znanja bila trajnija i šira, a učenici osposobljeni za primenu u rešavanju raznovrsnih zadataka.

Prilikom planiranja nastave, treba imati u vidu da, u ovom uzrastu, različite igrolike aktivnosti u funkciji saznavanja i učenja mogu biti dodatna motivacija za usvajanje matematičkih sadržaja. Igra je osnovna aktivnost i kontekst matematičkog saznanja u predškolskom periodu. Polaskom u školu kod prvaka ne nestaje potreba za igrom. Zbog toga je važno da se u prvom ciklusu, a posebno u prvom razredu, deci omogući da razvijaju matematičko mišljenje u kontekstu igrolikih aktivnosti. Pored toga, igrolike aktivnosti značajno doprinose razvijanju interesovanja za matematiku i pozitivnog stava prema matematici.

Na časovima treba kombinovati različite metode i oblike rada, što doprinosi većoj efikasnosti nastavnog procesa, podstiče intelektualnu aktivnost učenika i nastavu čini interesantnijom i funkcionalnijom.

GEOMETRIJA

Položaj, veličina i oblik predmeta

Razvoj opažanja prostora podrazumeva uočavanje predmeta i bića u okruženju i njihovih međusobnih odnosa. Osnovu saznanja čini posmatranje i klasifikacija oblika na osnovu uočenih osobina. Međusobni odnosi predmeta u prostoru iskazani prostornim relacijama izgrađuju se posmatranjem različitih predmeta u prostoru,

manipulisanjem objektima (praktična prostorna orijentacija), imenovanjem i misaonim izdvajanjem uočenih odnosa.

Položaj predmeta i bića - Učenici upoređuju predmete po položaju (ispred, iza; ispod, iznad; gore, dole; u, na, van; između, levo, desno; sa iste strane, sa suprotnih strana; uspravno, vodoravno). Prostorne relacije učenici usvajaju u odnosu na sebe, u odnosu na druga bića i predmete (uz rotacije tj. okretanje) i u odnosu na tlo. Uočavaju se i ističu međusobno suprotni odnosi: ispred-iza, ispod-iznad, gore-dole, levo-desno, sa iste strane - sa suprotnih strana. Igrolike aktivnosti treba koristiti u cilju uočavanja odnosa i uvežbavanja praktične orijentacije učenika u prostoru, na mapi i u tabeli.

Veličina predmeta i bića - U delu koji se odnosi na upoređivanje predmeta prema dužini, visini i širini, cilj je da učenici ovladaju upotrebom reči kojima se izražavaju relacijski odnosi između predmeta, odnosno bića: kraće - duže, niže - više i uže - šire. Poređenje/procena se vrši "odoka" ili upoređivanjem realnih predmeta (olovka, lenjir i slično). Važno je ukazati na povezanost odgovarajućih relacija (npr. olovka je duža od gumice, a gumica je kraća od olovke). Pored toga, treba upoređivati i više predmeta (npr. određivanje najšireg predmeta).

Oblik predmeta - Početno geometrijsko saznanje zasniva se na sistematskom posmatranju i opisivanju predmeta u okruženju i na slikovnom prikazu, isticanjem njihovih svojstava, oblika, simetričnosti, veličine i položaja. Uočavanje sličnosti i razlika omogućava klasifikaciju objekata. Učenici propedeutički upoznaju geometrijska tela i figure. Na početku uvesti oblike koji su učenicima tog uzrasta najbliži i poznati iz svakodnevnog života: oblik lopte i kocke, zatim kvadra i valjka, i na kraju piramide i kupe. Treba koristiti očigledna nastavna sredstva: igračke, predmete koji se nalaze u učionici i slično (npr. lopta i kocka za igru, gumica, sunđer, kreda, flomaster). Uočavanjem strana trodimenzionalnih predmeta uvesti oblike kvadrata, pravougaonika, kruga i trougla. Ovakvim pristupom, učenici prvo upoznaju oblike koji su im bliski i poznati, koji se nalaze u njihovom okruženju i postepeno se, kao delovi prethodno upoznatih oblika, uvode novi oblici. Korisne su praktična manipulacija (modelovanje, seckanje, lepljenje, preklapanje figura) i aktivnosti crtanja geometrijskih figura korišćenjem šablona (npr. lenjir sa geometrijskim oblicima) i slobodnom rukom pomoću kvadratne ili tačkaste mreže.

Primeri aktivnosti za ostvarivanje pojedinih ishoda

1. Opisivanje položaja objekta u odnosu na više drugih objekata u složenijoj realističnoj situaciji na slici ili u tabeli.
2. Opisivanje redosleda objekata u datom nizu posmatranom iz različitih pozicija, npr. navođenje objekata od poslednjeg do prvog u nizu.
3. Opisivanje na mapi (u lavirintu) putanje od jedne do druge tačke, ucrtavanje putanje na mapi (u lavirintu) ili prelaženje puta od jedne do druge pozicije prema uputstvu.
4. Pravljenje modela geometrijske figure od slamčica ili modela geometrijskog tela pomoću štapića i kuglica od plastelina.
5. Sastavljanje određene figure od zadatih delova (tangram).
6. Dopunjavanje figure delom koji nedostaje.
7. Izdvajanje predmeta sa određenim svojstvom iz kolekcije predmeta.
8. Prekrivanje zadate figure u ravni pločicama kvadratnog, pravougaonog i trougaonog oblika (bez preklapanja i šupljina).
9. Otkrivanje sledećeg člana niza sastavljenog od geometrijskih oblika, uz objašnjenje kako se došlo do zaključka.

Linije

Prave i krive linije treba uvesti kao linije kojima su oivičeni uvedeni geometrijski oblici, a zatim proširiti na pojmove otvorene i zatvorene krive linije i izlomljene linije. Tačku treba uvesti kao presek dve linije, a duž kao deo prave linije ograničen sa dve tačke. Za obeležavanje tačaka treba koristiti slova A, E, O, T, M i J. Učenike treba naučiti da razlikuju i crtaju krivu, pravu, izlomljenu, zatvorenu i otvorenu liniju, uoče unutrašnju i spoljašnju oblast ograničenu zatvorenim linijom.

Kao model za prave i krive linije (otvorene i zatvorene) možemo koristiti kanap ili konac. Npr. zatezanjem kanapa dobijamo model prave linije, a spajanjem krajeva kanapa model zatvorene krive linije. Kad ukrstimo dva konca ili kanapa, dobijamo tačku.

Primeri aktivnosti za ostvarivanje pojedinih ishoda

1. Modelovanje položaja tačke u odnosu na liniju pomoću trake i predmeta. I obrnuto, crtanje slike prema realnoj situaciji.
2. Crtanje slike ili do crtavanje započete slike u kvadratnoj ili tačkastoj mreži prema datom uputstvu.

BROJEVI

Razvoj pojma broja i brojevnog niza je nastavak saznanja o brojevima, koje je stečeno u predškolskom programu. Izgrađivanje pojma broja obuhvata: vizuelnu predstavu, vizuelnu korespondenciju jednakobrojnih kolekcija objekata, prebrojavanje, cifarski zapis. Broj do koga se dolazi prebrojavanjem vizualizuje se na različite načine (skupovno, dijagramima, brojevnim slikama, na brojevnoj pravoj) čime se produbljuje razumevanje strukture broja. Na početku je značajna manipulacija očiglednim sredstvima (žetonima, štapićima, karticama, prstima). Brojevi se upoznaju u blokovima: do 5 (uključujući 0), prva desetica, druga desetica, prva stotina.

Formiranje pojma brojevnog niza i mesto broja u brojevnom nizu razvija se kroz aktivnost prebrojavanja objekata i bića (konkretnih ili slikovnih predstava), brojanja unapred i unazad, sekvencijalno, u zadatim intervalima, vizuelizacijom na brojevnoj pravoj.

Prebrojavanje elemenata treba iskoristiti i za postepeno upoznavanje učenika sa merenjem zapremine tečnosti, bez uvođenja standardnih jedinica mere. Na ovom nivou, učenici treba da presipanjem vode prebroje koliko manjih posuda vode je sadržano u većoj i obrnuto. Rezultate prebrojavanja treba da upišu u tabelu, kako bi se upoznali sa ovakvim načinom zapisivanja podataka.

Sabiranje i oduzimanje vezuju se za primere koji se mogu modelovati kao par disjunktivnih skupova. Kada su dati brojevi elemenata tih skupova, a traži se broj elemenata njihove unije, govorimo o zadatku sabiranja koji prati tu shemu. Kada je dat broj elemenata unije i jednog od podskupova, a traži se broj elemenata drugog od njih, kažemo da je to zadatak oduzimanja koji prati tu shemu. Vizuelno predstavljanje sabiranja na brojevnoj pravoj (dobrojanje, odnosno odbrojanje), brojevnim dijagramima i brojevnim slikama podstiče razumevanje pojmova sabiranja i oduzimanja nakon čega se uvežbava sabiranje i oduzimanje u blokovima brojeva.

Razmatraju se i slučajevi u kojima je jedan od sabiraka nepoznat broj. Na osnovu dobro savladane tablice sabiranja i oduzimanja učenici otkrivaju nepoznati sabirak, umanjilac, a zatim i primere gde je nepoznat umanjenik. Ovo je pogodan trenutak za rešavanje zadataka sa terazijama, u kojima je cilj uspostavljanje ravnoteže tasova. Razmatraju se situacije u kojima su na tasovima: 1) isti predmeti; 2) različiti predmeti. Npr. na prvoj slici je na jednom tasu kuglica, a na drugom kocka. Na drugoj slici su na jednom tasu dve kuglice, a na drugom valjak. Na trećoj slici je na jednom tasu valjak, a na drugom treba do crtati odgovarajući broj kocki. Ovakvim zadacima se postepeno razvija logičko mišljenje i ideja rešavanja jednačine, a predstavljaju i uvod u merenje mase, koje se obrađuje u narednim razredima.

Pravila zamene mesta sabiraka i združivanje sabiraka uvode se pre obrade brojeva druge desetice jer se koriste pri izvođenju sabiranja u bloku do 20. Za ilustraciju pravila koriste se očigledna sredstva kao i vizuelni prikaz. Pri obradi sabiranja i oduzimanja u bloku brojeva do 20 upoznaju se slučajevi sa i bez prelaska desetice ($11 + 2$, $8 + 3$, $16 - 4$, $12 - 5$).

Jedan od važnih ciljeva je spontano zapamćivanje tablica sabiranja i oduzimanja do 20, zbog čega treba predvideti dovoljno vremena i različitih aktivnosti za uvežbavanje i sticanje sigurnosti računanja.

Sabiranje i oduzimanje do 100 obuhvata: sabiranje i oduzimanje desetica, sabiranje i oduzimanje desetica i jedinica ($24 + 5$, $29 - 7$), sabiranje i oduzimanje dvocifrenog broja i višestruke desetice ($57 + 30$, $57 - 30$), kao i sabiranje i oduzimanje dvocifrenih brojeva bez prelaska ($32 + 43$, $23 + 47$, $84 - 31$). Postupci se zasnivaju na već upoznatim postupcima u bloku brojeva do 20.

Počevši od bloka brojeva do 10, učenici se podstiču da pravilno koriste matematički jezik koristeći znake $+$, $-$, $=$, $<$, $>$ i termine: sabirak, zbir, umanjenik, umanjilac, razlika, prethodnik, sledbenik, paran, neparan, manji od i veći od. Pojam mesne vrednosti cifre (desetice i jedinica) uvodi se prilikom obrade brojeva druge desetice. Matematičke sadržaje treba povezivati sa sadržajima i aktivnostima drugih predmeta kao i životnim situacijama. Npr. prebrojavanje objekata ili orijentacija u prostoru sa predmetom *svet oko nas*; uvežbavanje tablice sabiranja ili korišćenje rednih brojeva može se realizovati i na časovima *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* (npr. uraditi $6+5$ čučnjeva, posle trećeg čučnja skočiti 2 puta i slično).

Kombinatorni zadaci ili zadaci određivanja sledećeg člana niza posebno su podsticajni za razvoj matematičko logičkog mišljenja. Rešavanje problemskih zadataka veoma je važan segment nastave, jer omogućava

povezivanje i primenu matematičkih znanja u realističnim situacijama. Modelovanje problema u matematički zapis, uz korišćenje grafičkog prikaza, omogućava učenicima da nemehanički pristupaju zadacima.

U okviru ove teme, učenici treba da upoznaju i kovanice i papirne novčanice (do 100 dinara), što predstavlja početak osposobljavanja za korišćenje novca u svakodnevnom životu. Uvođenje novčanih apoeni treba da prati uvođenje blokova brojeva: do 10, do 20 i do 100. Zadaci sa novcem iz svakodnevnog života pomažu da se, pored ishoda koji se odnose na novac, ostvare i ishodi koji se odnose na prirodne brojeve.

Većina ishoda ove teme se ostvaruje spiralno, jer se ishodi koji se ostvare u okviru prvog bloka brojeva, kasnije samo proširuju na ostale blokove brojeva.

Primeri aktivnosti za ostvarivanje pojedinih ishoda

Početne aktivnosti treba da se odnose na prebrojavanje (brojanje unapred, unazad i sa preskokom), jer polazimo od formiranja pojma broja, a zatim i formiranja brojevnog niza.

1. Prebrojavanje predmeta iste vrste i prikazivanje dijagramom ili tabelom (npr. upisivanjem "crtica" u tabelu, odnosno brojeva kada nauče zapis brojeva).
2. Čitanje podataka iz jednostavnijih stubičnih i slikovnih dijagrama i tabela.
3. Povezivanje rednih brojeva i prostornih priloga, npr. prvi odozgo, treći odozdo, drugi sleva, prvi zdesna, treći spreda, drugi skraja.
4. Upoređivanje i razmena novca; računanje sa novcem, prikazivanje datog novčanog iznosa najmanjim mogućim brojem kovanica/novčanica.
5. Razlaganje broja na moguće sabirke u realističnim situacijama (na primer: U kutiji se nalazi 10 plavih i crvenih kuglica. Koliko može biti crvenih, a koliko plavih kuglica u kutiji? Rešenje treba zapisati u tabeli.)
6. Određivanje sledećeg člana u zadatom brojevnom nizu.

MERENJE I MERE

U okviru ove teme, kroz praktične aktivnosti treba upoznati učenike sa konceptom merenja, bez uvođenja standardnih jedinica mere. Ove aktivnosti obuhvataju merenje različitih predmeta istom jedinicom mere (npr. slamkom, spajalicom, koracima) i merenje jednog predmeta korišćenjem različitih jedinica mere. Na ovom nivou, učenici treba da: izmere zadate dužine nadovezivanjem i prebrojavanjem jediničnih mera, prikažu rezultate merenja (tabelom ili dijagramom) i uporede dužine.

Kada učenici ovladaju idejom merenja dužine, treba preći na zadatke u kojima se povezuju različiti sadržaji. Rešavaju se zadaci preslikavanja (pomeranja) tačke ili figure u kvadratnoj mreži, na primer: 1) pomeranje tačaka ili duži u određenom smeru (nalevo, nadesno, nagore, nadole) za datu dužinu (npr. dve dužine kvadrata); 2) rotiranje figure na slici iz uspravnog u vodoravni položaj i obrnuto (bez upotrebe termina rotiranje). Ovakvim zadacima se povezuju znanja o oblicima, dužima i merenju.

Određeni broj časova na kraju školske godini treba odvojiti za sistematizaciju i povezivanje gradiva. Na ovim časovima treba zadavati tekstualne, problemske zadatke, zadatke sa geometrijskim prikazom aritmetičkih zadataka, tekstualne zadatke u kojima su dati i podaci koji nisu bitni za rešavanje zadatka, logički zadaci sa odričnim rečenicama. Cilj ovakvih časova je da se utvrdi i poveže gradivo, da se kod učenika razvija sposobnost rešavanja problema i logičko-kombinatorno mišljenje.

Naziv predmeta **SVET OKO NAS**

Cilj **Cilj** učenja predmeta *svet oko nas* jeste upoznavanje sebe, svog prirodnog i društvenog okruženja i razvijanje sposobnosti za odgovoran život u njemu.

Razred **prvi**

Godišnji fond časova **72 časa**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- prepozna i iskaže radost, strah, tugu i bes uvažavajući sebe i druge; - pravovremeno i primereno situaciji iskaže svoje osnovne životne potrebe za hranom, vodom i odlaskom u toalet; - se ponaša tako da uvažava različitosti svojih vršnjaka i drugih ljudi; - pridržava se dogovorenih pravila ponašanja u školi i prihvata posledice ako ih prekrši; - saraduje sa vršnjacima u zajedničkim aktivnostima; - održava ličnu higijenu i adekvatno se odeva u cilju očuvanja zdravlja; - čuva svoju, školsku i imovinu drugih; - prati instrukcije odraslih u opasnim situacijama: poplava, zemljotres, požar; - svojim rečima opiše primer neke opasne situacije iz svog neposrednog okruženja; - primenjuje pravila bezbednog ponašanja na putu od kuće do škole prilikom kretanja ulicom sa i bez trotoara i prelaska ulice; - snađe se u prostoru pomoću prostornih odrednica: napred-nazad, levo-desno, gore-dole i karakterističnih objekata; - odredi vreme svojih aktivnosti pomoću vremenskih odrednica: delovi dana, obdanica i noć, dani u nedelji, pre, sada, posle, juče, danas, sutra, prekjuče, prekosutra; - posmatranjem i opipavanjem predmeta odredi svojstva materijala: tvrdo-meko, providno-neprovidno, hrapavo- glatko; - učestvuje u izvođenju jednostavnih oglada kojima ispituje prirodne fenomene; - razlikuje prirodu od proizvoda ljudskog rada na primerima iz neposrednog okruženja; - prepoznaje oblike pojavljivanja vode u neposrednom okruženju: potoci, reke, bare, jezera; - prepoznaje izgled zemljišta u neposrednom okruženju: ravnica, brdo, planina; - identifikuje biljke i životinje iz neposrednog okruženja na osnovu njihovog spoljašnjeg izgleda; - uočava raznovrsnost biljaka i životinja na osnovu spoljašnjeg izgleda; - prepoznaje glavu, trup, ruke i noge kao delove tela i njihovu ulogu u njegovom svakodnevnom životu;	NEPOSREDNO OKRUŽENJE	Ja i drugi Osnovna osećanja (radost, strah, tuga i bes). Osnovne životne potrebe (disanje, hrana, voda, spavanje i potreba za toaletom). Sličnosti i razlike po polu, starosti, sposobnostima i interesovanjima.
		Porodični dom, škola Grupe ljudi: porodica, školska zajednica, razred, odeljenje, susedi. Prava i obaveze članova grupa. Pravila ponašanja pojedinaca i grupe. Praznici: porodični, školski.
		Zdravlje i bezbednost Zdrav način života: stanovanje, odevanje, ishrana, lična higijena, rad, odmor. Bezbedno ponašanje u saobraćaju na putu od kuće do škole (kretanje ulicom sa i bez trotoara, prelazanje preko ulice, bezbedno mesto za igru). Opasne situacije po život, zdravlje i okolinu, prevencija i pravilno ponašanje (u domu i školskoj sredini, saobraćaju, tokom prirodnih nepogoda).
		Orijentacija u prostoru i vremenu Kretanje i snalaženje u prostoru u odnosu na prostorne odrednice: napred-nazad, levo-desno, gore-dole i karakteristične objekte. Snalaženje u vremenu u odnosu na vremenske odrednice: delovi dana, obdanica i noć, dani u nedelji, pre, sada, posle, juče, danas, sutra, prekjuče, prekosutra.
		Čovek stvara Čovek radi i stvara (materijali i sredstva za rad, proizvodi ljudskog rada). Materijali za izradu predmeta (drvo, kamen, metal, staklo, guma, plastika, papir, tkanina) i njihova svojstva (tvrdo-meko, providno-neprovidno, hrapavo-glatko).
	Raznovrsnost prirode Sunčeva svetlost i toplota. Osnovna svojstva vazduha: providnost, miris, kretanje. Oblici pojavljivanja vode: potoci, reke, bare, jezera, kiša, sneg. Oblici pojavljivanja vode u neposrednom okruženju. Osnovna svojstva vode: ukus, miris, providnost, rastvara pojedine materijale.	

- prepoznaje ulogu čula vida, sluha, mirisa, ukusa i dodira u njegovom svakodnevnom funkcionisanju i saznavanju okruženja; - štedi vodu i odlaže otpad na predviđena mesta; - se ponaša tako da ne ugrožava biljke i životinje u neposrednom okruženju; - povezuje rezultate učenja i rada sa uložnim trudom.		Izgled zemljišta: ravnica, brdo, planina. Izgled zemljišta u neposrednom okruženju. Osnovna svojstva zemljišta: boja, rastresitost, vlažnost; Karakteristične biljke i životinje u neposrednom okruženju. Izgled i delovi tela biljaka. Izgled i delovi tela životinja na primerima sisara, ptica, riba, insekata. Čovekovo telo - delovi tela (glava, trup, ruke i noge) i čula (vida, sluha, ukusa, mirisa i dodira). Značaj vode, vazduha, zemljišta, sunčeve svetlosti i toplote za život biljaka, životinja/čoveka. Odgovorani odnos čoveka prema životnoj sredini (štednja vode, odlaganje otpada na predviđena mesta, briga o biljkama i životinjama).

Ključni pojmovi: orijentacija, kultura življenja i društvena stvarnost u neposrednom okruženju.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program predmeta *Svet oko nas* zadržao je postojeći okvir, fond od dva časa nedeljno, odnosno 72 časa godišnje i dosadašnji zavičajni princip.

Zavičajni princip (princip životne blizine) određuje prostornu i vremensku bliskost prirodnih i društvenih pojava i procesa i kao takav predstavlja jednu od suštinskih odlika ovog predmeta. U prvom razredu se kreće od prostorno i vremenski najbližih fenomena za učenika, dok se u starijim razredima prostorni i vremenski okvir postepeno širi. Konkretno, okvir unutar kog se ostvaruju predmetni ishodi u prvom razredu čine sadržaji iz najbližeg i *neposrednog okruženja učenika* - doma, škole, naselja/dela naselja u kome učenik živi. U II razredu prostorni okvir se proširuje na *Naselje sa okolinom*, u trećem III razredu na *Zavičaj*² (prirodno i društveno okruženje, kraj³, odnosno krajina⁴), a završice se u IV razredu državom *Srbijom*.

² *Zavičaj predstavlja geografski prostor kraja, odnosno krajine, u čijim granicama se kreću programski ishodi i preporučeni sadržaji.*

³ *Kraj - dva ili više susednih predela koji se međusobno razlikuju, ali zajedno predstavljaju određenu teritorijalnu celinu (Mačva sa Pocerinom, Podrinje, Polimlje, Gruža, Pešter...).*

⁴ *Krajina - dva ili više krajeva sličnih geografskih karakteristika koji zajedno sačinjavaju određenu teritorijalnu celinu (Srem, Banat, Bačka, Šumadija, Negotinska krajina...).*

Zavičajni princip ovom predmetu obezbeđuje visoku osetljivost na kontekst u kome učenici žive, odnosno otvorenost za sadržaje iz detetovog okruženja i fleksibilnost za uvažavanje karakteristika i odlika najrazličitijih sredina u kojima deca iz Srbije žive. U tom smislu predmet *svet oko nas* podrazumeva otvorenost i za sadržaje od značaja za nacionalne manjine u skladu sa prostorom proučavanja prirodnih i društvenih pojava u prvom razredu - neposredno okruženje. Pored toga, kod svih učenika treba razvijati osećaj bogatstva u različitostima među pripadnicima različitih nacionalnosti ukazivanjem na postojanje ljudi koji slave drugačije praznike, imaju različite običaje, kulturu stanovanja, ishranu, oblačenje i sl.

Uvažavanje okruženja u kojem učenici žive direktno je u vezi sa uvažavanjem iskustava i znanja učenika. Učenici u školu dolaze sa idejama o svetu, sebi i svemu drugom što ih okružuje. Izgradili su ih ličnim angažovanjem u svakodnevnom aktivnostima - igranjem, slušanjem, posmatranjem, razmišljanjem, razgovaranjem, neki i čitanjem itd. Zato je veoma važno da polazne tačke u razvoju naučnih ideja o prirodnim i društvenim pojavama i procesima u nastavi budu upravo ideje i iskustva sa kojima učenici dolaze u školu. Kroz raznovrsne aktivnosti kojima se uvažava sredina u kojoj učenici žive i njihovo neposredno svakodnevno iskustvo iz konkretne sredine, učenicima se omogućava da dožive i razumeju složenost, raznolikost i međusobnu povezanost svih činilaca koji deluju u njihovom prirodnom i društvenom okruženju. Istovremeno se podstiče njihova radoznalost za otkrivanje pojava i procesa u prirodnoj i društvenoj zajednici.

Osnovna intencija nastave *Sveta oko nas* usmerena je na razvoj intelektualnih, psihofizičkih, kognitivno-konativnih i socijalno-afektivnih sfera ličnosti učenika, što se odražava u navedenom cilju za kraj ciklusa i datim predmetnim ishodima.

Predmetni ishodi *sveta oko nas* pokazuju šta su učenici osposobljeni da učine, preduzmu, izvedu i obave zahvaljujući znanjima, stavovima i veštinama koje su razvili tokom godine učenja ovog nastavnog predmeta. Ishodi se ostvaruju u sprezi sadržaja, metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika nekad unutar jedne teme, a najčešće kroz više tema. Zato granice među temama proučavanja treba shvatiti uslovno i fleksibilno. Neki ishodi su po svojoj prirodi međupredmetni i ostvarivaće se kroz aktivnosti u okviru više nastavnih predmeta, kao na primer ishod: *povezuje rezultate učenja i rada sa uložnim trudom*. Treba, takođe, imati u vidu da je redosled programskih tema i grupisanih sadržaja unutar tema urađen isključivo radi preglednosti preporučenih programskih sadržaja i ne preporučuje se kao redosled prilikom kreiranja godišnjih i operativnih planova, već kao pomoć nastavniku da ih kreira. Ista preporuka se odnosi i na udžbenike. Nije poželjno da struktura sadržaja udžbenika bude osnov za planiranje nastave.

Učenike treba osposobljavati da samostalno istražuju i analiziraju prirodne i društvene pojave i procese. U zavisnosti od ishoda koji se želi ostvariti, učitelj treba da podstakne učenike na različite vrste aktivnosti koje angažuju kako pojedina čula, tako i više čula paralelno. Sinhronizacija čulnih utisaka daje celovitu sliku objekata, procesa, pojava i njihovu integraciju u kompleksnu sliku sveta, a uvažava različitosti u sklonostima učenika pri upoznavanju sveta i procesu učenja. Ipak, učenje se ne završava na čulnim utiscima, već se nastavlja uopštavanjem uočenog kroz opisivanje, poređenje, formulisanje zaključaka itd. U nastavnom procesu se, dakle, polazi od nesistematizovanih iskustvenih saznanja i ide se ka opštim, naučno zasnovanim, sistematizovanim znanjima iz oblasti prirode, društva i kulture. Aktivnosti učenika potrebno je primeriti predmetnim ishodima, specifičnostima izabranih sadržaja i uzrastu učenika. Postepeno treba povećavati nivo zahteva i samostalnosti učenika prilikom upoznavanja prirodnih i društvenih pojava.

Stvarnost (prirodna i društvena) koja nas okružuje i iz koje proizilazi sadržaj ovog predmeta, zasnovana je na *povezanosti različitih pojava i procesa*. Zbog toga sadržaji *Sveta oko nas*, a kasnije i *Prirode i društva* moraju da budu odraz te celovitosti i povezanosti pojava koje se izučavaju. Radi formiranja elementarnih pojmova i postavljanja mreže za sistem pojmova, pri izboru i rasporedu programske građe primenjen je *spiralno-uzlazni model*, a u skladu sa uzrasnim karakteristikama učenika. To znači da će se ista tematika iz razreda u razred proširivati, produbljivati i posmatrati sa različitih aspekata. Izgradnja sistema u nastavi, posledica je postojanja sistema u stvarnosti. Uloga učitelja je upravo da kod učenika osvetli i kreira tu celovitu sliku, a ne da nastavne sadržaje tumači samo kao biološke, geografske, istorijske i druge sadržaje.

Pored toga, pristup nastavi i učenju treba da bude *povezan i sa logikom i metodologijom naučne discipline* odakle proizilazi određeni sadržaj. Tako izučavanje bioloških sadržaja nužno treba da uključi posmatranje i praćenje bioloških fenomena; izučavanje sadržaja hemije i fizike - zaključivanje na osnovu sprovedenog eksperimenta itd. Razvijanje sistema pojmova podrazumeva kontinuiran rad učitelja na uspostavljanju horizontalne (unutar jednog razreda) i vertikalne povezanosti (između razreda) sadržaja unutar *Sveta oko nas* i, kasnije, *Prirode i društva*. Važno je da se kadgod je moguće pristupi korelaciji i integrisanom pristupu sadržajima na međupredmetnom nivou kroz nastavne i vannastavne oblike rada i aktivnosti u školi i izvan nje. Zbog prirode sadržaja predmeta i datih ishoda poželjno je aktivnosti organizovati što češće izvan učionice, odnosno u bližem prirodnom i društvenom okruženju. Za potrebe ovog predmeta posebno su pogodni: organizovane posete, šetnje, izleti, nastava u prirodi.

Pored korišćenja zvanično odobrenih udžbeničkih kompleta, u ostvarivanju programa predmeta *Svet oko nas* preporučuje se korišćenje šire literature i ostalih izvora informacija: štampanih, audio-vizuelnih i elektronskih medija. Posebno se preporučuje korišćenje autentičnih prirodnih i društvenih izvora, kao najverodostojnijih pokazatelja stvarnosti, pojava i procesa u konkretnom neposrednom okruženju, kao i didaktičkih materijala koji odražavaju posebnosti datog okruženja/konteksta u kome učenici žive.

Učitelj ostvaruje postavljeni cilj i ishode kroz nastavu i ostale organizacione forme rada u školi, bez dodatnog opterećenja roditelja i njihovog obaveznog angažovanja u ostvarivanju programa. Roditelji mogu biti

dobrovoljno angažovani kao raspoloživi potencijal lokalne sredine, u zavisnosti od njihovih znanja, mogućnosti i htenja.

Odnos cilja, ishoda, preporučenih programskih sadržaja, metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika

Pri ostvarivanju cilja i predmetnih ishoda *sveta oko nas* mora se imati u vidu da su sadržaji, metode nastave i učenja i aktivnosti učenika neodvojivi u nastavnom procesu. U programu su definisani ishodi koje treba razvijati pomoću preporučenih sadržaja, adekvatnih metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika. Koncept nastave zasnovane na ishodima podrazumeva nastavu čiji prevashodni cilj nije prenošenje predmetnih sadržaja, već razvoj i ovladavanje znanjima kao osnove na kojoj se razvijaju raznovrsna umenja. U tom smislu, program nastave i učenja nudi sadržinski okvir, a učitelj ima slobodu da umesto njih izabere i neke druge sadržaje ukoliko smatra da su ti sadržaji primereniji sredini u kojoj učenici žive, uzrasnim i razvojnim karakteristikama učenika i njihovim interesovanjima. Suština je u tome da sadržaji budu u funkciji ostvarivanja ishoda, a ne sami sebi cilj. Učitelj ima značajan prostor za slobodu izbora i povezivanje sadržaja, metoda nastave i učenja i aktivnosti učenika kako bi vodio učenike ka ostvarivanju datog ishoda.

Većina predmetnih ishoda postiže se kroz neposrednu istraživačku aktivnost dece i nenametljiv podsticaj i podršku nastavnika. Poželjne su aktivnosti koje omogućuju interakciju sa fizičkom i socijalnom sredinom, jer doprinose spoznavanju sveta oko nas, tako što se otkrivaju odnosi i upoznaju svojstva i karakteristike predmeta, bića, pojava i procesa i stiču se socijalne veštine. Najefikasnije metode učenja jesu one metode koje učenika stavljaju u adekvatnu aktivnu poziciju u procesu razvijanja znanja. Potrebno je stvaranje situacija učenja u kojima će doći do izražaja različite aktivnosti učenika koje omogućuju različite načine učenja.

Značajne aktivnosti učenika u okviru predmeta *Svet oko nas* su:

- Posmatranje sa usmerenom i koncentrisanom pažnjom radi jasnog zapažanja i uočavanja sveta u okruženju (uočavanje vidnih karakteristika);
- Opisivanje - verbalno ili likovno izražavanje spoljašnjih i unutrašnjih zapažanja;
- Procenjivanje - samostalno odmeravanje;
- Grupisanje - uočavanje sličnosti i različitosti radi klasifikovanja;
- Praćenje - kontinuirano posmatranje radi zapažanja promena;
- Beleženje - zapisivanje grafičko, simboličko, elektronsko beleženje opažanja;
- Praktikovanje - u nastavi, svakodnevnom životu i spontanoj igri i radu;
- Eksperimentisanje - namerno modifikovane aktivnosti, ogledi koje izvodi sam učenik;
- Istraživanje - ispitivanje svojstava i osobina, veza i uzročno-posledičnih odnosa;
- Sakupljanje - pravljenje kolekcija, zbirki, albuma iz prirodnog i društvenog okruženja;
- Stvaranje - kreativna produkcija;
- Igranje - didaktičke, edukativne i spontane igre;
- Aktivnosti u okviru mini-projekta - osmišljavanje i realizacija.

Radi preglednosti preporučeni sadržaji su dati u temama.

U okviru teme *Ja i drugi* nalaze se sadržaji interdisciplinarnog karaktera koji se odnose na učenika kao *društveno biće*, njegova prava i obaveze u okruženju i društvenim grupama kojima pripada (porodica, škola, vršnjaci). Bez obzira o kojim društvenim grupama je reč, neophodno je, na adekvatnim i učenicima bliskim primerima, ukazivati na dualizam prava i obaveza učenika. Kada se govori o *osnovnim životnim potrebama*, tu se prvenstveno misli na fiziološke potrebe zajedničke za sve ljude, kao i na određena pravila ponašanja koja omogućavaju zadovoljavanje tih potreba. Razmišljanje i diskusija ne samo o svojim potrebama već i uvažavanje potreba i osećanja drugih, takođe, predstavlja jednu od suštinski važnih vaspitnih komponenti predmeta. U okviru ove teme nalaze se i sadržaji koji se odnose na *zdravlje i bezbednost*. Ovde je akcenat na razvijanju navika zdravog življenja i osposobljavanje učenika da prepoznaju i adekvatno reaguju u potencijalno opasnim situacijama po njihovo zdravlje i život. Posebnu pažnju u ovom segmentu potrebno je obratiti na bezbednost učenika u saobraćaju, prvenstveno na osposobljavanje učenika za bezbedno kretanje od kuće do škole.

Kretanje i snalaženje u prostoru i vremenu u okviru teme *Orijentacija u prostoru i vremenu* od ključnog su značaja u prvom razredu. Opažanje odnosa u prostoru i vremenu (sa nalaženjem referentnog oslonca), ovladavanje odgovarajućim pojmovima i njihova adekvatna upotreba u različitim aktivnostima van škole i u

školi predstavljaju osnov učenja i jedan od osnovnih oslonaca saznajnom razvoju učenika, najočiglednije vidljiv za razvoj složenijih pojmova u nastavi geografije, istorije i fizike u starijim razredima. Sadržaji u okviru ove teme, o kojima učenici imaju neposredno iskustvo, samo su preporučeni. Mogu se pojaviti velike individualne razlike među učenicima u ovladavanju ovim pojmovima, pa treba pažljivo odrediti aktivnosti i odabrati sadržaje koji omogućavaju napredak (u zoni narednog razvitka). Ovo su sadržaji o kojima učenici imaju iskustva, a zadatak nastavnika je da ta nesistematizovana, iskustvena znanja budu strukturisana i osveščena i da omoguće učeniku bezbedno kretanje i snalaženje u neposrednom okruženju. Sadržaje koji se odnose na *kretanje i snalaženje u prostoru* korišćenjem prostornih odrednica (napred-nazad, levo-desno, gore-dole) i karakterističnih objekata poželjno je praktično istraživati, kako u učionici tako i van nje. *Snalaženje u vremenu* koncipirano je tako da se polazi od osnovnih, vremenski bližih pojmova (delovi dana; sada, pre, posle; prekjuče, juče, danas, sutra, prekosutra; dani u nedelji) koji su potrebni učeniku za planiranje i realizovanje svakodnevnih aktivnosti. Važno je kod učenika osvestiti cikličnost u smenjivanju navedenih vremenskih odrednica - smena: obdanice i noći, delova dana i dana u sedmici. Kasnije će se pojam cikličnosti javljati i u različitim prirodnim pojavama (životni ciklus živih bića, lanac ishrane, kruženje vode u prirodi itd.), što je u skladu sa osnovnim principima i zakonima prirodnih nauka.

Oblast pod nazivom *Raznovrsnost prirode* odnosi se na elemente i uzajamno dejstvo žive i nežive prirode. Pojmovi koji se odnose na *živi svet* nadograđuju se postepeno, od *prepoznavanja i imenovanja* biljaka i životinja koje su karakteristične za neposredno okruženje učenika, preko *klasifikacija* koje su bazirane na spoljašnjem izgledu, odnosno čulno dostupnim karakteristikama (delovi tela u prvom razredu), ka *apstraktnijim formama* u drugom razredu (životni procesi zajednički za sva živa bića, funkcija delova biljaka i životinja). Novina u programu je jasno uvođenje čoveka kao dela žive prirode, sa posebnim naglaskom na čulima, odnosno njihovoj ulozi u svakodnevnom životu i spoznavanju sveta koji nas okružuje.

Slična logika može se prepoznati i kod izučavanja *nežive prirode*, bez obzira da li se elementima nežive prirode pristupa iz ugla geografije, fizike, hemije, ekologije i sl. Tako se elementi nežive prirode u prvom razredu spoznaju uočavanjem njihovih pojava u neposrednom okruženju i osnovnih (čulima dostupnih svojstava), a zatim se ide ka složenijim i apstraktnijim svojstvima u starijim razredima. Kartografsko opismenjavanje učenika mlađih razreda osnovne škole započinje još u prvom razredu, posmatranjem okoline i imenovanjem i upoređivanjem geografskih pojmova, objekata i pojava u neposrednom okruženju (brdo, ravnic, reka, jezero...), kao i osposobljavanjem za snalaženje u neposrednoj okolini pomoću karakterističnih objekata.

Prilikom izučavanja prirodnih fenomena nužno je već od prvog razreda postepeno uvoditi učenike u različite načine prikupljanja podataka o okruženju, njihovu analizu, svrstavanje u grupe i kategorije po različitim karakteristikama, vođenje beleški i zaključivanje. Posmatranje i učestvovanje u jednostavnim ogledima predstavlja istraživačke aktivnosti primerene učenicima prvog razreda.

Koncept *održivog razvoja* i aktivno učešće učenika u zaštiti životne sredine zajednički su i za *Svet oko nas* i za *Prirodu i društvo*. U prvom razredu akcenat treba da bude na podsticanju učenika da u svakodnevnom aktivnostima (u školi i van nje) primenjuju neke od osnovnih principa racionalne potrošnje - štede vodu, odlazu otpad na predviđena mesta, ne ugrožavaju biljke, brinu o dobrobiti životinja uz pomoć odraslih. Puno razumevanje koncepta održivog razvoja moguće je tek na kasnijem uzrastu učenika, ali je potrebno da se kontinuirano razvija, i to ne samo na nivou znanja, već prvenstveno na nivou usvojenih vrednosti, stavova i navika. Učenike treba kroz aktivnosti koje se organizuju u okviru odeljenja ili škole podsticati na učenje kroz iskustvo. Tako dete razvija ne samo navike brižljivog odnosa prema okolini i živom svetu u njoj, već i zdravlju i kulturi ponašanja koja je neodvojivi deo ovakvog načina postupanja. Na taj način se integrišu vrednosti i utiče na razvoj stavova važnih za opstanak i budućnost.

Čovek radi i stvara je tema koja o čoveku govori iz drugog ugla - kao svesnom biću. Veza priroda-materijal-proizvod pokazuje celovitost prirodnih i društvenih fenomena. Ishodi koji se odnose na *materijale* ostvaruju se na isti način kao i ishodi koji se odnose na živu i neživu prirodu. U prvom razredu akcenat je na prepoznavanju, imenovanju, upoređivanju materijala koji se koriste u svakodnevnom životu, i osnovnih, neposredno čulno dostupnih svojstava (tvrdo-meko, providno-neprovidno, hrapavo-glatko), dok će se u narednim razredima izučavati složenija svojstva. Sadržaji o materijalima su takvi da omogućavaju visok nivo

aktivnosti učenika prilikom njihovog savladavanja, odnosno korišćenje različitih čula za njihovo upoznavanje, beleženje uočenog, izvođenje oglada, opisivanje itd. Učenike je neophodno dovoditi u vezu sa predmetima napravljenim od tih materijala, odnosno povezati svojstva koja se izučavaju sa upotrebnom vrednošću određenih predmeta, kao i pažljivom upotrebom i odlaganjem upotrebljenih proizvoda i ambalaže na odgovarajuća mesta.

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU SVET OKO NAS U NASTAVI NA MAĐARSKOM JEZIKU

JA I DRUGI

ÉN ÉS MÁSOK

Praznici i običaji

Ünnepnapok és szokások

Mikulaš - 6. decembar; Božić - 25. decembar (kićenje jelke, božićna pesma: Mali Božić, veliki Božić); Božić naših komšija - 7. januar; Uskrs (polivanje), krsna slava.

Mikulás - december 6.; karácsonyunk - december 25. (a karácsonyfa díszítése, karácsonyi dal: Kis karácsony, nagy karácsony); szomszédaink karácsonya - január 7.; húsvét (húsvéti locsolkodás), templombúcsú.

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU SVET OKO NAS U NASTAVI NA SLOVAČKOM JEZIKU

Tema: PORODIČNI DOM, ŠKOLA

Sadržaji:

1. Slovački praznici i običaji - u porodici: imendan, Božić, Uskrs

Naziv predmeta

LIKOVNA KULTURA

Cilj

Cilj učenja predmeta *likovna kultura* je da se učenik, razvijajući stvaralačko mišljenje i estetičke kriterijume kroz praktični rad, osposobljava za komunikaciju i da izgrađuje pozitivan odnos prema kulturi i umetničkom nasleđu svog i drugih naroda.

Razred

prvi

Godišnji fond časova

36 časova

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
- opiše, svojim rečima, vizuelne karakteristike po kojima prepoznaje oblike i prostor; - poredi svoje utiske i utiske drugih o umetničkim delima, izgledu objekata/predmeta i oblicima iz prirode i okruženja; - odredi, samostalno i u saradnji sa drugima, položaj oblika u prostoru i u ravni; - crta na različitim podlogama i formatima papira; - koristi materijal i pribor u skladu sa instrukcijama; - oblikuje jednostavne figure od mekog materijala; - odabere, samostalno, način spajanja najmanje dva materijala; - prevede jednostavne pojmove i informacije u likovni rad; - izrazi, materijalom i tehnikom po izboru, svoje zamisli, doživljaje, utiske, sećanja i opažanja; - preoblikuje, sam ili u saradnji sa drugima, upotrebne predmete menjajući im namenu; - izrazi poznate pojmove mimikom i pokretom tela, bez zvuka; - poveže odabranu ustanovu kulture sa njenom namenom; - poštuje dogovore i pravila ponašanja i oblačenja prilikom posete ustanovama kulture.	LIKOVNA KULTURA I OKRUŽENJE	Prostor. Otvoreni i zatvoreni prostor, priroda i prostor koji je čovek oblikovao. Karakteristične vizuelne odlike po kojima se prepoznaje vrsta prostora. Značaj čuvanja spomenika ili značajnih objekata u najbližem okruženju. Značaj uređenja prostora u kome učenik boravi. Umetnička zanimanja i produkti. Slikar - slika, vajar - skulptura, fotograf - fotografija... Izgled upotrebnih predmeta koje su dizajnirali umetnici. Ustanove kulture (bioskop, muzej, galerija, pozorište, biblioteka...). Pravila ponašanja i oblačenja u različitim ustanovama kulture, dogovorena pravila ponašanja.
	ODNOSI U VIDNOM POLJU	Oblici. Oblici iz prirode, oblici koje je stvorio čovek, pravilni i nepravilni oblici. Svojstva oblika (celo, deo, veliko, malo, visoko, nisko, kraće, duže, usko, široko, svetlo, tamno, obojeno, bezbojno, jednobočno, šareno, meko, tvrdo, glatko, hrapavo, oblo, rogljasto). Položaj oblika u prostoru i u ravni (gore, dole, između, ispod, u, na, ispred, iza, uspravno, položeno, koso, levo, desno). Kretanje. Pokretni i nepokretni oblici. Kretanje bića i mašina. Smer kretanja oblika (nalevo, nadesno, nagore i nadole). Bezbednost u saobraćaju - iluzija veličine pokretnih i nepokretnih objekata u odnosu na udaljenost od posmatrača. Svetlost i senka. Prirodni i veštački izvori osvetljenja. Promena osvetljenosti u toku dana. Izgled oblika i senke u zavisnosti od osvetljenja.
	OBLIKOVANJE	Materijal i pribor. Postupci pravilnog i bezbednog rukovanja i održavanja materijala, pribora i radne površine, značaj održavanja higijene i bezbednog rukovanja priborom. Oblikovanje skulpture. Oblikovanje mekih materijala postupkom dodavanja. Spajanje raznovrsnih materijala. Oblikovanje crteža. Vrste linija (otvorena, zatvorena, prava, kriva, svetla, tamna, široka, uska, dugačka, kratka, neprekinuta, isprekidana, gruba, nežna, spiralna, talasasta, stepenasta...). Izražajna svojstva linija u odnosu na materijal i pribor. Oblikovanje slike. Boja prirodnih oblika i boja oblika koje je stvorio čovek. Izražajna svojstva boje u odnosu na materijal i pribor. Preoblikovanje. Predmeti i materijal pogodni za preoblikovanje (oštećeni predmeti, ambalaža, ostaci tkanina...). Različite informacije kao motivacija za stvaralački rad. Priroda i neposredno okruženje; mašta i stvarni događaji; priče, pesme i tekstovi iz knjiga i časopisa za decu i udžbenika, umetnička dela...
	SPORAZUMEVANJE	Čitanje vizuelnih informacija. Ilustracija u dečjim knjigama i udžbenicima. Strip. Crtani i animirani film - tradicionalno urađeni (slobodoručno oblikovani ili nacrtani likovi) i savremeni (urađeni u aplikativnom programu). Priča u crtanom i animiranom filmu. Izgled mesta i likova. Znak. Grafički znak (note, slova i cifre), gestovni i zvučni znak. Lepo pisanje. Ukrasna slova. Tradicija. Praznici i ukrašavanje. Neverbalno izražavanje. Pantomima, igre, performans.

Ključni pojmovi: prostor, oblik i linija.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

OPŠTI DEO

Program predmeta *likovna kultura* usmeren je na izgradnju kompetencija koje su učenicima neophodne za život u savremenom svetu. Programska koncepcija nije izmenjena, već dodatno podržava kreativnost nastavnika. Novine su ishodi za kraj razreda. Dostizanjem ishoda učenik postepeno razvija kompetencije. Uloga nastavnika je da kreira svoj program, pri čemu treba da bude fokusiran na ishode, odnosno da osmisli aktivnosti i odabere metode, tehnike i postupke koji će na najefikasniji način omogućiti dostizanje ishoda.

Od brojnih ishoda koje učenici dostižu do kraja godine odabrani su oni koje svi učenici mogu da dostignu. Priroda predmeta je takva da će se pojedini ishodi ponavljati i u drugim razredima (isto ili slično formulisani). Takve ishode nastavnik tumači u odnosu na uzrast učenika i preporučene, odnosno odabrane sadržaje. Predviđeno je da se većina ishoda dostiže postepeno i kontinuirano tokom cele školske godine, kroz raznovrsne zadatke i aktivnosti. Izuzetak su oni ishodi koji se dostižu kroz periodične aktivnosti, kao što je odlazak u ustanovu kulture.

U trećoj koloni tabele nalaze se preporučeni sadržaji, nema predloga zadataka i aktivnosti. Pojedini sadržaji mogu da se definišu samo glagolom, ali se formulacija ne odnosi na aktivnost učenika, već na programski sadržaj (najčešće upućuje na procese ili postupke koje je potrebno objasniti). U programu predmeta *likovna kultura* sadržaje čine ključni pojmovi i podpojmovi, motivacioni sadržaji i vaspitni sadržaji. Ključni pojmovi su neizostavni sadržaji, a ostale sadržaje određuje nastavnik, birajući one koji su najpogodniji za dostizanje ishoda.

PLANIRANJE NASTAVE I UČENJA

Struktura programa je okvirna, tematske celine postoje isključivo radi preglednosti (nastavnik planira strukturu). Nije poželjno da struktura udžbenika bude osnov za planiranje nastave. Najveća vrednost udžbenika je u vizuelnim sadržajima i u objašnjenju ključnih pojmova. Učenici mogu i dalje koristiti postojeće udžbenike, ali nije poželjno da nastavnik kopira strukturu udžbenika. Nastavne jedinice se planiraju okvirno, a bilo bi dobro da naziv upućuje na trenutak kada se ključni pojam prvi put uvodi. Po završetku nastavne jedinice ne završava se učenje pojma. Na primer, ako je naziv prve nastavne jedinice *Prostor*, to ne znači da učenici treba da uče o prostoru samo tokom trajanja te nastavne jedinice.

Prilikom planiranja časova, odnosno aktivnosti, treba imati u vidu sledeće napomene. Jedna dobro osmišljena aktivnost obuhvata više od jednog ishoda. Na osnovu jednog ishoda može se osmisliti više zadataka/aktivnosti. Ovako definisani ishodi podržavaju različite načine planiranja. Važno je samo izbeći relaciju jedan zadatak/aktivnost - jedan ishod, jer se ne radi o ishodima koji se dostižu po završetku jednog zadatka/aktivnosti.

Kada se planira integrisana nastava, važno je voditi računa o cilju i specifičnostima predmeta kako učenici ne bi bili uskraćeni, jer svaki nastavni predmet ima specifičnu metodiku i samo primena svih metodika omogućava celokupni razvoj učenika. U nastavi *likovne kulture* znanja, umenja i stavovi izgrađuju se na jedinstven način u interakciji programskih elemenata (kreativnost- medijumi - sadržaji) i aktivnosti nastavnika i učenika, pa se od nastavnika očekuje da adekvatno podrži razvoj opažanja, stvaralačkog mišljenja i individualni potencijal svakog učenika. U uputstvu je ukazano na tačke u integrisanoj nastavi gde se metode bitno razlikuju po predmetima.

Program je projektovan na manji broj časova nego što je predviđeno planom nastave i učenja kako bi i nastavnik i učenici imali vremena da realizuju sopstvene kreativne ideje. Kada je reč o učenicima nacionalnih manjina koji pohađaju nastavu na maternjem jeziku, ovaj "višak" časova je predviđen za upoznavanje kulture i umetničkog nasleđa nacionalne manjine, a u skladu sa programom predmeta *svet oko nas*.

PREPORUKE ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Likovna kultura i okruženje

U ovoj celini su grupisani vaspitni sadržaji koji se realizuju tokom cele godine. Jedan od ciljeva je da učenici postepeno uočavaju vezu umetnosti i umetnika sa svakodnevnim životom. Nastavnik će tokom godine, svaki put kada se ukaže prilika, upućivati učenike na predmete koje koriste ili viđaju u svom okruženju (automobili, mobilni telefoni, školski pribor, pribor za jelo...), a čiji izgled (dizajn) su osmislili umetnici. Isto se očekuje i u narednim razredima, tako da ove sadržaje određuje nastavnik, vodeći računa da ne optereti učenike informacijama. Ono što je primarno je da učenici porede svoj i utisak drugih, da postepeno uče da obrazlažu (svojim rečima) ono što im se sviđa ili ne sviđa, da razumeju i poštuju činjenicu da svako može imati drugačiji estetski doživljaj (koji se, s vremenom, menja). Kada je reč o umetničkim zanimanjima i produktima, dovoljno je učenicima ponuditi nekoliko jednostavnih pojmova koje treba da povežu (na primer, slikar - slika). Ukoliko postoje mogućnosti, nastavnik tokom godine vodi učenike u najmanje dve ustanove kulture (na primer, u bioskop i u pozorište) i upućuje ih na pravila ponašanja i oblačenja, na razlike u pravilima ponašanja i na opažanje uređenja prostora i karakteristične atmosfere unutar ustanove. Važno je da se ovi sadržaji uče nenametljivo i postepeno, tako da razvijaju radoznalost, osećaj za estetičke vrednosti i interesovanje za umetnost i kulturu.

Kada je reč o istraživanju vizuelnih karakteristika najbližeg okruženja i prirode, časovi *likovne kulture* mogu da se integrišu sa časovima predmeta *svet oko nas*, od kojih se razlikuju po tome što nisu striktno vezani za zavičajni princip. Učenici imaju slobodu da u likovnom radu izraze ono što im je značajno, a što može biti vezano i za neki udaljeni prostor. Na primer, svoj doživljaj tokom boravka na selu, na moru, na planini... Učenici se međusobno upoznaju kada govore o svom likovnom radu (zašto su odabrali baš tu temu/motiv, šta im je bilo značajno da prikažu...), a to može biti prilika da u radovima vršnjaka uoče vizuelne odlike prostora koji im je nepoznat. Kada se likovno izražavanje povezuje sa verbalnim nastavnik se oslanja na uputstvo za realizaciju programa predmeta *srpski jezik*, odnosno *maternji jezik*.

Odnosi u vidnom polju

Oblik je likovni element koji gradi kompoziciju, a radi se o pojmu iz teorije oblikovanja koji se u prvom razredu uči iskustveno. Sve aktivnosti koje se odnose na istraživanje svojstva oblika (veličina, boja, tekstura...) i položaj oblika u prostoru mogu da se realizuju na integrisanim časovima predmeta *likovna kultura*, *matematika* i *svet oko nas*. Časovi *likovne kulture* treba da se razdvoje od časova *matematike* u trenutku kada učenici počnu da koriste lenjir.

Pojam *kretanje* (kiša, oblaci, talasi, ptice, insekti, automobil, lift, ljudi, kućni ljubimci...) predložen je kao podsticaj za aktivnosti koje učenicima omogućavaju da samostalno grade mrežu pojmova. Nastavnik uobičajeno podstiče učenike na razmišljanje tehnikom asocijacija. Pojmovi koje učenici samostalno povezuju sa pojmom kretanja mogu da se zapišu na tabli. Na taj način se dolazi do većeg broja tema/motiva za likovni rad, a svaki učenik bira temu/motiv koji ga najviše motiviše da stvara. Kretanje se može povezati sa zvukom, pa je poželjno osmisliti i časove koji su integrisani sa časovima *muzičke kulture* i *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*. Jedna od mogućnosti je igra u školskom dvorištu u kojoj učenici zauzimaju različite položaje i opertavaju bačene senke. Ova igra povezuje pojmove kretanje i senka i može poslužiti kao uvod za razgovor o izvoru svetlosti, o promeni izgleda oblika i bačene senke oblika u toku dana. Treba imati u vidu da akcenat nije na razvijanju naučnog mišljenja, već stvaralačkog.

Radi bezbednosti u saobraćaju poželjno je učenicima ukazati na činjenicu da udaljeni objekti deluju manji nego što jesu. Ako se automobil kreće ka nama, što je bliži deluje sve veći. Nastavnik ove informacije ilustruje slikom iz udžbenika, časopisa, kao i posmatranjem objekata u okruženju. Ako je potrebno, učenici mogu i da pokušaju da prikažu bliže i dalje objekte i bića u likovnom radu.

Oblikovanje

Nastavnik bira likovne tehnike koje će se učiti u prvom razredu. Važno je da budu raznovrsne, da učenici mogu da ih koriste samostalno ili uz minimalnu pomoć i da su izvodljive u školi. Nastavnik objašnjava tehnike u formi kratkog uputstva pre i u toku rada. Pošto dobiju osnovne (neophodne) informacije, učenici samostalno istražuju izražajne mogućnosti likovnih tehnika dok izražavaju svoje zamisli.

Kada je reč o priboru i materijalu, primarne su informacije koje se odnose na bezbednost i zdravlje, pa tek onda informacije o izražajnim svojstvima (koje se većim delom uče iskustveno). Primer. 1. Zdravlje i bezbednost. Crtež urađen flomasterom bleđi na svetlosti (može se desiti da s vremenom od njega ostane samo nekoliko bleđih mrlja). Permanentni flomasteri ne blede, ali mogu biti otrovni (roditelji treba da pročitaju oznake pre kupovine). 2. Izražajna svojstva. Kvalitetni flomasteri imaju intenzivnu boju, a u pakovanju ima više tonova. Pogodni su za crtanje stripova, ali ne i za slikanje (jer se boje ne mogu mešati, ne mogu se dobiti mnogi tonovi koji postoje u prirodi i u okruženju...).

Kada oblikuju razne vrste glina, učenici spontano kombinuju postupke *dodavanje* i *oduzimanje*, što je daleko lakše nego oblikovanje samo jednim postupkom. Oblikovanje samo dodavanjem je predloženo kako bi se podstakao razvoj učenika, naročito razvijanje pažnje. Nastavnik može prvo da zada učenicima da zajedno oblikuju jednu skulpturu od gline (rezultat nije važan). Postupak *spajanje* se primenjuje kod oblikovanja raznovrsnim materijalom. Od učenika se očekuje da razmišljaju, istražuju, da se dogovaraju i razmenjuju ideje i iskustva kako bi smislili kako da efikasno spoje dva ili više materijala kada oblikuju likovni rad. Nastavnik vodi ove aktivnosti i, ukoliko je potrebno, može da navede načine spajanja (lepkom, vezivanjem, spajalicama, dečjom heftalicom, čačkalicama...), ali učenik treba da odabere način.

Veoma je važno da učenici razvijaju osećaj za liniju (da ne bi produkovali krute, shematske crteže). Postoje brojni načini da se razvija osećaj za liniju, većinom su u formi igre i nastavnik može pronaći na internetu opise časova i zadataka (u ovom uputstvu je moguće dati samo kratku preporuku). Nastavnik treba da traži od učenika da crtaju kombinujući pribor (na primer, olovku i bojicu). Ne očekuje se da će učenici po završetku razreda biti osposobljeni da svesno koriste izražajna svojstva materijala. Svi učenici su dostigli ishod ako su u toku godine crtali raznovrsnim materijalom/priborom.

U prvom razredu učenici uglavnom spontano crtaju i boje. Nastavnik će, na osnovu procene mogućnosti odeljenja i pojedinačnih učenika, odlučiti kada i kako će učenike postepeno uvoditi u slikanje. Jedan od postupaka je da se učenicima zada da "crtaju i boje" samo pomoću četke i boje (ne koriste olovku). U prvom razredu to može da bude zadatak koji rade samo jednom (ili nijednom). Postupak koji podstiče razmišljanje i razvija osećaj za boje podrazumeva zahteve koji su nešto iznad mogućnosti učenika (a koji nisu nerealan ako se uvedu na vreme i postepeno). Na primer, zadatak u kome se od učenika traži da koriste samo tri ili samo dve omiljene boje.

Kada je reč o reciklaži, potrebno je osmisliti aktivnosti koje su priprema za ono što će se učiti u starijim razredima, što ne znači da učenici ne treba da dobiju jednostavne informacije. Važno je da znaju da mogu da preoblikuju materijal i predmete koje žele da bace. Na primer, ambalažu, polomljene ili pokvarene igračke, ostatke tkanina... Na taj način se štedi, pa se i neke knjige i sveske prave od starog (recikliranog) papira. To je dovoljno informacija za ovaj razred.

Aktivnosti kao što su crtanje, vajanje i slikanje nisu vezane samo za vežbanje likovnih tehnika, već mnogo veći značaj imaju komunikacija i kreativnost. Učenici kroz likovni rad saopštavaju svoje ideje, raspoloženja, razmišljanja, zamišljanja, emocije... Nastavnik planira motivacioni razgovor koji podstiče izražavanje. Novina u programu su informacije koje do sada nisu planski korišćene kao motivacioni sadržaj, a preporučene su da bi se efikasnije omogućilo sticanje opštih kompetencija. Takav sadržaj su umetnička dela, uključujući i ona koja učenici ovog uzrasta ne razumeju (na primer, dela Umberta Bočonija, Pabla Pikasa, Pola Sezana, Stojana Čelića, Marka Šagala, Vasilija Kandinskog...). Kada se umetnička dela koriste kao motivacioni sadržaj, važno je odabrati odgovarajuću metodu/tehniku da bi se podstakao razvoj kreativnosti, a izbeglo imitiranje. Na primer, nastavnik ne pokazuje učenicima reprodukciju umetničkog dela, već samo jedan njen deo (ostalo je prekriveno), a na osnovu vidljivog dela se ne može naslutiti kako izgleda celina. Od učenika se traži da "dovrš" delo, svako kako želi. Po završetku rada učenici porede svoja rešenja, kao i svoje radove sa originalnim delom (nastavnik pokazuje celu kompoziciju). Važno je pronaći delo koje učenici ne mogu da vide u udžbeniku. Postupak prati i odgovarajući razgovor, učenici treba da shvate da cilj zadatka nije da pogađaju tačan odgovor, već da kreiraju originalan rad. Ovo je samo jedna od brojnih mogućnosti, od nastavnika se očekuje da osmisli i druge. I za učenike nacionalnih manjina, koji treba da upoznaju sopstveno umetničko nasleđe, veoma je važno da ne budu opterećeni suvoparnim izlaganjem i zahtevom da memorišu podatke ili analiziraju delo. U prvom ciklusu se sva umetnička dela i spomenici kulture koriste kao motivacija

za stvaralački rad, a učenici će lakše upamtiti umetnike i njihova dela, ako se sa tim delima povežu kroz neku zanimljivu aktivnost ili zadatak.

Sporazumevanje

U ovoj celini su predloženi sadržaji koji se odnose na čitanje (razumevanje) informacija, u prvom redu vizuelnih, odnosno slike u najširem značenju (reklame, ilustracije u udžbenicima i dečjim časopisima, izrazi lica...) i različite načine sporazumevanja. Nastavnik bira aktivnosti i sadržaje, vodeći računa o tome da će se učenici kontinuirano osposobljavati za čitanje vizuelnih informacija, od prvog razreda do kraja osnovne škole. U prvom razredu učenici treba da steknu svest o tome da se razne (i važne) poruke ne prenose samo govorom i rečenicom, već i zvukom (na primer, školsko zvono), bojom (semafor), složenim slikama, muzikom, mimikom, gestom... Složene priče u slikama (strip, crtani film) tumače se na integrisanim časovima predmeta *likovna kultura* i *srpski jezik*, odnosno maternji jezik. Kada je reč o grafičkim znacima (slovo, cifra, nota) korisno je zadati učenicima da ukrašavaju odabrani znak. Na taj način se uvode u kaligrafiju i pojmove koje će bliže upoznati u starijim razredima. Aktivnosti vezane za tradiciju i ukrašavanje smišlja nastavnik, u zavisnosti od praznika/svečanosti. Igra Ledena kraljica, kao i pantomima su pogodan uvod u performans, koji će se raditi i u narednim razredima. Nije poželjno da se neverbalno sporazumevanje zameni drugim aktivnostima (na primer, oblikovanjem scenografije za školsku priredbu ili za lutkarsko pozorište), zato što su ove aktivnosti važne za razvoj, a pomažu da se povučeni učenici aktiviraju. Neverbalno izražavanje može da se uči na integrisanim časovima predmeta *likovna kultura* i *fizičko i zdravstveno vaspitanje* (jedna od brojnih aktivnosti je oblikovanje slova i brojeva telom).

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU LIKOVNA KULTURA U NASTAVI NA MAĐARSKOM JEZIKU

Sanduk sa motivima lale;

Tulipános láda;

Kuće sa karakterističnom fasadom u obliku Sunca na obali Tise;

A napsugaras oromzatú házak a Tisza mentén;

Drveni ambar;

Ácsolt hambár;

Zidana štala okruglog oblika (Bečej);

Épített kerekől (Becse);

Ambar (fasada u stilu baroka na području Šajkaša - Budisava, Kać, Žabalj);

Góré (barokk oromzatú góré a Sajkás-vidéken - Budiszava, Káty, Zsablya)

Etno kuće u Ruskom Selu, Bezdanu i Budisavi.

Tájházak: kisoroszi, budiszavai, bezdáni.

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU LIKOVNA KULTURA U NASTAVI NA SLOVAČKOM JEZIKU

Tema: OBLIKOVANJE

Sadržaj

Pravljenje dečjih igračaka kojima je u osnovi deo tradicionalne narodne nošnje ili obeležavanje narodnih običaja

Naziv predmeta **MUZIČKA KULTURA**

Cilj Učenje predmeta *muzička kultura* je da kod učenika razvije interesovanje i ljubav prema muzici kroz individualno i kolektivno muzičko iskustvo kojim se podstiče razvijanje kreativnosti, estetskog senzibiliteta i duha zajedništva, kao i odgovornog odnosa prema očuvanju muzičkog nasleđa i kulture svoga i drugih naroda.

Razred **prvi**

Godišnji fond časova **36 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST /TEMA	SADRŽAJI
- objasni svojim rečima utiske o slušanom delu, osobine tona, doživljaj preglasne muzike i njenog uticaja na telo i zašto je tišina važna; - razlikuje odabrane zvukove i tonove, pevanje/sviranje; hor/jedan pevač/grupa pevača; orkestar/jedan svirač/grupa svirača, boju različitih pevačkih glasova i instrumenata i muzičke izražajne elemente; - prepozna muzički početak i kraj i ponavljanje teme ili karakterističnog motiva u slušanom delu; - povezuje muzičko delo u odnosu na njemu bliske situacije, vrstu glasa i boju instrumenta sa karakterom dela; - poštuje dogovorena pravila ponašanja pri slušanju muzike; - koristi samostalno ili uz pomoć odraslih, dostupne nosioce zvuka; - izgovara u ritmu uz pokret brojalice; - peva po sluhu pesme različitog sadržaja i raspoloženja; - peva po sluhu uz pokret narodne pesme, muzičke igre; - primenjuje pravilan način pevanja i dogovorena pravila ponašanja u grupnom pevanju i sviranju; - svira po sluhu zvučne onomatopeje i ilustracije, ritmičku pratnju uz brojalice i pesme, jednostavne aranžmane, sviračke deonice u muzičkim igrama; - povezuje početne tonove pesama-modela i jednostavnih namenskih pesama sa bojama, ritam sa grafičkim prikazom; - objašnjava svojim rečima doživljaj svog i tuđeg izvođenja; - učestvuje u školskim priredbama i manifestacijama; - napravi dečje ritmičke instrumente;	SLUŠANJE MUZIKE	Umetnička muzika u crtanim i animiranim filmovima. Odnos zvuk - lik, muzika - radnja. Kompozicije koje ilustruju različita osećanja. Zvuk i ton (izvori). Zvuci tela (puls, kucanje srca, disanje...). Zvuci iz prirode i okruženja. Zvučni znak (školsko zvono, automobilska sirena...). Ton: boja (različiti glasovi i instrumenti), trajanje (kratak - dug), jačina (glasan - tih), visina (visok - dubok). Tišina i odsustvo zvuka. Kompozicije koje ilustruju različite boje ljudskog glasa i instrumenata. Muzički dijalog (hor, glas i hor, glas i instrument, dva glasa, dva instrumenta, jedan svirač, grupa svirača, orkestar). Različiti žanrovi vezani za situacije značajne za učenike (praznici, priredbe, svečanosti, rođendani, venčanja, novogodišnje i božićne pesme...). Muzička priča. Karakter dela i elementi muzičke izražajnosti (uslovljenost). Muzički bonton. Muzika i zdravlje. Nosioci zvuka (ce-de plejer, em pe 3 plejer, računar...).
	IZVOĐENJE MUZIKE	Izgovor brojalice u ritmu uz pokret - pljeskanje, pucketanje prstima, koračanje, dlanom o nadlanicu, udarom o klupu. Zvučne onomatopeje i ilustracije. Držanje tela i disanje - pravilan način pevanja. Pravilna dikcija - izgovaranje brzalica i brojalica. Pevanje pesama po sluhu različitog sadržaja i karaktera. Pevanje pesama uz pokret - pesme uz igru i narodne pesme. Pevanje modela i namenskih pesama i povezivanje njihovih početnih tonova uz boju (do-zeleno, re-braon, mi-žuto, fa-plavo i sol-crveno). Dečji ritmički instrumenti i načini sviranja na njima. Sviranje po sluhu pratnje uz brojalice i pesme - puls, ritam, grupisanje udara. Pevanje i izvođenje muzičkih igara uz sviranje na dečjim instrumentima - pesme uz igru, didaktičke igre, muzičke dramatizacije. Sviranje instrumentalnih aranžmana na dečjim ritmičkim instrumentima i na alternativnim izvorima zvuka. Sviranje grafički predstavljenog ritma. Muzički bonton.

- stvara zvučne efekte, pokrete uz muziku, manju ritmičku celinu pomoću različitih izvora zvuka, ritmičku pratnju za brojalice, pesme i muzičke igre pomoću različitih izvora zvuka, muzičko pitanje i odgovor na ritmičkim udaraljka, jednostavnu melodiju na kraći zadati tekst; - izabere prema literarnom sadržaju odgovarajući muzički sadržaj.	MUZIČKO STVARALAŠTVO	Izrada dečjih ritmičkih instrumenata od različitih materijala. Stvaranje zvukova iz neposredne okoline i prirode spontanom ili dogovorenim improvizacijom. Kreiranje sopstvenih pokreta uz muziku koja se izvodi ili sluša. Stvaranje zvučnih efekata i jednostavne ritmičke pratnje koristeći različite izvore zvuka. Biranje instrumenata na osnovu zvuka i stvaranje jednostavne ritmičke pratnje uz brojalice, pesme i muzičke igre. Stvaranje manjih ritmičkih celina na osnovu muzičkog iskustva - izgovorom u ritmu, različitim pokretima, predmetima i dečjim ritmičkim instrumentima. Stvaranje muzičkih pitanja i odgovora na dečjim ritmičkim instrumentima u dijalogu. Stvaranje jednostavne melodije na kraći tekst. Biranje poznatih muzičkih sadržaja, zvučnih onomatopeja i ilustracija za stvaranje zvučne priče - praćenje literarnog teksta.

Ključni pojmovi: ton, pokret, melodija, ritam i izvođenje.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Priroda same muzike, pa i predmeta *muzička kultura* ukazuje na stalno prožimanje i sadejstvo svih oblasti i tematskih jedinica koje su predviđene nastavnim programom. Nijedna oblast se ne može izučavati izolovano od druge i biti sama sebi cilj, a da se istovremeno ne razgovara o svim drugim aspektima muzike. Muziku od početka treba povezivati sa što više događaja u životu deteta.

Nastava je usmerena na ostvarivanje ishoda i daje prednost iskustvenom učenju u okviru kojeg učenici razvijaju lični odnos prema muzici, a postepena racionalizacija iskustva vremenom postaje teorijski okvir. Iskustveno učenje u okviru ovog predmeta podrazumeva aktivno slušanje muzike, lično muzičko izražavanje učenika kroz izvođenje muzike i muzičko stvaralaštvo.

Paralelno odvijanje različitih muzičkih aktivnosti podstiče finu mentalnu kombinatoriku, dragocenu za razvijanje ukupnog mentalnog i psiho-motornog potencijala učenika, kao i odličnu osnovu za integraciju sa drugim predmetima.

Ishodi predstavljaju muzičke, opažajne i sazajne aktivnosti učenika. Muzičke aktivnosti su govor u ritmu, pevanje, sviranje, pokret uz muziku, slušanje muzike i vidovi stvaralaštva. Preporučeni **muzički sadržaji** (brojalice, pesme, ritmički aranžmani, kompozicije za slušanje muzike) ostavljaju prostor za izbor drugih sadržaja u skladu sa mogućnostima učenika i inventivnošću nastavnika. Da bi postigao očekivane ishode vaspitno-obrazovnog procesa, nastavnik realizuje nastavu koristeći glas, pokret i muzičke instrumente. Korelacija između predmeta može biti polazište za brojne aktivnosti u kojima učenici mogu biti učesnici kao istraživači, kreatori i izvođači. Kod učenika treba razvijati duh zajedništva kroz rad u grupama i u odeljenju, kao i komunikacijske veštine u cilju prenošenja i razmene iskustava i znanja.

U okviru same organizacije časa preovlađuje aktivnost kojom treba da se savlada novi muzički sadržaj, ali je ona uvek u kombinaciji sa drugim muzičkim aktivnostima. Polazi se od centralne teme (npr. naziva pesme koja se uči, ili kompoziciji koja se sluša). Proces učenja uvek polazi od što kvalitetnijeg izbora muzičkih primera. Specifičnost predmeta se ogleda u tome da se muzičke aktivnosti odvijaju paralelno ili jedna muzička aktivnost logički vodi ka drugoj. Na primer, izvođenje brojalice uz pokret vodi ka sviranju na dečjim ritmičkim instrumentima. Vežbe pravilnog držanja tela, disanja i govorne artikulacije prethode obnavljanju poznatih pesama, koje su opet sadržajno i/ili muzički slične onoj koju će učiti. Uz pesmu ili brojalicu može se svirati ritmička pratnja. Slušanje muzike može se kombinovati sa svim drugim aktivnostima.

Najvažniji pokretač nastave treba da bude princip motivacije i inkluzivnosti u podsticanju maksimalnog učešća u muzičkom doživljaju kao i razvijanju potencijala za muzičko izražavanje.

Nastava muzičke kulture ostvaruje se kroz sledeće oblasti:

- Slušanje muzike,
- Izvođenje muzike,
- Muzičko stvaralaštvo.

SLUŠANJE MUZIKE

Slušanje muzike je aktivan psihički proces koji podrazumeva emocionalni doživljaj, bogat telesni doživljaj i misaonu aktivnost. Cilj nastavnog procesa u oblasti slušanja muzike je da kod učenika razvije kapacit pažnje i sposobnost aktivnog slušanja (sa zadatkom) čime se razvija i muzička memorija, te ne treba insistirati na pamćenju, a pogotovo ne na proveru slušanih dela. Ukoliko nastavnik u vezi sa slušanim delom, obezbedi kvalitetno iskustvo učeniku učenik će se sam vratiti na to delo i vremenom biti u stanju da ga prepozna. Zato je od velike važnosti priprema nastavnika za ovu aktivnost u okviru koje učenicima treba da se ukaže na relevantne izražajne elemente kojima je ostvaren muzički izraz.

Kompozicije koje se slušaju, svojim trajanjem i sadržajem treba da odgovaraju mogućnostima percepcije učenika.

Metodički pristup procesu slušanja muzike treba da bude usmeren na učeničko otkrivanje, tj. prepoznavanje izražajnih elemenata. Učenici mogu prepoznati izražajne elemente koje im je nastavnik prethodno predstavio i objasnio na način sličan zadatku koji će im potom postaviti.

Na primer:

Nastavnik odabere određenu kraću muzičku celinu (npr. *Slon - Sen-Sansa*), ispriča učenicima šta je inspirisalo kompozitora da napiše muzičko delo i povede kratak razgovor o karakteristikama ove životinje (veličina, težina, način kretanja i sl.). Nakon što su zajedno poslušali muzički primer, nastavnik treba da skrene pažnju na kompozitorov izbor određenih muzičkih izražajnih elemenata u vezi sa karakteristikama životinje o kojima su prethodno pričali (veza između tempa kompozicije i izbora instrumenta i slona kao životinje; način na koji se melodija kreće i utisak o slonu...). Važno je da pri svakom obraćanju pažnje na pojedini izražajni element, nastavnik pusti muzički primer i ukaže na određene karakteristike u samom muzičkom toku. Takođe je potrebno u vezi sa svakim izražajnim elementom postaviti pitanje kakav bi karakter muzike bio ukoliko bi bilo koji od ovih izražajnih elemenata bio drugačiji. Nastavnik može učenicima da (na duhoviti način) demonstrira i ovu situaciju, a sa ciljem da uvide koliko je bitno pažljivo vajanje svakog od izražajnih elemenata za celokupni muzički karakter i sam muzički doživljaj.

Ukoliko se ovakvo demonstraciono slušanje postavi pravilno, nakon nekoliko meseci, oblast slušanja muzike može da bude ostvarivana samo putem analitičkog slušanja muzike, a da se nastavnik vraća i na demonstraciono u slučajevima kada želi da predstavi neki novi izražajni element muzike.

U okviru analitičkog slušanja muzike nastavnik pre puštanja kompozicije, učenicima zadaje zadatak da prvo obrate pažnju na karakter slušanog primera i obavezno im ponudi opcije odgovora, od kojih je par netačno (omeđivanje termina), poput: "borbeni", "smireni", "razigrani" karakter. Sledeći zadatak bi bio (pre slušanja) da im usmeri pažnju na vezu između tempa i opisanog karaktera dela (opet uz ponuđenje opcije odgovora); u narednom slušanju će razmišljati o izboru instrumenta, pa melodiji itd.

Učenik treba da ima jasno formulisana uputstva na šta da usmeri pažnju prilikom slušanja kako bi mogao da prati muzički tok (poput izvođačkog sastava, tempa, načina na koji je melodija izvajana, specifičnih ritmičkih karakteristika, ponavljanje i promena i sl.). Postepeno, ovi elementi muzičkog toka postaju "konstanta" u procesu učeničke percepcije/percepcije pa nastavnik može da proširuje opažajni kapacitet kod učenika usmeravajući njihovu pažnju pre slušanja na relevantne specifičnosti muzičkog dela.

Ovako postavljeno slušanje muzike, koje podstiče razvoj muzičke pažnje, sposobnost praćenja muzičkog toka sa razumevanjem i upoznavanje sa izražajnim elementima, koji su u službi iskazivanja 'muzičke poruke' ili komunikacije, od suštinske je važnosti i za muzičko izvođenje i muzičko stvaralaštvo.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE

Himne

Svetosavska himna

Državna himna

Školska himna

Narodne pesme

Ersko kolo

Vasino kolo

Kopa cura vinograd

Sinoć kad je pao mrak

Kad te vidim na sokaku - starogradska

Oj Badnjače, Badnjače

Čarobna frula - Bora Dugić

Pesme za decu

Kako se prelazi ulica - Branko Milićević
Sedmica - Minja Subota
Ivin voz - Vlada i Gile
Al je lep ovaj svet - Stevan St. Mokranjac i Aleksandar Korać
Učimo da brojimo - Branko Milićević
Slon lepotan Dondolan - Dragan Laković
Bubamara - Nikola Vukomanović
Zakleo se bumbar - Mirko Šouc
Strašan lav - S. Barić
Usporite pored škole - hor Čarolija
Pažljivko - hor Čarolija
Drugarstvo - Dragan Laković
Sve je pošlo naopačke - Miodrag Ilić-Beli
Januarske zvezde - Miodrag Ilić-Beli
Uspavanka za Aćima - Miodrag Ilić-Beli
Uspavanka - Branko Milićević
Najlepša mama na svetu - Aleksandar Korać
Proleće u šumi - dečja pesma iz Finske
Kad si srećan - dečja pesma
Deca su ukras sveta - Minja Subota
Leptiriću šareniću - dečja pesma
Išli smo u Afriku - Minja Subota
Nek svud ljubav sja - dečja pesma iz Belgije

Domaći kompozitori

Medvedova ženidba - L. Dimitrijević
Smejlica - Dejan Despić
U Budimu gradu - Stevan St. Mokranjac
Pesma o odjeku - Miodrag Ilić-Beli

Strani kompozitori

Skercando - Karl Orf
Radecki marš - Johan Štraus
Humoreska - Antonjin Dvoržak
Bumbarov let - Nikolaj Rimski-Korsakov
Karneval životinja (Slon, Kenguri, Kavez za ptice, Kokoške i petlovi) - Kamij Sen-Sans
Valcer, op. 69 br. 2 - Frederik Šopen
Uspavanka - Johanes Brams
Krcko Orašić (Kineski ples, Igra šećerne vile) - Čajkovski
Abeceda - Volfgang A. Mocart
Pčelica - Franc Šubert
Menuet, Ge-dur - Bah
Dok mesec sja - Žan Batist Lili
Zvončići - Džejms Pjerpont

IZVOĐENJE MUZIKE

Svaki aspekt izvođenja muzike ima neposredan i dragocen uticaj na razvoj učenika. Izvođenjem muzike aktivira se veliki broj kognitivnih radnji, razvija dugoročno pamćenje, osetljivost za druge učesnike u muzičkom događaju (tzv. timski rad, tolerancija) i fine motoričke radnje. Posebnu pažnju treba usmeriti na spontane pokrete kao odgovor na muziku.

Kroz izvođenje muzike, a u okviru individualnih mogućnosti učenika, podstiče se i razvijanje ličnog stila izražavanja. Cilj nastavnog procesa u oblasti izvođenja muzike je podsticanje učenika da se muzički izražavaju i da istražuju načine koji su njima svojstveni. Merilo uspeha je učešće i motivisanost učenika.

Pevanje

Glavni kriterijum za izbor pesama je kvalitet muzičkog dela kao i primerenost uzrastu učenika u odnosu na tematiku, ritam, artikulaciju melodijskih skokova i sl. Pri izboru pesama za pevanje, nastavnik uvek treba da ima u vidu i glasovne mogućnosti učenika.

Pre početka pevanja potrebno je sprovesti kratke vežbe za raspevanje pri čemu posebno treba obratiti pažnju na pravilno držanje tela, pravilno disanje i dikciju.

Rad na pesmi počinje demonstracijom. Pesa se uči po delovima, a zatim spaja u celinu. Nastavnik uvek treba da insistira na izražajnom izvođenju pesme.

Jednostavni modeli i namenske pesme čiji se počeci vezuju za boje služe za stvaranje zvučnog fonda i predstavljaju osnovu za postavku muzičke pismenosti (do-zelena, re-braon, mi-žuto, fa-plavo i sol-crveno). Na ovom nivou modele treba učiti po sluhu.

U nastavi muzičke kulture poželjno je povezivati pokret i pevanje kroz izvođenje narodnih, muzičkih i didaktičkih igara.

Sviranje

Ova aktivnost se realizuje na dečjim ritmičkim i alternativnim instrumentima (telo, predmeti iz okruženja, Orfov instrumentarijum...). Nastavnik treba da ukaže na povezanost tonske boje instrumenta sa muzičkim sadržajem. Na primer: "Evo već nam tramvaj stiže - cin, cin, cin" - *triangl*, "Kesten pada, tok, tok, tok..." - *štapići*...

Primeri ritmičke pratnje mogu biti:

- izvođenje pulsa (protok osnovnih ritmičkih jedinica),
- izvođenje ritma (koji se poklapa sa govornim ritmom brojalica i pesama pa se kao takav jednostavno uči po sluhu),
- grupisanje udara - različitim pokretima i različitim izvorima zvuka se na jedan način izvodi naglašena prva u taktu, a lakšim pokretom i slabijim izvorom zvuka druga, odnosno ostale slabije naglašene u taktu. Na primer, uz brojalicu "Gusen, gusenica" udarom o klupu izvoditi prvu jedinicu a pljeskanjem drugu, i/ili instrumentima - bubnjićem prvu, a štapićima, na primer, drugu u taktu.
- onomatopeja zvučnih ilustracija - specifična mesta u tekstu pesama mogu se zvučno ilustrovati adekvatnim instrumentom ili nekim drugim predmetom ("Cin, cin, cin", "tok, tok, tok", "tras", "bum"...).

U izvođenju ritmičkih aranžmana dovoljno je odeljenje podeliti u dve grupe. Na ovom nivou ne treba zalaziti u objašnjavanje pojмова.

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE

Himne

Državna himna

Svetosavska himna

Školska himna

Narodne pesme

Na kraj sela žuta kuća

Mi idemo preko polja

Igra kolo

Ja posejah lan

Jež

Sitna je kiša padala

Božić, Božić blagi dan

Dečje pesme

Konj ima čet'ri noge - Zorislava M. Vasiljević

Petlić - Emil Glavnik

Zec kopa repu - Zorislava M. Vasiljević

Pekarčić - Lj. Škarica

Ježeva uspavanka - Nikola Vukomanović

Saobraćajac - Nadežda Hiba

Rođendanska pesma - nepoznati autor

Avanture maloga Ju Ju - Petar Bergamo

Au, što je škola zgodna - Minja Subota
Nije lako bubamarcu - Arsen Dedić
Brate Ivo - nepoznati autor
Bukvarci - Božidar Stančić
Uskršnja pesma - Svetlana Milić
Ivin voz - Aleksandar Korać
Zvuk i ton - Zorislava M. Vasiljević
Telefonijada - Jovan Adamov
Deda Mraze, ne skreći sa staze - Aleksandar Korać
Prvi sneg - Božidar Stančić
Pada snežak - Stanko Korunović

Muzičke igre

Ribar - Vladimir Tomerlin
Ide maca pored tebe - Zorislava M. Vasiljević
Zec i repa - Zorislava M. Vasiljević
Pesma u kolu - slovačka narodna pesma
Berem, berem grožđe
Vasino kolo
Medved bere jagode
Kolariću paniću
Pliva patka preko Save
Dunje ranke

Brojalice

Mačka
Išo meda u dućan
Leptir i cvet
Dva se petla pobiše
Eci peci pec
En ten tini
Ko ko ko ko da
Lastavica
Bumbari
Dečak i ptica

Sviranje na dečjim instrumentima

Ide mali meca - D. Marković
Pada Snežak - Staniša Korunović
En ten tini
Boc, boc iglicama
Na kraj sela žuta kuća
Pliva patka preko Save
Pišem, pišem petnaest
Magarac i kukavica

Modeli

Dobro jutro, dobar dan - Tatjana Drobni
Resavo, vodo ladna
Mi idemo preko polja
Fabrika bombona - Mirjana Živković
Sol mi daj

MUZIČKO STVARALAŠTVO

Dečje muzičko stvaralaštvo predstavlja viši stepen aktiviranja muzičkih sposobnosti koje se stiču u svim muzičkim aktivnostima, a rezultat su kreativnog odnosa prema muzici. Ono podstiče muzičku fantaziju, oblikuje stvaralačko mišljenje, produbljuje interesovanja i doprinosi trajnijem usvajanju i pamćenju muzičkih reproduktivnih i stvaralačkih aktivnosti i znanja.

Nastavnik treba da podstiče učenike da improvizuju i istražuju načine na koji mogu da izraze kroz muziku sopstvenu inspiraciju.

Stvaralaštvo može biti zastupljeno kroz:

- improvizaciju igre/pokreta na određenu muziku,
- izradu dečjih ritmičkih instrumenata od različitih materijala,
- muzičke improvizacije,
- muzička pitanja i odgovore,
- komponovanje melodije na zadati tekst,
- ilustraciju doživljaja muzike,
- odabir poznatog muzičkog u odnosu na literarni sadržaj.

MUZIČKI BONTON

Muzički bonton čine pravila prihvatljivog ponašanja u različitim situacijama u domenu muzičke kulture. Nastavnik treba da iskoristi svaku priliku u toku slušanja ili izvođenja, da objasni učenicima kako treba da se ponašaju, zašto i šta se od njih očekuje. Da bi učenici trajnije prihvatili i savladali ova pravila kada je u pitanju slušanje muzike, preporučljivo je da ih nastavnik odvede na neki koncert (npr. muzička škola), gde će im u kontaktu sa živom muzikom sve biti mnogo lakše da razumeju. Neka pravila (tišina, aplauz pri izlasku izvođača na binu i pri završetku koncerta) učenici mogu samostalno primeniti a neka (izostanak aplauza između stavova muzičkog dela) mogu primeniti uz pomoć nastavnika. Kod izvođenja muzike, pravila ponašanja se mogu najlakše objasniti u realizaciji grupnog izvođenja a naročito hora (međusobno slušanje izvođača, muzički dijalog, odsustvo pričanja...)

UTICAJ MUZIKE NA ZDRAVLJE

Kvalitetna nastava muzičke kulture podrazumeva i potrebu da se u savremenim uslovima i organizaciji života (prisustvo buke i tendencija njenog povećanja) učenicima skrene pažnja na štetan uticaj preglasne muzike na zdravlje, fiziološki i psihološki odgovor, odnosno reakciju organizma na takvu muziku i direktnu refleksiju na kvalitet muzičkog dela koje se sluša.

PROCES VREDNOVANJA

Nastavnik treba da motiviše učenika na dalji razvoj, tako da učenik oseti da je kroz proces vrednovanja viđen i podržan, kao i da ima orijentaciju gde se nalazi u procesu razvoja u okviru muzike i muzičkog izražavanja. Važno je uključiti samog učenika u ovaj proces u smislu dijaloga i uzajamnog razumevanja, u vezi sa tim šta učenik oseća kao prepreke (voljne i nevoljne) u svom razvoju, kao i na koje načine se, *iz učenikove perspektive*, one mogu prebroditi.

U procesu vrednovanja rezultata učenja nastavnik treba da bude fokusiran na učeničku motivaciju i stavove u odnosu na izvođenje i stvaralaštvo, sposobnost koncentracije, kvalitet percepcije/apercepcije i način razmišljanja prilikom slušanja.

Kada je u pitanju vrednovanje oblasti Muzičko izvođenje i stvaralaštvo, učenička postignuća treba vrednovati u smislu izražajnog i stvaralačkog angažovanja učenika, a ne prema kvalitetu nastalog dela, jer su i najskromnije muzičke improvizacije, kreativno razmišljanje i stvaranje, pedagoški opravdane.

Uzimajući u obzir cilj predmeta, neophodno je imati na umu da se okvir vrednovanja procesa i rezultata učenja odvija najviše u učeničkom živom kontaktu sa muzikom, tj. izvođenju i stvaralaštvu, a takođe i slušanju muzike.

Teoretsko znanje treba da ima svoju primenu i funkciju u učeničkom izražavanju kroz muziku i u kontaktu sa muzikom. Kako proces učenja u okviru svakog časa treba da obuhvati sve oblasti, posmatranje učenika u živom kontaktu sa muzikom je istovremeno pokazatelj kvaliteta procesa učenja, kao i idealna scena za vrednovanje ostvarenosti ishoda. Sumativno vrednovanje treba da bude osmišljeno kroz zadatke i aktivnosti koje zahtevaju kreativnu primenu znanja. Diktate ne treba praktikovati, ni zadavati.

U smislu aktivnosti, postignuća učenika treba proceniti na osnovu učenikovog kontakta sa muzikom i to:

1. doprinos učenika za vreme grupnog rada,
2. izrada kreativnih zadataka na određenu temu,
3. rad na projektu (učenik daje rešenje za neki problem i odgovara na konkretne potrebe),
4. specifične veštine.
5. način razmišljanja i stavovi

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU MUZIČKA KULTURA U NASTAVI
NA MAĐARSKOM JEZIKU

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE ILI SVIRANJE U PRVOM RAZREDU

(dopuna)

Narodne pesme

1. Harcsa van a vízbe
2. Kis kece lányom

Dečje pesme

1. Szőnyi Erzsébet: Hívogat az iskola
2. Nepoznat autor: Aki nem lép egyszerre
3. Nepoznat autor: Én kis kertem kerteltem
4. Nepoznat autor: Egy kismalac
5. Kodály Zoltán: Jön a kocsi, most érkezünk
6. Kodály-Weöres: Járjunk táncot
7. Nepoznat autor: Úszik a kácsa
8. Nepoznat autor: Ha én cica volnék
9. Nepoznat autor: Esik az eső, hajlik a vessző
10. Nepoznat autor: Hajlik a meggyfa
11. Nepoznat autor: Hová mégy, te kis nyulacska?
12. Nepoznat autor: Éliás, Tóbiás
13. Nepoznat autor: Megy a kocsi, fut a kocsi

Didaktičke igre

1. Hinta, palinta
2. Zsipp, zsupp, kenderzsupp
3. Koszorú, koszorú
4. Aki nem lép egyszerre
5. Csincsele, bombola
6. Rétes, kerekes
7. Gyertek haza ludaim
8. Gólya viszi a fiat
9. Szólj síp, szólj
10. Ég a gyertya, ég
11. Esik az eső
12. Itt a köcsög, hol a köcsög
13. Igllice, szívem, Igllice
14. Katalinka, szállj el
15. Bújj, bújj, zöld ág

Brojalice

1. Ecske, becske, bakkecske
2. Dió, rigó, mogyoró
3. Gyékén, gyákán
4. Ecc, pecc, kimehetsz
5. Esik eső, csepereg

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE U PRVOM RAZREDU

(dopuna)

Pesme za decu

1. Keresztény Béla - Weöres Sándor: Táncol a hold
2. Lakner Tamás: Reli-csiga
3. Hívogat az iskola /u izvedbi dečjeg hora/
4. Cicuskám, kelj fel /dečja pesma na klaviru/
5. Karácsonyi énekek - Kirje, kirje /Božićna pesma odsvirana na frulici/

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMU MUZIČKA KULTURA U NASTAVI NA SLOVAČKOM JEZIKU

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA SLUŠANJE

Narodna muzika

1. *Maličká som* (Mala sam) - slovačka narodna pesma
2. *Zakvitla čerešňa* (Procvetala trešnja) - slovačka narodna pesma
3. *Dnešný deň sa radujme* (Radujmo se danas) - slovačka koleda
4. *Kukulienka, kde si bola?* (Kukavice, gde si bila?) - slovačka narodna pesma

Pesme za decu

1. *Sestričky kozičky* (Sestrice koze) - V. Sarka - I. Stanislav
2. *Adam v škole nesedel* (*Spievaná abeceda*) (Adam u školi nije pazio - Pevana abeceda) - Oto Ferenc
3. *Zahrajte mi, muzikanti* (*Obrázky zo Slovenska*) (Svirajte mi, svirači - Slike iz Slovačke) - Eugen Suhonj
4. *Žabia škola* (*Deti z nášho domu*) (Žablja škola - Deca iz naše kuće) - Ladislav Burlas
5. *Tancuj, tancuj* (obrada slovačke narodne pesme) - Miroslav Raihl
6. *Jar* (Proleće) - Miroslav Raihl
7. *Bodaj by vás, vy mládenci* (obrada slovačke narodne pesme) - Jiži Laburda

IZVOĐENJE MUZIKE

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE

Narodne pesme

1. *Maličká som* (Mala sam) - slovačka narodna pesma
2. *Anička maličká* - slovačka narodna pesma
3. *Kukulienka, kde si bola?* (Kukavice, gde si bila?) - slovačka narodna pesma
4. *Povedzte nám, pastierkovia* (Kažite nam, pastirići) - slovačka koleda

Dečje pesme

1. *Kde si, jeseň?* (Gde si, jesen?) - O. Francisci - V. Janusova
2. *Muzikanti* (Svirači) - Emil Hula
3. *Čo deťom k šťastiu treba* (Šta deci za sreću treba) - Alojz Čobej
4. *Padá, padá sneh* (Pada, pada sneg) - Nepoznat autor
5. *Žabiaškola* (Žablja škola) - Ladislav Burlas - O. Navratilova
6. *Karneval* (Karneval) - Alojz Čobej
8. *Mamičke* (Mami) - O. Francisci - E. Rijačkova
9. *Na dvore* (Na dvorištu) - Emil Hula
10. *Už ideme na prázdniny* (Idemo na raspust) - Štefan Kantor
11. *Sestričky kozičky* (Sestrice koze) - V. Sarka - I. Stanislav

Muzičke igre

1. *Pomaly sa hýbe vlak* (Polagano kreće voz)
2. *Malý kameň v kruhu beží* (Mali kamen ide u krugu)
3. *Kto to spí pod bukom?* (Ko to spava ispod bukve?)
4. *Na koho si to dievčatko zavolá* (Koga će to devojčce da izabere)

Brojalice

1. *Padá dáždik* (Pada kišica)

Sviranje na dečjim instrumentima

1. *Skáče lopta hore-dolu* (Skače lopta gore-dole)
2. *Tancuj z nohy na nohu* (Igraj s jedne noge na drugu)
3. *Skáče žaba po blate* (Skače žaba po blatu)

DODATNI SADRŽAJI PROGRAMA MUZIČKA KULTURA U NASTAVI
NA HRVATSKOM JEZIKU

Preporučene kompozicije za pjevanje u 1. razredu:

Narodne pesme

- Spavaj mali Božiću
- Zec Boga moli - kraljička pjesma
- Pjevala je ptica kos

Dečje pesme

- Visibaba - V. Astrardžieva
- Rođendanska pjesma
- Sveti Niko - L. Kosinović - M. Pleisler
- Avanture maloga Juju - P. Bergamo - Ž. Roje
- Dok mjesec sja - Ž. B. Lili
- Na kiši - S. P. Korunović
- Novogodišnja pjesma - P. Stupel
- Čestitka majčici - J. Kaplan

Didaktičke igre

- Berem, berem grožđe
- Kako se što radi
- Faljen Isus gazdarice

Preporučene kompozicije za slušanje u 1. razredu:

Himne

- Lijepa naša domovino - državna himna Republike Hrvatske

Narodna muzika

- Kolo vodi Vasa
- Djeteše nam se rodilo

Pesme za decu

- Zvončići

Domaći kompozitori

- Dom - J. Gotovac

Naziv predmeta **FIZIČKO I ZDRAVSTVENO VASPITANJE**

Cilj **Cilj** učenja predmeta *fizičko i zdravstveno vaspitanje* je da učenik unapređuje fizičke sposobnosti, motoričke veštine i znanja iz oblasti fizičke i zdravstvene kulture, radi očuvanja zdravlja i primene pravilnog i redovnog fizičkog vežbanja u savremenim uslovima života i rada.

Razred **prvi**

Godišnji fond časova **108 časova**

ISHODI Po završetku razreda učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI	
- primeni jednostavne, dvostavne opštepripreme vežbe (vežbe oblikovanja); - pravilno izvede vežbe, raznovrsna prirodna i izvedena kretanja; - kombinuje i koristi usvojene motoričke veštine u igri i u svakodnevnom životu; - održava ravnotežu u različitim kretanjima; - razlikuje pravilno od nepravilnog držanja tela i pravilno drži telo; - primenjuje pravilnu tehniku disanja prilikom vežbanja; - izvede kretanja, vežbe i kratke sastave uz muzičku pratnju; - igra dečji i narodni ples; - koristi osnovnu terminologiju vežbanja; - poštuje pravila ponašanja na prostorima za vežbanje; - poštuje mere bezbednosti tokom vežbanja; - odgovorno se odnosi prema objektima, spravama i rekvizitima u prostorima za vežbanje; - poštuje pravila igre; - navija fer i bodri učesnike u igri; - prihvati sopstvenu pobjedu i poraz; - uredno odlaže svoje stvari pre i nakon vežbanja; - navede delove svoga tela i prepozna njihovu ulogu; - uoči promenu u rastu kod sebe i drugih; - uoči razliku između zdravog i bolesnog stanja; - primenjuje zdravstveno-higijenske mere pre, u toku i nakon vežbanja; - održava ličnu higijenu; - učestvuje u održavanju prostora u kome živi i boravi; - shvati značaj korišćenja voća u ishrani; - pravilno se ponaša za stolom.	FIZIČKE SPOSOBNOSTI	Vežbe za razvoj snage. Vežbe za razvoj pokretljivosti. Vežbe za razvoj izdržljivosti. Vežbe za razvoj brzine. Vežbe za razvoj koordinacije.	
	MOTORIČKE VEŠTINE	Hodanje i trčanje	Hodanje: - kratkim koracima, - dugim koracima, - u različitom ritmu, - hodanje sa rekvizitom, - hodanje sa promenom, pravca i smera. Tehnika trčanja: - trčanje preko prepreka, - trčanje sa promenom pravca i smera, - brzo trčanje 20 m sa startom iz različitih početnih položaja, - igre sa korišćenjem naučenih oblika hodanja i trčanja.
		Skakanja i preskakanja	Poskoci u mestu. Poskoci u kretanju. Skakanja udalj. Skakanja uvis. Preskakanje duge vijače. Vežbe skakanja i preskakanja upotrebom rukama. Igre uz korišćenje različitih oblika skakanja i preskakanja.
	Bacanja i hvatanja	Bacanje loptice iz mesta u daljinu i u cilj. Bacanje loptice iz kretanja. Bacanje lopte uvis. Vođenje lopte. Dodavanje lopte. Igre sa vođenjem, dodavanjem lopte i gađanjem u cilj.	
Puzanja, višenja, upori i penjanja	Puzanja na tlu. Penjanja. Provlačenja. Vis ležeći opruženo. Pomicanja ulevo i udesno u visu ležećem i visu slobodnom. Upori.		

		Vežbe na tlu Osnovni sadržaji Osnovni stavovi i položaji. Povaljka na leđima. Stav na lopaticama (sveća). Kolut napred iz čučnja u čučanj. Povaljka na stomaku. Sastav od naučenih elemenata. Igre sa usvojenim vežbama. Prošireni sadržaji Kolut nazad iz čučnja u čučanj, niz kosu površinu. Odeljenjsko takmičenje sa zadatom kombinacijom vežbi.
		Vežbe ravnoteže Hodanje po liniji. Hodanje po švedskoj klupi. Lagano trčanje na švedskoj klupi ili niskoj gredi. Kratak sastav na liniji obeleženoj na tlu, švedskoj klupi i niskoj gredi.
		Vežbe sa rekvizitima Vežbe oblikovanja sa rekvizitima. Trčanja, poskoci i skokovi uz korišćenje rekvizita. Dizanje i nošenje predmeta i rekvizita na različite načine. Elementarne igre sa rekvizitima. Igre sa lastišom.
		Ples i Ritimika Hodanje i trčanje sa promenom ritma, tempa i dinamike uz pljesak i uz muzičku pratnju. Galop napred. Dečiji poskok. Njihanje i kruženje vijačom ili trakom. Sunožni skokovi kroz vijaču sa obrtanjem napred. Narodno kolo po izboru.
		Poligoni Kombinovani poligon od usvojenih veština (vežbi).
	FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA	Kultura vežbanja i igranja Osnovni termini u vežbanju. Vežbam bezbedno. Čuvam svoje i tuđe stvari. Pravila elementarnih igara. Nekad izgubim, a nekada. pobedim. Navijam fer.
		Zdravstveno vaspitanje Upoznaj svoje telo. Rastemo. Vidim, čujem, osećam. Moje zdravlje. Ko sve brine o mom zdravlju. Lična higijena. Higijena prostora u kome živim. Higijena prostora u kome vežbam. Životne namirnice i pravilna ishrana. Zajedno za stolom.

Ključni pojmovi: vaspitanje, fizičko vežbanje, igra, zdravlje i kultura.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program predmeta *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* sastoji se od tri predmetne oblasti:

- fizička sposobnost,
- motorička veština,
- fizička i zdravstvena kultura.

Program prvog razreda baziran je na kontinuitetu usvojenih znanja, veština, stavova i vrednosti iz predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

ORGANIZACIONI OBLICI RADA

Organizacioni oblici rada koji omogućavaju ostvarivanje planiranih ishoda su redovna nastava i vannastavne aktivnosti.

Plan i program vannastavnih aktivnosti predlaže Odeljensko veće prvog razreda i sastavni je deo godišnjeg plana rada škole i školskog programa. U okviru njih postoje sledeći oblici rada:

- sportsko-rekreativne aktivnosti,
- nedelja školskog sporta,
- aktivnosti u prirodi (kros, sportski dan, izleti, zimovanje, letovanje...),
- školska takmičenja,
- korektivno-pedagoški rad.

Časovi fizičkog i zdravstvenog vaspitanja

FIZIČKE SPOSOBNOSTI

Na svim časovima kao i na drugim organizacionim oblicima rada, poseban akcenat se stavlja na:

- razvijanje fizičkih sposobnosti koje se kontinuirano realizuje u pripremnom delu časa. Deo glavne faze koristi se za razvoj osnovnih fizičkih sposobnosti uzimajući u obzir uticaj koji nastavna tema ima na njihov razvoj. Metode i oblici rada biraju se u skladu sa potrebama i mogućnostima učenika i materijalno-tehničkim uslovima za rad;
- podsticanje učenika na samostalno vežbanje;
- učvršćivanje pravilnog držanja tela.

MOTORIČKE VEŠTINE

Usvajanje motoričkih veština, ostvaruje se kroz primenu osnovnih i proširenih programskih sadržaja primenjujući osnovne didaktičko-metodičke principe i metode rada neophodne za dostizanje postavljenih ishoda.

Usvojene motoričke veštine treba da omoguće učenicima njihovu primenu u svakodnevnim i specifičnim životnim situacijama.

Učenicima koji nisu u stanju da usvoje neke od sadržaja, zadaju se slična ali lakša vežbanja od predviđenih ili predvežbe.

Ukoliko učenik ne dostigne predviđeni ishod, ostavlja se mogućnost da isti dostigne u narednom periodu.

Usavaršavanje nekih motoričkih zadataka je kontinuirani proces bez obzira na sadržaje programa (tehnika hodanja, trčanja, primena naučene igre itd.).

U radu sa naprednijim učenicima realizuju se prošireni sadržaji. Kroz proces realizacije programa neophodno je pratiti sposobnosti učenika za različite fizičke aktivnosti.

FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA

Ova nastavna oblast realizuje se kroz sve organizacione oblike rada, nastavne oblasti i teme uz praktičan rad. Dostizanjem ishoda ove nastavne oblasti, učenici stiču znanja, veštine, stavove i vrednosti o vežbanju (osnovnim pojmovima o vežbi, kako se neko vežbanje izvodi i čemu konkretna vežba i vežbanje služi), fizičkom vaspitanju, sportu i zdravlju.

Osnovne informacije o vežbanju i zdravlju prenose se neposredno pre, tokom i nakon vežbanja na času.

Ova nastavna oblast obuhvata: formiranje pravilnog odnosa prema fizičkom vežbanju i zdravlju; razvijanje i negovanje drugarstva; prepoznavanje negativnih oblika ponašanja u igri i dr.

Pored navedenog u ovoj oblasti potrebno je raditi na: negovanju patriotskih vrednosti (narodne tradicije i multikulturalnosti); formiranju pravilnog odnosa prema različitostima, čuvanju lične i školske imovine, negovanju društvenih vrednosti itd.

Sportsko-rekreativne aktivnosti

Realizuju se prema interesovanju učenika. Sačinjava se poseban program pri čemu se uzimaju u obzir materijalni i prostorni uslovi rada, uzrasne karakteristike i sposobnosti učenika.

Nedelja školskog sporta

Radi razvoja i praktikovanja zdravog načina života, razvoja svesti o važnosti sopstvenog zdravlja i bezbednosti, o potrebi negovanja i razvoja fizičkih sposobnosti, kao i prevencije nasilja, narkomanije, maloletničke delinkvencije, škola u okviru Školskog programa realizuje nedelju školskog sporta.

Nedelja školskog sporta obuhvata:

- fizičke aktivnosti prilagođene uzrastu i mogućnostima učenika;
- kulturne manifestacije sa ciljem promocije fizičkog vežbanja, sporta i zdravlja (likovne i druge izložbe, folklor, ples, muzičko-sportske radionice...);
- đачke radionice (o zdravlju, fizičkom vežbanju, sportu i dr.).

Plan i program Nedelje školskog sporta sačinjava Odeljensko veće prvog razreda zajedno sa Stručnim većem predmetnih nastavnika koji realizuju nastavu *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u drugom ciklusu, kao i drugim Stručnim većima (likovne kulture, muzičke kulture, istorije, informatike...) i stručnim saradnicima u školi, vodeći računa da i učenici, koji su oslobođeni praktičnog dela nastave *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*, budu uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

Aktivnosti u prirodi (izlet, kros, zimovanje, letovanje...)

Iz fonda radnih dana, predviđenih zajedničkim planom, škola organizuje aktivnosti u prirodi:

- izlet;
- kros se organizuje minimum jednom u toku školske godine;
- zimovanje - organizuje se za vreme zimskog raspusta (fizičke aktivnosti na snegu);
- letovanje - organizuje se za vreme letnjeg raspusta (kampovanje itd.).

Plan i program ovih aktivnosti sačinjava Odeljensko veće prvog razreda u saradnji sa Stručnim većem predmetnih nastavnika koji realizuju nastavu *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja* u drugom ciklusu.

Školska takmičenja

Škola za učenike prvog razreda organizuje i sprovodi takmičenja iz minimum jedne elementarne igre ili poligona u toku školske godine, kao integralni deo procesa fizičkog i zdravstvenog vaspitanja. Plan takmičenja donosi Odeljensko veće prvog razreda u saradnji sa Stručnim većem nastavnika *fizičkog i zdravstvenog vaspitanja*.

Učenici mogu da učestvuju i na takmičenjima u sistemu školskih sportskih takmičenja Republike Srbije, koja su u skladu sa planom i programom nastave i učenja, kao i na takmičenjima od interesa za lokalnu zajednicu.

Korektivno-pedagoški rad

Ove aktivnosti organizuju se sa učenicima koji imaju:

- poteškoće u savladavanju gradiva;
- smanjene fizičke sposobnosti;
- loše držanje tela;
- zdravstvene poteškoće koje onemogućavaju redovno pohađanje nastave.

Rad sa učenicima koji imaju loše držanje tela podrazumeva:

- uočavanje posturalnih poremećaja kod učenika;
- savetovanje učenika i roditelja;
- organizovanje dodatnog preventivnog vežbanja u trajanju od jednog školskog časa nedeljno;
- organizovanje korektivnog vežbanja u saradnji sa odgovarajućom zdravstvenom ustanovom.

Rad sa učenicima sa zdravstvenim poteškoćama organizuje se isključivo u saradnji sa lekarom specijalistom, koji određuje vrstu vežbi i stepen opterećenja, a sprovodi ih nastavnik fizičkog i zdravstvenog vaspitanja uz prisustvo nastavnika koji realizuje razrednu nastavu u odeljenju koje učenik pohađa.

OSLOBADANJE UČENIKA OD NASTAVE FIZIČKOG I ZDRAVSTVENOG VASPITANJA

Učenik može biti oslobođen samo od praktičnog dela programa nastave za određeni period, polugodište ili celu školsku godinu na osnovu preporuke izabranog lekara.

Učenik oslobođen praktičnog dela u obavezi je da prisustvuje časovima. Za rad sa oslobođenim učenicima nastavnik sačinjava poseban program rada baziran na usvajanju teorijskih i vaspitnih sadržaja u skladu sa programom i korelaciji sa sadržajima drugih predmeta.

Oslobođenim učenicima treba pružiti mogućnost da:

- prate igru i usvajaju pravila igre, na času ili vannastavnim aktivnostima,
- naprave edukativni poster ili crtež sa sportskog događaja,
- na drugi način pomažu u nastavi.

Primer ishoda za učenike oslobođene od praktičnog dela nastave:

Po završetku teme učenik će biti u stanju da:

- navede osnovna pravila elementarne igre koja se najčešće primenjuje u nastavi;
- primeni osnovna zdravstveno-higijenska pravila;
- pomogne u organizaciji aktivnosti predviđenih programom.

PLANIRANJE VASPITNO-OBRAZOVNOG RADA

Broj časova po nastavnim temama planira se na osnovu procene nastavnika, materijalno-tehničkih i prostornih uslova. Nastavne teme ili pojedini sadržaji za koje ne postoje uslovi za realizaciju mogu biti zamenjeni odgovarajućim temama ili sadržajima programa za koje postoje odgovarajući uslovi.

Nastavne teme *Vežbe na tlu* i *Vežbe ravnoteže* ostvaruju se realizacijom osnovnih i proširenih sadržaja. Osnovni sadržaji su oni koje je neophodno sprovesti u radu sa učenicima uzimajući u obzir sposobnosti učenika, materijalno-tehničke i prostorne uslove. Prošireni sadržaji su oni koje nastavnik bira i realizuje u radu sa učenicima (grupama ili pojedincima), koji su savladali osnovne sadržaje, uzimajući u obzir nivo dostignutosti ishoda, potrebe učenika i uslove za rad.

FIZIČKE SPOSOBNOSTI

Pri planiranju vežbanja u pripremnoj fazi časa, treba uzeti u obzir uticaj nastavne teme na fizičke sposobnosti učenika i primeniti vežbe čiji delovi biomehaničke strukture odgovaraju osnovnom zadatku glavne faze časa i služe za obučavanje i uvežbavanje konkretnog zadatka. Metode vežbanja koje se primenjuju u nastavi su trenazne metode (kontinuirani, ponavljajući metod), prilagođene uzrasnim karakteristikama učenika. U radu sa učenicima primenjivati diferencirane oblike rada, dozirati vežbanja u skladu sa njihovim mogućnostima i primenjivati odgovarajuću terminologiju vežbi. Vreme izvođenja vežbi i broj ponavljanja, zadaju se grupama učenika ili pojedincima u skladu sa njihovim sposobnostima, vodeći računa o postizanju što veće radne efikasnosti i optimalizaciji intenziteta rada.

Preporučeni načini rada za razvoj fizičkih sposobnosti učenika.

1. Razvoj snage:

- bez rekvizita i sa rekvizitima,
- na spravama i uz pomoć sprava.

2. Razvoj pokretljivosti:

- bez rekvizita i sa rekvizitima,
- uz korišćenje sprava,

3. Razvoj izdržljivosti:

- trčanje,
- elementarne igre,
- vežbanje uz muziku,
- ples.

4. Razvoj koordinacije:

- izvođenje koordinacionih vežbi u različitom ritmu i u promenljivim uslovima.

5. Razvoj brzine:

- jednostavne i složene kretne strukture izvoditi maksimalnim intenzitetom iz različitih početnih položaja, izazvane različitim čulnim nadražajima (start iz različitih položaja itd.),
- štafetne igre,
- izvođenje vežbi maksimalnom brzinom.

Za učenike koji iz zdravstvenih razloga izvode posebno odabrane vežbe, potrebno je obezbediti posebno mesto za vežbanje.

MOTORIČKE VEŠTINE

Hodanje i trčanje

Hodanje sa opružanjem kolena stajne noge uz pravilno držanje tela i sa radom ruku, kratkim i dugim koracima, u različitom ritmu, uz pravilno postavljanje stopala (koristiti obeležene linije na sportskim terenima); na prstima, uz uzručenje sa istezanjem tela.

Trčanje uz pravilno postavljanje stopala i pravilan rad ruku, sa podizanjem kolena (koristiti prepreke - palice i vijače poredane na jednom delu sale ili spoljnih terena), sa zabacivanjem potkolenice; brzo trčanje sa polaskom iz stajanja, ležanja, upora čučućeg i drugim načinima polaska.

Igre sa različitim oblicima hodanja i trčanja.

Skakanja i preskakanja

Poskoci u mestu: sunožnim odskokom i sunožnim doskokom sa opružanjem tela, levo-desno, napred-nazad, u doskok raznožno i ponovo sunožno; sa vijačom (sa međuposkokom i bez međuposkoka); jednonožnim odskokom i doskokom na jednu nogu, sa opružanjem tela, levo-desno, napred-nazad. Skok sunožnim odskokom pruženim telom sa okretom za 90° i sunožnim doskokom. Sunožni naskok na povišenu površinu (do visine švedske klupe), na naslagane strunjače ili gornju površinu švedskog sanduka. Skok udalj, uz pravilan zamah rukama, amortizaciju i završni položaj.

Poskoci u kretanju: posle nekoliko koraka, jednonožni poskok jednom, posle nekoliko koraka, jednonožni poskok drugom nogom i naizmenično; posle nekoliko koraka jednonožni odskok i meki sunožni doskok do počučnja ("da se ne čuje"). Ponoviti isto posle nekoliko trčećih koraka. Jednonožni naskok na povišenu površinu čeonim i bočnim zaletom (dva okvira švedskog sanduka, niska greda, kocka) i sunožni doskok na meku površinu. Skakanje preko poredanih vijača jednonožnim i sunožnim odskokom. Školica, igra "lastiša". Skokovi udalj: povezati zalet od nekoliko trčećih koraka sa jednonožnim odskokom sa obeleženog prostora (šira površina, ili linije) i doskok na meku površinu (strunjača za skok u vis, pesak).

Skokovi uvis: iz zaleta pravo jednonožnim odskokom preskočiti vijaču ili lastiš, noge pogrčiti i meko sunožno doskočiti (u grupi od tri do četiri učenika); preskočiti lastiš (postavljen po širini) sa istovremenim polaskom dva do tri učenika.

Vežbe (skakanja i preskakanja) uporom rukama: bokom pored švedske klupe, upor i sunožnim odskokom naskok u upor čučaći, isto, preskočiti klupu.

Preskakanje duge vijače koja se okreće: pojedinačno iz mesta, sa ulaskom i izlaskom prema mogućnostima učenika.

Igre uz korišćenje različitih oblika skakanja i preskakanja.

Bacanja i hvatanja

Bacanje loptice (levom i desnom rukom) iz mesta i u dalj i u cilj (okvir od švedskog sanduka, obeleženi cilj na zidu, kvadrati od vijača na rukometnom голу...). Vežbe ponoviti u hodanju i u laganom trčanju.

Bacanje lopte uvis i posle njenog odbijanja od tla, hvatanje obema rukama: uz ceo okret, posle pljeska rukama, zatvaranja očiju, čučnja, seda...; zakotrljati lotu po tlu i hvatanjem je podići obema rukama.

Vođenje lopte u mestu i u hodanju (levom i desnom rukom).

Dodavanje lopte u parovima, u mestu, sa grudi i iznad glave.

Igre sa vođenjem i dodavanjem lopte i gađanjem u cilj.

Višenja, upori i penjanja;

Puzanja po strunjači na različite načine (licem prema tlu, leđima na tlu...)

Penjanje: uz ribstol, uz mornarske lestve, čono, naizmeničnim prehvatanjem, penjanje.

Provlačenje kroz okna švedskog sanduka, klupe i rekvizita (obruč) i dr.

Penjanje i spuštanje na i sa različitih sprava.

Višenja: u visu ležećem opruženim telom, pomicanje ulevo i udesno. Pomicanja u visu slobodnom. Vis aktivni na svim spravama na kojima se vis može izvesti.

Upor aktivni na tlu i na svim spravama, na kojima se upor može izvesti.

Vežbe na tlu

Realizuju se kroz obavezne i preporučene sadržaje.

Osnovni sadržaji

Klek, usprav bez pomoći ruku; klek sunožni na strunjače, klek jednonožni, usprav; kretanje u uporu čučecem i uporu sklonjeno, licem i leđima ka tlu; iz čučnja, malim odrazom doskok prvo na ruke, a zatim na stopala u upor čučeci ("žablji poskoci"). Klek, uzručenje, zaklon.

Povaljka na leđima. Stav na lopaticama ("sveća"), grčenjem i obuhvatom kolena povaljka niz kosu površinu. Kolut napred, iz čučnja u čučanj, niz kosu površinu (na ripstolu okačene švedske klupe i prekrivene strunjačama).

Kolut napred, iz čučnja u čučanj, i iz čučnja do stava uspravno i uzručenja.

Povaljka na stomaku (ležanje na trbuhu, obuhvatiti rukama skočne zglobove - povaljka).

Kombinacija na tlu od sledećih vežbi: najmanje četiri takta vežbi oblikovanja, kolut napred do stava uspravno, okret u usponu na obe noge za 180°, čučanj, stav na lopaticama, stav uspravno i dva dečja poskoka.

Prošireni sadržaji

Kolut nazad iz čučnja u čučanj, niz kosu površinu.

Odeljenjsko takmičenje sa zadatom kombinacijom vežbi.

Vežbe ravnoteže

Hodanje po liniji napred sa pravilnim postavljanjem stopala (gimnastičkim korakom), i unazad sa opruženom upornom nogom, kraćim koracima, koracima u usponu i sa različitim položajem ruku (o bok, odručenje, uzručenje).

Hodanje po širokom delu švedske klupe: napred - odručenje; unazad sa opružanjem uporne noge, uzručenje; ustranu: iz stava spetnog, ruke o bok, hodanje koracima sa privlačenjem do stava spetnog i uzručenja, zibom počučnjem, korak ustranu - odručiti, stav spetni, uzručiti.

Lagano trčanje na prednjem delu stopala sa pravilnim držanjem tela, rukama o bok ili u odručanju (švedska klupa i niska greda).

Naučiti kombinaciju od vežbi: iz stava spetnog na početku švedske klupe, trčanje do polovine klupe, odručiti; stav: jedna noga iza druge, uzručiti, odručiti; hodanje do kraja klupe, odručiti, stav: jedna noga iza druge uzručiti; hodanje unazad do polovine klupe, jedna noga iza druge, ruke o bok; okret za 90° hodanje ustranu koracima sa privlačenjem zibom počučnjem, odručiti; na kraju grede stav spetni, uzručiti, saskok, predručiti, stav spetni, priručiti, završiti leđima prema klupi. Ako škola nema klupu ili gredu, kombinaciju naučiti na tlu, na liniji.

Vežbe sa rekvizitima

Vežbe rekvizitima koristiti prilikom savladavanja sledećih sadržaja:

Vežbe oblikovanja sa palicom, obručem, vijačom i drugim rekvizitima

Trčanja, poskoci i skokovi - vijače, palice i obruči poređani na kraćem i dužem odstojanju: preskakanje kratke i duge vijače; ritmičke vežbe; kocke: penjanje i silaženje sa kocke nagaznim korakom i sunožnim doskokom u čučanj i počučanj; sunožni naskok na kocku i doskok u čučanj i počučanj; čunjevi i obruči: vijugavo trčanje.

Dizanje i nošenje: predmeta i rekvizita (kocka, medicinka...) na različite načine; postavljanje i skupljanje predmeta i rekvizita.

Elementarne igre sa korišćenjem palica, vijača, obruča, kocki i čunjeva.

Ples i ritmika

Ritmičko hodanje i trčanje sa promenom ritma, tempa uz pljesak i odgovarajuću muzičku pratnju. Kretanja sa promenom položaja ruku, nogu i trupa. Galop napred i strance. Dečji poskok. Sačiniti sastav od naučenih elemenata uz muzičku pratnju.

Vijača: njihanje i kruženje vijačom ili trakom u bočnoj i čeonj ravni; sunožni skokovi kroz vijaču sa obrtanjem napred. Povezati ova dva elementa kao obavezni sastav.

Plesovi: "Ja posejah lan" i "Dunje ranke".

Jedno kolo po izboru.

Poligoni

Kombinovani poligon sa zadacima na tlu uz korišćenje sprava i rekvizita (provlačenja, nošenja, kotrljanja...)

Kombinovani poligon sa elementima penjanja (na švedski sanduk, ripstol, švedska klupa..)

Plivanje

Nastavnu temu Plivanje, realizuju škole koje za to imaju uslove u školi ili objektima van nje.

Program nastave i učenja plivanja sadrži:

- obuku neplivača;

- igre na vodi.

Nastavu plivanja realizuje nastavnik fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u saradnji sa nastavnikom koji sprovodi razrednu nastavu tom odeljenju.

FIZIČKA I ZDRAVSTVENA KULTURA

Ova nastavna oblast realizuje se kroz sve druge nastavne oblasti i teme uz praktičan rad i sastoji se od dve nastavne teme *Kultura vežbanja i igranja* i *Zdravstveno vaspitanje*.

Kultura vežbanja i igranja

Osnovni termini u vežbanju

U radu sa učenicima postepeno uvoditi terminologiju vežbi i upoznati ih sa uticajem primenjenih vežbi na organizam.

Vežbam bezbedno

Upoznati učenika sa pravilima ponašanja koja važe u prostorima za fizičko vežbanje kako u školi, tako i van nje. Isticati neophodnost poštovanja pravila ponašanja tokom vežbanja.

Čuvam svoje i tuđe stvari

Formiranje svesti o potrebi čuvanja kako svojih tako i tuđih stvari.

Pravila elementarnih igara

Usvajanje osnovnih pravila elementarnih igara koje se na času realizuju. Razvijanje svesti o potrebi poštovanja pravila igara, kao i posledicama njihovog nepoštovanja.

Nekad izgubim, a nekada pobedim

Negovanje takmičarskog duha. Prihvatanje pobede i poraza na socijalno prihvatljiv način (bez ruganja i nipodaštavanja protivnika...).

Navijam fer

Podsticati učenike da prilikom igre ili takmičenja poštuju svoju i protivničku ekipu i nagrade svaki lep potez i postupak učesnika u igri.

Zdravstveno vaspitanje

Upoznaj svoje telo

Učenici imenuju delove tela i shvataju njihovu ulogu. Mogućnosti svog tela učenici pokazuju kroz vežbanje. Naglasiti značaj fizičke aktivnosti i fizičkog i zdravstvenog vaspitanja kao predmeta.

I ja rastem

Proširiti učenička znanja o sopstvenom rastu i razvoju. Osposobiti ih da uoče određene promene tokom dosadašnjeg razvoja.

Vidim, čujem, osećam

Upoznavanje učenika sa određenim čulima i njihovim ulogama, koja u velikoj meru utiču na pravilno izvođenje fizičkih vežbi, ali i njihovim ulogama u svakodnevnom životu putem kojih unapređujemo sopstveno zdravlje.

Moje zdravlje

Razvoj svesti o potrebi da se bude zdrav i šta znači zdravlje za čoveka. Neophodno je da uoče razlike između zdravog i bolesnog stanja organizma.

Ko sve brine o mom zdravlju

Zajednički sagledati ko sve i na koji način brine o njihovom zdravlju.

Tražim pomoć

Na osnovu prethodnih iskustava učenika utvrditi u kojim okolnostima, kada i od koga treba tražiti pomoć.

Lična higijena

Formiranje svesti o značaju održavanja lične higijene.

Stvaranje navike da se oprema za fizičko vežbanje uredno održava i čuva.

Higijena prostora u kome živim

Podići svest o tome da o prostoru u kome žive treba samostalno da brinu (održavaju čistim i urednim) jer na taj način čuvaju svoje zdravlje.

Higijena prostora u kome vežbam

Formiranje navike da se higijena prostora u kome učenik vežba uredno održava i čuva (sala, svlačionice, igrališta...)

Životne namirnice i pravilna ishrana

Upoznavati učenika sa osnovama pravilne ishrane.

Zajedno za stolom

Pravila ponašanja za stolom tokom obedovanja (postavljanje stola, pravilno držanje tela i ruku tokom obedovanja, pravilno žvakanje, ponašanje - guranje, bacanje hrane itd.).

Didaktičko-metodički elementi

Osnovni principi realizacije nastave:

- jasnoća nastavnog procesa;
- optimalno korišćenje raspoloživog prostora, sprava i rekvizita;
- izbor racionalnih oblika i metoda rada;
- izbor vežbi usklađen sa programskim sadržajima i ishodima;
- funkcionalna povezanost delova časa - unutar jednog i više uzastopnih časova određene nastavne teme.

Pri izboru oblika rada uzimaju se u obzir prostorni uslovi, broj učenika na času, opremljenost spravama i rekvizitima i planirana dinamika rada.

Izbor didaktičkih oblika rada treba da bude u funkciji efikasne organizacije i intenzifikacije časa u cilju dostizanja postavljenih ishoda.

U nastavi treba da preovladavaju igre i sadržaji koji zahtevaju preciznost izvođenja. Svim vežbanjima prethode tačna uputstva nastavnika i prikaz vežbi. Nastavnik prati rad učenika, ukazuje i ispravlja greške.

PRAĆENJE, VREDNOVANJE I OCENJIVANJE

U cilju sagledavanja i analiziranja efekata nastave, preporučuje se da nastavnik podjednako, kontinuirano prati i vrednuje:

- stanje fizičkih sposobnosti;
- stanje zdravlja i higijenskih navika;
- dostignuti nivo savladanosti motoričkih veština;
- odnos prema radu.

Ocenjivanje se vrši opisno, na tri nivoa, na osnovu dostignutosti predviđenih ishoda.

Prvi nivo

1. Stanje fizičkih sposobnosti

Učenik ima visok stepen razvijenosti fizičkih sposobnosti na osnovu ocene:

a) koordinacije:

- u cikličnim kretanjima i u povezivanju jednostavnih pokreta u celinu;
- pravilno izvodi kompleks od osam vežbi oblikovanja bez rekvizita; četiri vežbe na ripstolu; i četiri vežbe sa palicom;
- na osnovu brzine učenja: vežbi na tlu; trčanja preko poređanih prepreka u jednakom ritmu;
- vođenje lopte bez prekida (nekoliko puta);
- dodavanje lopte jednom ili obema rukama i hvatanje lopte;

b) gipkosti:

- ramenog pojasa, kičme i u zglobu kuka;
- pokrete trupa, ruku i nogu izvodi meko u optimalnim amplitudama (zakloni, pretklon, zanoženja, prednoženja i odnoženja...);

v) održavanje ravnoteže:

- na suženim površinama (linijama, švedskoj klupi, niskoj gredi ili stavovima na jednoj nozi) pokrete izvode bez poremećaja težišta tela;

g) eksplozivne snage, brzine i repetitivne snage:

- skokove i preskakanja izvodi sa većom visinom i daljinom;
- brzo trči sa i bez promene pravca;
- vežbe oblikovanja za snagu izvodi sa više ponavljanja;

d) izdržljivost:

- trči i učestvuje u igri duže vreme bez zamora.

2. Stanje zdravlja i higijenske navike

Učenik ima visok stepen razvijenosti higijenskih navika i dobar zdravstveni status kada:

- nema posturalne poremećaje ni telesne deformitete, ima normalno razvijen svod stopala, urednog je opšteg izgleda; ne pokazuje vidljive znake umora prilikom vežbanja;
- njegov telesni razvoj je u skladu sa uzrastom;
- ima urednu opremu za vežbanje i u potpunosti usvojene higijenske navike.

3. Dostignuti nivo savladanosti motoričkih veština

Učenik ima visok stepen razvijenosti motoričkih veština ukoliko je uspešno savladao kretanja i zahteve predviđene osnovnim i proširenim sadržajima.

4. Odnos prema radu

Učenik ima pozitivan aktivan odnos prema radu ukoliko je redovan i aktivan na časovima i ako se angažuje u vannastavnim aktivnostima.

Učenik je u potpunosti dostigao predviđene ishode za prvi razred.

Drugi nivo

Učenik ima zadovoljavajući stepen: razvijenosti fizičkih sposobnosti, zdravstvenog stanja i higijenskih navika, savladanosti motoričkih veština i odnos prema radu, ako značajno ne odstupa od kriterijuma navedenih za prvi nivo.

Učenik na ovom nivou dostigao je predviđene ishode uz određene poteškoće (navesti najbitnije), ima pozitivan odnos prema radu ako je redovan i aktivan na svim, ili na većini časova.

Treći nivo

Učenik delimično ili potpuno odstupa od kriterijuma navedenih za prvi i drugi nivo.

Ne nosi redovno i ne održava opremu za vežbanje i ima nedovoljno razvijene higijenske navike.

Delimično je dostigao, ili u potpunosti nije dostigao većinu predviđenih ishoda (navesti najbitnije), nije zainteresovan za vežbanje i ne pokazuje napredak.

Na kraju svake opisne ocene, nastavnik treba da navede koje su moguće preporuke za dalji napredak i uključi roditelje.

4. IZBORNI PROGRAMI

Naziv predmeta **GRADANSKO VASPITANJE**

Cilj učenja programa *građansko vaspitanje* je podsticanje razvoja ličnosti koja je odgovorna prema svojim pravima i pravima drugih, otvorena za dogovor i saradnju i spremna da aktivno učestvuje u životu školske zajednice, uvažavajući principe, procedure i vrednosti demokratskog društva.

Razred **prvi**

Godišnji fond časova **36 časova**

ISHODI Po završenom razredu učenik će biti u stanju da:	OBLAST/TEMA	SADRŽAJI
- navede u čemu je uspešan i u čemu želi da napreduje; - uočava međusobne razlike i sličnosti sa drugim učenicima u odeljenju; - ponaša se na način koji ne ugrožava potrebe, prava i osećanja drugih; - prepozna kod sebe i drugih osnovna osećanja; - prepoznaje primere poštovanja i kršenja prava deteta u svom okruženju, pričama, filmovima; - preispituje svoje postupke i prihvata da ne mora uvek da bude u pravu; - traži pomoć u situacijama kršenja svojih i tuđih prava;	LJUDSKA PRAVA Ja i drugi u odeljenju	Identitet Ko sam ja? Naše jake strane, u čemu smo uspešni, u čemu bismo voleli da napredujemo. Talenti i interesovanja koja posedujemo. Naše sličnosti i razlike. Osnovna osećanja (radost, strah, tuga, bes) i kako se prepoznaju. Potrebe i prava Razlike između želja i osnovnih životnih potreba. Prava deteta Kršenje i zaštita prava Prepoznavanje kršenja prava deteta. Kome se obratiti u situacijama kršenja prava deteta. Odgovornost prema sebi i drugima.
- razlikuje dobru i lošu komunikaciju u sopstvenom iskustvu, bližem okruženju, književnim delima, filmovima; - komunicira slušajući sagovornika i traži objašnjenje onoga što ne razume; - slobodno iznosi mišljenje, obrazlaže ideje, daje predloge i prihvata da drugi mogu imati drugačije mišljenje;		DEMOKRATSKO DRUŠTVO Odeljenje/grupa kao zajednica
- saraduje i preuzima različite uloge u grupi/timu; - dogovara se i odlučuje u donošenju odeljenskih pravila i da se ponaša u skladu sa njima; - svojim rečima obrazloži neophodnost pravila koja regulišu život u zajednici;	PROCESI U SAVREMENOM SVETU Komunikacija i saradnja	Komunikacija Slušanje/neslušanje. Kad razgovaramo držimo se teme. Iznošenje mišljenja. Uvažavanje sagovornika. Saradnja Grupni rad, dogovaranje i saradnja sa vršnjacima i odraslima.
- prepozna dobre strane svog odeljenja i ono što bi trebalo promeniti/poboljšati; - zajedno sa vršnjacima i nastavnikom učestvuje u rešavanju problema u odeljenju; - učestvuje u izradi plana jednostavne akcije; - sa drugim učenicima izvodi i dokumentuje jednostavnu akciju; - doprinosi promociji akcije; - na jednostavan način vrednuje izvedenu akciju.	GRADANSKI AKTIVIZAM Akcija odeljenja/grupe	Planiranje i izvođenje jednostavne akcije u odeljenju/grupi Koraci u planiranju i izvođenju akcije. Čime se ponosimo i čime nismo zadovoljni u odeljenju. Izbor teme/problema/aktivnosti kojom ćemo se baviti. Određivanje cilja i izrada plana akcije - podela uloga, dogovor o rokovima, načinu realizacije. Izvođenje i dokumentovanje akcije - video, fotografije, tekstovi i sl. Promocija akcije na nivou škole - prikazivanje drugim odeljenjima, roditeljima i sl., pravljenje postera ili panoa, objavljivanje priloga u školskom listu. Vrednovanje akcije - čime smo zadovoljni, šta je moglo biti bolje.

Ključni pojmovi: različitosti, komunikacija i prava.

UPUTSTVO ZA DIDAKTIČKO-METODIČKO OSTVARIVANJE PROGRAMA

Program *građanskog vaspitanja*, u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja, organizovan je po modelu spirale što znači da su sadržaji u sva četiri razreda dati u oblastima *Ljudska prava*, *Demokratsko društvo*, *Procesi u savremenom svetu* i *Građanski aktivizam*. Tematske oblasti se spiralno razvijaju, odnosno sadržaji se iz razreda u razred proširuju i produbljuju, a mnogi ishodi se nadograđuju ili se, ako je u pitanju veština, dalje razvijaju. Tipičan primer takvog ishoda su oni koji se odnose na komunikaciju koja će se dosledno razvijati u svim razredima i kroz sve sadržaje. Slično je i sa jačanjem osetljivosti za potrebe i prava drugih, prepoznavanje diskriminacije i drugim ishodima koji se ne mogu brzo i lako ostvariti obradom samo jednog programskog sadržaja. Sve četiri oblasti su jednako važne, a nastavnik ih, u neposrednom radu sa učenicima, integriše jer između njih postoji prirodna veza.

Oblast *demokratsko društvo* je koncipirana analogno predmetu *svet oko nas* gde se učenici u procesu saznavanja polako vode od neposrednog okruženja (porodica, odeljenje) ka široj društvenoj sredini (škola, okruženje, država, svet).

U programu su navedeni sadržaji koje nastavnik može da dopunjuje, proširuje i menja prema konkretnim potrebama i planu sopstvenog rada ali uvek imajući u vidu ishode koje treba ostvariti. Redosled navedenih ishoda ne iskazuje njihovu važnost jer su svi od značaja za postizanje opšteg cilja predmeta. Između ishoda, kako u okviru jedne, tako i u više oblasti, postoji povezanost. Ostvarivanje jednog ishoda doprinosi ostvarivanju drugih ishoda. Mnogi ishodi su procesni i predstavljaju rezultat kumulativnog dejstva obrazovno-vaspitanog rada, tokom dužeg vremenskog perioda.

Ostvarivanje ishoda zahteva primenu različitih interaktivnih oblika rada kao i odabir i korišćenje odgovarajućih metoda i tehnika. Nastavnici su u prilici da biraju: radionice, simulacije, igranje uloga, studije slučaja, diskusije, mini istraživanja, jednostavne akcije kao i da sami osmisle neke druge aktivnosti. Imajući u vidu da učenici prvog razreda dolaze sa iskustvom iz pripremnog predškolskog programa gde je dominantno saznavanje kroz igru i ovde treba metodu okosnicu predmeta da čine interaktivne radionice, strukturirane igrovne aktivnosti objedinjene oko glavne teme. Radionice treba da započnu pričom koja je bliska iskustvu učenika, a sadrži neku vrstu zapleta (moralnu dilemu ili sukob potreba i/ili vrednosti) kao povod za diskusiju u paru ili u manjoj grupi, a završava razmenom u celoj grupi. Cilj je da se pruži mogućnost svakom učeniku da preispita svoje mišljenje i delovanje zbog pojave konflikta između njegove tačke gledišta i tačke gledišta koja je različita od njegove. Zato se može reći da aktivnosti na času treba tako da teku da obezbede iskustveno učenje, tj. uobličavanje i poimanje ličnih, autentičnih doživljaja i stavova učenika kroz razmenu u grupi, a ne prenošenje gotovih znanja, tuđih uvida ili gotovih predloga. Nastavnik treba da naglasi da nema poželjnih, očekivanih ili tačnih odgovora, da je naglasak na procesu otkrivanja i saznavanja o sebi i drugima kroz razmenu. Osim toga, važno je da postoji igrovni kontekst koji pomaže učenicima da se opuste i oslobode, da probaju različite vidove izražavanja i simbolizacije unutrašnjih iskustava, i da kroz igru istražuju raznovrsna, divergentna rešenja za probleme sa kojima se suočavaju. S obzirom na uzrast učenika dobro je u toku časa kombinovati različite aktivnosti i osmisliti takvu dinamiku rada kojom se održava njihova pažnja i motivacija za učestvovanjem. Za ovaj predmet važno je obezbediti takav način sedenja učenika koji omogućava svim učesnicima da vide jedni druge, okrenuti licem u lice.

Posebnu pažnju treba obratiti na poslednju oblast programa gde se prethodno stečena znanja i veštine integrišu i praktikuju. Akcije treba da budu male i izvodljive, ali da imaju sve korake. Učenike treba ohrabrivati kada naiđu na teškoće i jasno ukazivati da si i neuspele akcije dobre jer njihovom analizom dolazimo do uvida koji su koraci bili pogrešni. Brojni su primeri tema u okviru kojih se mogu osmisliti jednostavne akcije u korist prava deteta, a na nivou odeljenja/grupe. Na primer, vršnjačka podrška je važan segment ukupne podrške inkluzivnog obrazovanja, tako da je uključenost učenika u ovaj segment života i rada škole veoma značajan. On se ogleda upravo u zajedničkom promišljanju nastavnika i učenika na temu kako osmisliti plan podrške, kako ga najuspešnije realizovati, vodeći računa o potrebama svakog učenika obuhvaćenog inkluzivnim obrazovanjem.

Građansko vaspitanje, kao program, deo je šireg koncepta obrazovanja za demokratiju i građansko društvo i u tom smislu je tesno povezano sa drugim predmetima, vannastavnim aktivnostima i etosom škole. Najjača korelacija je sa *srpskim jezikom* i predmetom *svet oko nas* gde se može koristiti tematsko planiranje.

Kako je *građansko vaspitanje* izborni program, dešava se da se realizuje u celom ili u delu odeljenja, mada se često realizuje i u grupi sastavljenoj od učenika iz više odeljenja i zato se alternativno koriste oba izraza odeljenje/grupa. Ukoliko je rad u grupi potrebno je uložiti dodatni napor da se napravi grupna kohezija. Mnogi

sadržaji programa su pogodni za jačanje dobrih odnosa u grupi, a posebno aktivnosti na planiranju i izvođenju zajedničkih akcija.

U ovom predmetu produkti učeničkih aktivnosti imaju poseban značaj. Oni mogu biti različite vrste kao što su poster, audio-vizuelni zapisi, prezentacije, prikazi rezultata istraživanja i drugo. Oni se mogu koristiti pri integraciji ili rekapitulaciji obrađenih sadržaja, proceni napredovanja učenika, kao i samoproceni nastavnika koliko uspešno radi. Produkti se mogu koristiti i van odeljenja/grupe, na primer na izložbi u holu škole, u školskim novinama, sajtu škole.

Za realizaciju predmeta i ostvarivanje definisanih ishoda vrlo je važna uloga nastavnika. On je model koji svojim ponašanjem doprinosi stvaranju demokratske atmosfere koja je pogodna za razmenu i argumentovanje ideja i mišljenja među učenicima, on je taj koji daje povratnu informaciju i podstiče učenike na razumevanje odnosa u grupi. On podržava učenike kada im je teško da se izraze, pomaže im u izboru pravih reči. Podsticajnim pitanjima može da navede učenike da sagledaju situaciju iz druge perspektive što je ozbiljan zahtev za učenike prvog razreda koji su još uvek u velikoj meri fokusirani na sopstvene potrebe, misli, osećanja. Konstruktivna komunikacija i demokratske procedure nisu samo cilj već i način da se ostvare željeni ishodi. Nastavnik treba da obezbedi da se na času svaki učenik oseća uvaženo, prihvaćeno i dobrodošlo u svojoj različitosti uz obavezu poštovanja i uvažavanja drugih i drugačijih pogleda i mišljenja.

Ocenjivanje učenika u *građanskom vaspitanju* je usaglašeno sa Pravilnikom o ocenjivanju u osnovnoj školi i učenicima blisko jer se opisno ocenjuju iz svih predmeta.

Naziv predmeta **MATERNJI JEZICI SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE**
Godišnji fond sati - 72 sata

BUGARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAĐARSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUMUNSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

RUSINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

HRVATSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

MAKEDONSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

UKRAJINSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

SLOVENAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

BUNJEVAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

ČEŠKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

VLAŠKI GOVOR SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

NEMAČKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE

5. PREPORUKE ZA PRIPREMU INDIVIDUALNOG OBRAZOVNOG PLANA ZA UČENIKE KOJIMA JE POTREBNA DODATNA OBRAZOVNA PODRŠKA

5.1. Individualni obrazovni plan za socijalno uskraćene učenike i učenike sa smetnjama u razvoju i invaliditetom

Individualni obrazovni plan se priprema za učenike kojima je usled socijalne uskraćenosti, smetnji u razvoju, invaliditeta, kasnijeg uključivanja u školovanje, nedovoljnog poznavanja jezika i drugih razloga **potrebna dodatna obrazovna podrška**. Cilj individualnog obrazovnog plana jeste postizanje optimalnog uključivanja takvih učenika u redovan obrazovno-vaspitni rad i njihovo osamostaljivanje u vršnjačkom kolektivu. Za svakog učenika pojedinačno, prema njegovim specifičnim potrebama i mogućnostima, priprema se prilagođen način obrazovanja koji obuhvata individualni obrazovni plan, program i način rada koji sadrže:

- 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju;
- 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške;
- 3) ciljeve obrazovno-vaspitnog rada;
- 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje;
- 5) program po predmetima, u kome je precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom;
- 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspitnog rada.

Individualni obrazovni plan **donosi pedagoški kolegijum** na predlog stručnog **tima za inkluzivno obrazovanje**. Tim za inkluzivno obrazovanje čine nastavnik razredne nastave, stručni saradnik škole, roditelj/staratelj, a po potrebi pedagoški asistent i stručnjak van škole, na predlog roditelja/staratelja. **Roditelj/staratelj daje saglasnost** za sprovođenje individualnog obrazovnog plana. Nastavnik pri planiranju svog rada u odeljenju usklađuje svoj plan sa individualnim obrazovnim planom učenika. Sprovođenje individualnih obrazovnih planova prati prosvetni savetnik.

5.2. Individualni obrazovni plan za učenike sa izuzetnim sposobnostima

Za **učenike sa izuzetnim sposobnostima** priprema se **individualni obrazovni plan**, program i način rada kojim se utvrđuje obogaćen način obrazovanja i vaspitanja koji sadrži:

- 1) dnevni raspored aktivnosti časova nastave u odeljenju;
- 2) dnevni raspored rada sa licem koje pruža dodatnu podršku i učestalost te podrške;
- 3) ciljeve obrazovno-vaspitnog rada;
- 4) posebne standarde postignuća i prilagođene standarde za pojedine ili sve predmete sa obrazloženjem za odstupanje;
- 5) program po predmetima, precizirano koji sadržaji se obrađuju u odeljenju, a koji u radu sa dodatnom podrškom;
- 6) individualizovan način rada nastavnika, izbor adekvatnih metoda i tehnika obrazovno-vaspitnog rada.

6. NAČIN PRILAGODAVANJA PROGRAMA

6.1. Način prilagodavanja programa predmeta od značaja za nacionalnu manjinu

U nastavi predmeta od značaja za nacionalnu manjinu (*svet oko nas, muzička kultura i likovna kultura*) izučavaju se dodatni sadržaji koji se odnose na istorijsko i umetničko nasleđe određene manjine. Od nastavnika se očekuje da, u okvirima definisanog godišnjeg fonda časova, obrade i dodatne sadržaje, obezbeđujući ostvarivanje cilja predmeta, standarda postignuća učenika i definisanih ishoda. Da bi se ovo postiglo veoma je važno planirati i realizovati nastavu na taj način da se sadržaji iz kulturno-istorijske baštine jedne manjine ne posmatraju i obrađuju izolovano, već da se povezuju i integrišu sa ostalim sadržajima programa koristeći svaku priliku da se desi učenje koje će kod učenika jačati njihov osećaj pripadnosti određenoj nacionalnoj manjini.

7. UPUTSTVO ZA REALIZACIJU PROJEKTNE NASTAVE

Planom nastave i učenja u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja definisana je *projektna nastava* kao oblik obrazovno-vaspitnog rada kojim se razvijaju opšte međupredmetne kompetencije uz upotrebu

informaciono komunikacionih tehnologija. Usmerena je na dostizanje ishoda koji se prvenstveno odnose na logičko i kritičko mišljenje kao i pripremu učenika za lako snalaženje u svetu tehnike, tehnologije i računarstva, kako u svakodnevnom životu tako i u procesu učenja. U skladu je sa opštim ishodima obrazovanja i vaspitanja i u funkciji je kognitivnog, afektivnog i socijalnog razvoja učenika.

Potreba za uvođenjem projektne nastave, već u prvom razredu osnovne škole, počiva na savremenim shvatanjima deteta, nastave, funkcije obrazovanja i saznavanja kao socijalne konstrukcije podržane kroz saradničko delovanje, korišćenjem različitih izvora informacija i aktivnosti. Primenom ovakvog oblika rada dolazi do povezivanja poznatog i nepoznatog, učenja pomoću primera, učenja primenjivanjem, razvoja proceduralnih znanja, korišćenja informacionih tehnologija kao i kombinovanja konvergentnog (logičkog) i divergentnog (stvaralačkog) mišljenja. Projektna nastava ima elemente problemske i istraživačke nastave ali se u ovom obliku rada pored centralnog zahteva, koji se odnosi na traženje rešenja za neki problem, potenciraju još i procedure, planiranje, evaluiranje, prezentovanje rezultata, korišćenje savremenih tehnologija na pravilan način i naravno, timski rad, odnosno proces saradnje, koji je iznad samog rezultata u rešavanju problema.

Projektna nastava je deo celokupnog obrazovno-vaspitanog rada i prati nastavni proces uvažavajući specifičnosti nastavnih predmeta u prvom razredu. Oslonci planiranja i organizacije projektne nastave su: uvažavanje uzrasta učenika i njihove prirodne radoznalosti sa kojom dolaze u prvi razred; korišćenje vanškolskih znanja, veština i iskustava učenika; uključivanje svih učenika uz poštovanje njihovih različitosti; povezivanje sadržaja svih nastavnih predmeta i upotreba savremenih informaciono-komunikacionih tehnologija. Zato ovaj oblik rada omogućava da nastavni predmeti budu smisleno međusobno povezani kao i dovedeni u vezu sa svakodnevnom životom učenika. Na taj način se obezbeđuje razumevanje svrhe onoga što se uči, funkcionalno povezivanje znanja, veština i iskustava i motivacija učenika.

Projektna nastava je dragoceni oblik rada jer od učenika zahteva brojne aktivnosti, među kojima su: samostalno pronalaženje informacija; sposobnost rešavanja problema; samostalno učenje; rad u grupi, saradnju; kritički odnos prema vlastitom i tuđem radu; donošenje odluka; argumentovanje; usvajanje drugačijih, novih načina rada; planiranje; poštovanje rokova i preuzimanje odgovornosti.

S obzirom na uzrast učenika prvog razreda i činjenicu da je to njihov prvi susret sa ovakvim načinom rada, primereno je da se realizuju projektni zadaci gde je nastavnik glavni organizator aktivnosti, a samostalnost učenika se ispoljava u segmentima projekta gde je to moguće. Nastavnik pruža podršku svim učeničkim aktivnostima u toku projekta, a u prvom razredu često i pomoć. Povremene teškoće u komunikaciji i saradnji su očekivane jer se radi o učenicima koji su u fazi adaptacije na školu i o grupi koja se tek formira. Kultivisanje saradnje i načina na koji se komunicira u grupi su uvek važni ciljevi projektne nastave, a u prvom razredu su, može se reći, i prioritetni jer doprinose jačanju odeljenske kohezije. Takođe, tokom realizacije ovakvog oblika rada nastavnik ima mogućnost da dobro upozna učenike, njihove jače i slabije strane i da osmisli proces individualizacije za one kojima je to potrebno.

Projektnu nastavu treba planirati i organizovati na način da sadrži sve potrebne korake:

- definisanje cilja i ishoda koji se projektom žele postići;
- planiranje aktivnosti koje odgovaraju temi projekta, odnosno cilju projekta, podela aktivnosti, izbor materijala i metoda rada, definisanje mesta i dinamike rada;
- realizaciju planiranih aktivnosti;
- prikaz dobijenih rezultata i produkata projekta;
- vrednovanje projekta (procena ostvarenosti definisanih ciljeva i ishoda, ukazivanje na uspehe i teškoće u toku realizacije projekta).

Pri planiranju nastavnik treba da definiše tip projekta, da odredi njegov cilj, očekivane ishode, oblast kojom se bavi projekat i povezanost sa nastavnim predmetima, njegove sadržaje, aktivnosti učenika, potrebna sredstva, dinamiku rada po fazama i sve što je potrebno za uspešno sprovođenje projektne nastave. Kako je navedeno, za prvi razred, najprimereniji je polustrukturirani tip projekta gde nastavnik daje ograničen izbor tema, u velikoj meri definiše metodologiju rada i sam određuje koje će materijale dati učenicima, a koje će oni sami pronaći. Sve sadržaje treba realizovati kroz različito tematsko povezivanje u igri ili funkcionalnoj aktivnosti koja zadovoljava interesovanje i potrebe deteta na mlađem školskom uzrastu.

Kroz projektnu nastavu treba započeti sa razvijanjem osnova digitalne pismenosti. Na ovom uzrastu, upotreba IKT-a treba da bude svedena na upotrebu najjednostavnijih alata i upoznavanje sa korišćenjem interneta. Na kraju prvog razreda učenik bi trebao da bude u stanju da:

- pravilno uključi računar, pokrene program za crtanje, koristi odgovarajuće alatke ovog programa, sačuva svoj crtež i isključi računar.
- koristi internet za učenje i pronalaženje informacija uz pomoć nastavnika
- pravilno sedi pri radu za računarom
- zna da navede moguće posledice na zdravlje usled nepravilnog korišćenja digitalnih uređaja

Jedan od važnih ishoda realizacije projekta jeste osposobljavanje učenika da dobijene produkte učine vidljivim i predstave ih drugima. Brojni su načini da se to postigne (predstave, izložbe, kratki film, tekst u novinama, nastup na lokalnoj televiziji, predstavljanje za roditelje...), a njihov kvalitet nije prioritet.

Projektna nastava jeste zahtevniji oblik rada koji podrazumeva dobru pripremu nastavnika. Planom je predviđeno da se realizuje sa jednim časom nedeljno ali sam nastavnik će proceniti kakva dinamika rada najviše odgovara mogućnostima učenika i fazi u kojoj je projekat. To znači, da ukoliko je potrebno projektna nastava se može organizovati i na drugačiji način (na primer kao dvočas svake druge nedelje).

Roditelji treba da budu upoznati sa svrhom projektne nastave i njenim najvažnijim ishodima. Oni treba da podrže samostalne aktivnosti svoje dece, ili njihov zajednički rad sa drugom decom, kao i da razumeju zašto je važno da ne preuzimaju njihove zadatke u želji da imaju bolje produkte.

8. UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE VANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Škola je u obavezi da svojim Školskim programom i Godišnjim planom rada predvidi različite aktivnosti u skladu sa svojim resursima i prostornim mogućnostima. Pored organizacije izleta, poseta izložbama i saradnje sa lokalnom samoupravom, učenicima treba ponuditi veći broj društvenih, tehničkih, humanitarnih, sportskih i kulturnih aktivnosti. Te aktivnosti mogu se realizovati po programu koje je sama škola razvila, ali mogu se koristiti i programi koji su prethodno doneti kao izborni (npr. *čuvari prirode, ruka u testu, narodna tradicija*). Svrha ovih aktivnosti je podrška prilagođavanju učenika prvog razreda na školsku sredinu i zajednicu, kao i zadovoljavanje/proširivanje njihovih interesovanja, druženje sa vršnjacima kroz zajedničko delanje, iskazivanje sposobnosti, osamostaljivanje, razvoj nekih veština i drugo. Aktivnosti treba tako organizovati da učenici imaju što više mogućnosti za aktivno učešće, za kreativno ispoljavanje, za interakciju sa drugim učenicima, korišćenje različitih izvora informacija i savremenih tehnologija. Rezultate rada učenika u okviru vannastavnih aktivnosti treba učiniti vidljivim jer se na taj način obezbeđuje motivacija i zadovoljstvo učesnika aktivnosti. Brojni su načini na koji je moguće to ostvariti kao što su: organizovanje predstava, izložbi, bazara, objavljivanje na sajtu škole, kroz smotre stvaralaštva, sportske susrete i drugo.

Za učenike ovog uzrasta važno je da roditelji budu upoznati sa aktivnostima koje škola nudi i pomognu da njihova deca izaberu one koje im najviše odgovaraju.

HOR

Hor je, kao vannastavna aktivnost, važan činilac u kulturnom i javnom životu škole. Sa primerenim muzičkim programom hor predstavlja nezaobilazan sastavni deo školskih manifestacija, proslava i kulturnih manifestacija. Pevanje u horu u velikoj meri doprinosi smanjenju stresa, agresivnosti i poboljšanju zdravlja uopšte. Potvrđeno je da učenici koji pevaju u horu pokazuju bolje rezultate u učenju i socijalnim veštinama. Ujedno, pevanje u horu podstiče i doživotnu ljubav prema muzici.

Svaka osnovna škola je u obavezi da organizuje rad hora. U zavisnosti od broja učenika i njihovih pevačkih sposobnosti, mogu se formirati odeljenjski hor, razredni hor i/ili hor mlađih, to jest starijih razreda osnovne škole.

Obrazovni cilj obuhvata razvijanje muzičkog ukusa, stvaralačkih sposobnosti, spontanog izražavanja, muzičkog sluha i ritma, razvijanje glasovnih mogućnosti i učvršćivanje intonacije, sposobnost za fino nijansiranje i izražajno pevanje primenom elemenata muzičke izražajnosti (tempo, dinamika...). Učešće u horu razvija dečji glas, pravilno držanje, disanje, intonaciju, izgovor i artikulaciju.

Vaspitni cilj obuhvata razvijanje osećanja pripadnosti kolektivu - timski rad, razvijanje tolerancije, discipline, poštovanja različitosti i pravila ponašanja, razvijanje odgovornosti pojedinca za uspeh cele grupe, sticanje samopouzdanja, savladavanje treme i pružanje pomoći u smislu vršnjačkog učenja i saradnje. Upoznavanje raznovrsnih dela domaćih i stranih autora doprinosi razvoju opšte kulture, međusobnom razumevanju, uvažavanju i poštovanju.

Repertoar školskih horova obuhvata odgovarajuća dela domaćih i stranih autora raznih epoha, kao i narodne, prigodne, pesme savremenih dečjih kompozitora i kompozicije sa festivala dečjeg stvaralaštva. U toku školske godine potrebno je sa horom izvesti najmanje deset jednoglasnih i dvoglasnih kompozicija, a cappella ili uz instrumentalnu pratnju. Pri izboru pesama nastavnik treba da počne od uzrasta učenika, procene glasovnih mogućnosti i primerenog literarnog sadržaja.

Nastavnik formira hor na osnovu provere sluha i glasovnih mogućnosti učenika, diktacije i osećaja za ritam. Kod svakog učenika nastavnik treba da pronađe njegov prirodni pevački registar i opseg na osnovu čega vrši podelu na pevačke glasove (prvi i drugi, odnosno gornji i donji) za izvođenje dvoglasnih kompozicija.

Na časovima hora, nastavnik treba da ukaže na važnost držanja tela, disanja i pravilnog izgovora glasova. Uslov pravilnog disanja je pravilno držanje tela. Krajnji cilj je prirodno i sinhronizovano pevanje i ujednačen zvuk hora.

Vežbe disanja su važne za zagrevanje glasnica, otvaranje disajnih puteva i opuštanje grla. Praktikuju se pre vežbi pevanja i značajne su za regulisanje daha u toku pevanja. Na primer:

1. Opuštanje grla - učenici treba duboko da udahnu i simuliraju zevanje.
2. Kod sledeće vežbe treba da udahnu kroz nos, a potom i izdahnu na usta brojeći do četiri, kao da žele da ugase sveću. Važno je da "dišu stomakom" umesto grudima (mogu da polože ruke na stomak i da udišu tako da im stomaci "rastu").
3. Zatim udahnu kroz nos, izbroje do četiri i izdišu kroz usta, tj. zube, izgovarajući 'ssssss', prvi put tiho, a zatim glasno.
4. Ponoviti vežbu tako što glas 's' izgovaraju isprekidano. Varijanta ove vežbe za aktiviranje dijafragme je oponašanje smeha Deda Mraza ('Ho, ho, ho...') ili isprekidano duvanje u zamišljenu sveću.

Vežbe raspevavanja doprinose kvalitetu pevanja i preciznom intoniranju, čak i u početnim fazama. Kako je pevanje i tehnička veština, raspevavanje može pomoći razvoju dečjih glasova. Nastavnik treba da bude kreativan i koristiti vokalizacije koje će biti zabavne deci, jer osnovni cilj jeste da zavole pevanje.

Na primer:

1. Raspevavanje počinje pevanjem vokala (a, e, i, o, u) ili kratkih slogova na istoj tonskoj visini, uz minimalno pokretanje vilice u cilju izjednačavanja vokala, a u cilju dobijanja ujednačene horske boje. Uvek početi od tonova srednjeg pevačkog registra hora (to je najčešće cel).
2. Tonovi i motivi se mogu pevati i brzim izduvanjem vazduha kroz spojene usne, tako da trepere.
3. Preporučuje se i pevanje jednostavnih motiva (na primer na slogovima "io" ili "mio"), sekvenciranih postupno naniže pa naviše (dijatonski i hromatski).
4. Jedna od vežbi za širenje obima glasa je povezivanje tonova u rasponu oktave glisandom, naviše i naniže (cel- ge1- cel- ge1- cel), kao sirena.
5. Za raspevavanje se mogu koristiti i jednostavne pesme ili modeli, kao i delovi pesama.

Vežbe disanja i raspevavanja moraju biti stalno zastupljene.

Pravilnom intoniranju mogu pomoći i vizuelni znakovi, na koje deca odlično reaguju. Na primer, pokretima ruku nagore i nadole možemo davati znak deci da se melodija kreće naviše ili naniže.

Obrada pesme

Na samom početku treba birati lakše pesme koje imaju jednostavne reči i melodiju. Kod obrade nove pesme najpre se pristupa analizi teksta. Pevač na slušaoca deluje i tonom i rečju. U tom smislu nastavnik treba da insistira na dobroj diktaciji koja podrazumeva jasan i razgovetan izgovor teksta, odnosno samoglasnika i suglasnika, ali i na pravilnom akcentovanju reči. Za vežbanje diktacije preporučuje se i pevanje slogova ili odgovarajućeg teksta na istoj tonskoj visini.

Sledi usvajanje melodije u fragmentima. Ukoliko je kompozicija dvoglasna, ova faza pripreme zahteva odvojene probe po glasovima, sve dok svaka grupa ne bude intonativno sigurna. Na zajedničkoj probi hora, nakon usvajanja pesme/kompozicije u celini treba obratiti pažnju na dinamiku i agogiku.

Važno je da se u horu postigne jednaka intonacija, počev od prvog tona pesme. Nastavnik izvede ton koji deca treba da ponavljaju dok ne opevaju tačno. Nastavlja sa različitim tonovima u tonalitetu pesme. Ovakva vrsta imitacije pomaže deci da nauče kako da 'čuju' ton i usklade svoje glasove da bi ga tačno interpretirala.

Učenicima treba jasno staviti do znanja da je važno da slušaju jedno drugo, naročito kod unisonog pevanja. Ukoliko ne čuju učenika pored sebe, znači da pevaju preglasno.

Ukoliko se uz pevanje izvodi i koreografija, dobro je pokrete uvežbati pre teksta.

Već od prve probe hora treba uputiti učenike na pravila ponašanja: nema pričanja u toku izvođenja, žvakanja žvaka, treba da stoje pravo (mada ih ne možemo sprečiti da se vrpolje). Ako učenici pravila usvoje na probama, lakše će ih poštovati na koncertima. Nezaobilazni su i detalji vezani za izbor odeće za nastupe, ulaska na scenu, rasporeda stajanja, poklanjanja, izlaska na i sa scene...

PREPORUČENE KOMPOZICIJE ZA PEVANJE U HORU U PRVOM RAZREDU

Himne

Državna himna

Himna Svetom Savi

Himna škole

Dečje pesme

Sviću opet rumena svanuća - Minja Subota

Od škole i knjige - Minja Subota

Bole, Bole, ne boji se škole - Minja Subota

Laste - Branko Milićević

Brojalica - Momčilo Bajagić - Bajaga

Dok mesec sja - Žan Batist Lili

Molimo za finu tišinu - Aleksandar Korac

Za svako čudo - Konstantin Babić

Konjski rep - Konstantin Babić

Vrabac - Konstantin Babić

Sanjalica Maca - Mirko Šouc

Jesen - Mirko Šouc

Al je lep ovaj svet - Aleksandar Korac

Januarske zvezde - Miodrag Ilić-Beli

Svitac - Petar Ozgijan

Anđeli pevaju - Milan Đurđević

Kiša - hor Perpetum Džezile

Narodne pesme

Kiša pada

Dunje ranke

Kaži meni đače, učeniče

Oj, Badnjače, Badnjače